BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
27/F
43

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IO. CASÆ V. CL.
GALATEVS
SEV DE MORVM HONESTATE, ET ELEGANTIA; LIBER EX Italico Latinus;

Interprete

NATHANE CHYTRÆO,
cum eiuſdem Notis, nuper additis.

EIVSDEM CASÆ LIBELlus de officiis inter potentiores, & tenuiores amicos.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE

HANOVIÆ,
Typis Wechelianis, apud Danielem ac Dauidem Aubrios & Clementem Schleichium.
ANNO MDCXIX.
Cum priuilegio Imperatorio ad Sexennium.

Digitized by Google

LECTORI S. D.
Nathan Chytræus.

Quiſquis es, exiguum quamuis, ne
ſperne libellum.
Tu quoque quod fugias, quodque
ſequaris, habes.

Digitized by Google

NOBILISS. GENERE, SAPIENTIA, DIGNItate, & auctoritate viro, D. NICOLAO CASÆ, Domino hereditario in Torouilla, inclyti Daniæ regni Cancellario magnifico, domino ſuo obſeruandiſſimo, S.

CVM aureolum hunc Iohannis Caſæ de morum honeſtate & elegantia libellum, in vſum iuuentutis noſtræ, ex Italico in Latinum conuertiſſem, deque eo edendo mecũ & cum amicis iam deliberarem: fateor equidem, me cum primis ſollicitum fuiſſe de tali aliquo lucubrationis huius meæ patrono, cui non ſolum opera noſtra grata eſſet; verum etiam qui ob virtutem, humanitatem & morum venuſtatem gratioſam, adoleſcentibus ingenuis tanquam viuum exemplum proponi poſſet, in quod veluti in illã Polycleti regulam intuentes, & præcepta, quæ hic traduntur, rectius intelligere, & ad exempli illius normam, mores, geſtus, ſermones, vitam denique vniuerſam recte & commode

Digitized by Google

poſſent conformare. In accurata autem illa, & quidem aliquot dierum diſquiſitione, tu, præ multis aliis, vnus is mihi eſſe viſus es, qui perſonam illam vere, & quidem maxima cũ laude tua, poſſes ſuſtinere. Qui enim iſtinc veniunt, teſtes oculati, & propterea fide digniſsimi, nõ ſolum generis tui ſplendorem, ingenii excellentiam, in dicendo grauitatem, in negociis gerendis integritatem, moderationem & induſtriam, cum doctrina exquiſita, multarumq; rerum ſcientia coniunctam prædicant: verum etiam, quod huius loci proprium eſt, itate in conuictu facilem, in ſermone comem & perurbanum, in omnibus geſtibus & actionibus φιλόκαλον, amabilem, atq; adeo venuſtũ & gratioſum eſſe aſſerunt, vt hoc in genere paucißimos tibi conferre, anteponere poßint neminẽ. Huc accedit, quod nomen quoq; tibi & florentißimæ familiæ tuæ gentilitiũ, cum auctoris huius nobilißimi, & magnis quoq; dignitatibus in patria perfuncti nomine, pene congrueret. Cuius ipſius indicio, tanquam optimo omine, admoneri videbar, vt opuſculum hoc tibi potißimum conſecrarem. Accipe igitur, vir omni laude & honore digniſsime, hunc libellum, inter omnes

qui

qui hac de re ſcripti ſunt hacteuus, perfectiſſimum, atq́; adeo cum veteribus quoq; doctiſſimorum hominum monimentis comparandum: & præterea cum omni ætati, tum vero imprimis adoleſcentibus veræ laudis & elegantiæ cupidis cognitu vtilem & iucundum. Te enim, vt iam antea dixi, non tam lectorē, quam Ideam & exemplum eſſe volui, non ſolum eorum quæ priori hoc, verum etiam illorum, quæ altero, quod adiectum eſt, opuſculo continerentur. Quæ ipſa tamen, ſi per ocium inſpiceret, & ordinis tui adoleſcētibus primariis commendare volueris; facies profecto rem & ipſorum ſtudiis & tua perſona auctoritateque digniſſimam. Sed cum tu ipſe, me quoq; tacēte, quid facto hic opus ſit, rectiſſime intelligas; non ero hic prolixior. Imo finem epiſtolio huic imponam, ſi vnum, quod præterire non debui, monuero. Me in libelli huius translatione, noſtræ potiſſimum iuuentuti inſeruire voluiſſe. Ideoque nonnulla, quæ diſciplinæ & inſtitutis Italicis magis quā noſtris conuenire viderentur, aut omiſiſſe, aut ſaltem paullo aliter expoſuiſſe. Quod ideo indicaui, ne quis forte Latina cum Italicis conferens, & conſilii noſtri ignarus, mala nos fide

in hac interpretatione verſatos eſſe clamaret. Ego vir nobiliſsime, omnia mea ſtudia & obſequia, quantumuis exigua, ex animo tibi defero, meque magnificentiæ & dignitatis tuæ fidei & patrocinio ſubmiſſe commendo. Vale. Roſtochio, Idib. Septembr. Anno M.D.LXXVII.

D.& Mag. T.

obſeruantiſ.

Nathan Chytræus poetices in Acad. Roſtochienſi profeſſor.

Digitized by Google

NICOLAO CASIO VIRO NOBILISSIMO REGNI DAnici Cancellario,

S. P. D,

IOANNES CASELIVS.

CVM hic iuuenis & in re ſua, & vidẽdi regni florentiſſimi gratia, iſtuc proficiſceretur, iterũ aliquid ſcribere auſus fui: etiãſi ad te ſuperiorib. diebus literas pene inanes dediſſem: niſi pro tua ſapientia ſic ſtatues, quæ gratum & memorem animum aperiant, non penitus vacuas eſſe omni re, & ferre deniq; illud boni, quo carere maxima pars mortalium exiſtimatur. Ego vero poſtquam tu me, Nicolae Caſi, in tuis habere cœpiſti, & nõ ſuſpicantẽ beneficio affeciſti iam pridẽ cogitaui, quodnã illuſtrius argumẽtũ me grati animi & obſeruantiæ in te ederẽ: neq; aliud vidi, quã vt aliquid vigiliarũ mearum ad te mitterẽ, ſi quid poſſem te dignũ elaborare, cũ ſciam te iis delectari, quæ aliquid ſpirent veræ politæq; doctrinæ veterũ neq; tamen id hactenus ipſemet mihi imperare poſſum. Valde enim vereor, ne hanc rationẽ ſecutus, nõ tam pro vetere beneficio gratias agere, quam nouum petere videri poſſim: quod minus tamen vererer, ſi me noviſſes familiarius, quod ſine alicuius temporis conſuetudine fieri non poteſt. Tamẽ loco illuſtri, (occaſio enim ſe mihi certe offe-

ret, quam etiam ſtudioſe aucupabor) virtutem tuam prædicabo vere, ſineque tua moleſtia. Hoc etſi non negligam: tamē & alii erunt præcones tuarum laudum, me haud inferiores, neque hodie deſunt: quem honorē tibi gratulor. Eſt enim profecto honor, à bonis, iiſdemq; acribus vitæ humanæ exiſtimatoribus, nō à quibuſvis aut ab aſſentatorib9 celebrari. De Nathane Chytræo homine doctiſſimo & viro graui affirmare nō dubito, quas tibi ille laudes, quod verecunde facit tamen, cum quid ſe dignum ſit, non neſciat, tribuit; idipſum tuæ humanitatis, quæ ceterarum virtutum familiā facile ducit, & ſapientiæ prædicatione impulſum facere, & facere omnino tum ex animo, tū ſincero iudicio. Iudiciū enim de te facit nō ſolum ex iudicio aliorum, ſed ex iis, quæ ab omnib. à te diuinitus conſuli, geriq; intelligit. Librum autem quod vna mittit, nō poſſum non probare. Neq; autem te docebo, quam bonus, quam elegans ſit, cum ipſe tuo iudicio ſtare malim, quā meum tibi de hoc genere oſtendere: hoc ſilentio præterire nequeo, me libellū, ea qua ſcriptus eſt lingua, a multis iam annis legendo contriuiſſe. Quam autem feliciter Nathan operam ſuam collocarit in eo interpretādo, quantumq; valeat in carmine pāgendo, res nimirum ipſa loquitur. & quoniā cœpi, vt vere, ita libere pro amico loqui; dignus eſt nobiliſſimorū hominū, principum, regū deniq; gratia: hoc eſt, qui foueatur ab optimis & potētiſſimis. Sed, proh dolor, ita fit hodie, vt in tāta multitudine eruditorū, quando hoc peruerſo ſeculo, qui Latinā linguam vix dum balbutire inceperint (linguæ enim

vnius

vnius alteriuſue haud ſatisfelix cognitio hodie eſt inſtar illius apud veteres pallii ad talos demiſſi, & barbæ promiſſæ, quæ venditabãt vulgo philoſophũ) bonas autem litteras nunquam viderint, nobis, ſi Diis placet, libros cudunt quã plurimos, audaciſſimi quique, quos neceſſe eſt eſſe peſſimos, emergant, negligantur doctiſſimi: aut illorum importunitate, & ſiue ambitione, ſiue auaritia illi precio, quo ſane indigni ſunt, hi præmio, quod debetur veræ eruditioni, vtriq; gratia principum excidant. Sed apud vos futurum auguror, vt præſtantes viri perpetuo ſuum locum teneant. Vidi enim ex tuis ad ſocerum meum litteris, vos acres eſſe cenſores omnis generis ſcriptorum, & regi veſtro cõmendare, quib. ornandis laudes & ipſius maieſt. & veſtræ amplificentur. Inde cõiecturam hanc facio, aliam eſſe conditionẽ communis generis ſcriptorum, quo tamen neq; eos nomine appellarem, ſi aliud occurreret. Hæc venerunt in mentem, cum amici res mihi curæ eſſet, de qua etiam magis auderem laborare, quam de mea, hominis præſertim omni laude digni. Cenſurã autem tuã non iniuria, neq; tibi adulans prædico, qua quia ſemper vteris, neque Rex munificentiſſimus minus vnquã erit erga dignos liberalis, & cõſuletur, tum dignitati tuæ, tum vtilitati publicæ. Quod ſi vero exiſtimes, eſſe hãc veluti admonitionẽ, eamque ſuperuacaneam, veniam mihi vt des rogo, dareſque eam vltro, ſi cogitationum mearum rationem tibi exponerẽ pluribus. Verum ad ſapientẽ longiore oratione minime opus eſt. Vale, vir nobiliſſime. Roſtochio IV. Non. Maias. Anno 1578.

Digitized by Google

OMNIBVS BONARVM LITERARVM STVDIOſis adoleſcentibus S.

NON curioſitate ſed amore veſtri & veſtræ vtilitatis deſiderio, libet mihi vos monere, & rogare, vt Galateum Ioannis Caſæ, vnius noſtræ ætatis lõge doctiſſimi viri, quod ipſius diuina ingenii monumẽta ſatis teſtantur, libellum optimæ notæ, planeq; aureolũ de elegãtia morũ, quẽ Nathan Chytræus, homo mihi & animo & ſapientiæ ſtudio cõiunctiſſimus, veſtri iuuandi ſtudio ardens, ſumma diligẽtia feliciter Latinũ fecit, auide vobis paretis, & ſtudioſe cognoſcatis. Quantum prodit quotidie librorum ineptorum & inutilium, qui teruntur multorum manibus? Semper eſſe vobis auctor ſoleo, vt ſapientiſſima ſcripta veterum cognoſcatis, neque id facere deſinam: neque tamen non ita ſentio, quæ illorum intelligendorũ cauſa hodie a doctiſſimis hominibus ſcribuntur, legẽda quoque eſſe: legenda etiam arbitror, quibus aliqua pars vitæ noſtræ haud vulgariter informatur; legenda inquam ſæpius & conſideranda diligenter, & ſequenda perpetuo. In poſtremo hoc genere cũ veluti ſtella eluceat hic Caſæ libellus; quæſo eum legite, lecta animaduertite, & moribus exprimite. Primum hoc eſt, & fundamẽtum omniũ, vt probi & boni viri euadamus; quod requirit eiuſmodi explicationem, quam hic locus

non

Digitized by Google

non admittit: ſecundum eſt, & cum hoc coniunctū ita, vt idem eſſe pluribus videatur, licet nō ſit idem perpetuo, & ſit quodāmodo idem, vt elegantib. moribus ſimus exornati. Hoc vero ordine prius eſt, alterū præſtātia: eſt & opinione ſæpe neq; ſine cauſa, non minus illo: quod elegantia huiuſmodi ſit indicatio interioris virtutis, illaq; perpetua eſſe haud facile poſſit, niſi ex optima animi inductione emergat, vnde & characteres morum delineauit præſtantiſſimus philoſophus Theophraſtus: neq; tamen negarim, multa pingi vultu, geſtu, oratione poſſe, quæ in animo nuſquam ſint, ſed diuturnum hoc eſſe difficile eſt, & proditur plerumque crebrius: quod & ſapientiſſimus ſententiarum apud Græcos Poeta Theognis ſcripſit his verbis:

Πολλοί τοι κίβδηλον ἐπίκλοπον ἦθος ἔχοντες,
Κρύπτουσ᾽, ἐνθέμενοι θυμὸν ἐφημέριον.
Τούτων δ᾽ ἐκφαίνει πάντων χρόνος ἦθος ἑκάστου.

Neq; tamen quiuis hoc genus fraudum ſtatim animaduertit, ſed animaduerſū ſemel, longiſſime repellit beneuolentiam & animos hominum. Ego vero nolo fucum improbitatis & vitii, ſimilem æri inaurato, ſed elegantiam probi animi & non ſimulatæ virtutis, cum auro ſignis expolito comparandā volo. Hanc ſi quis neque amat, neque curat, is neque pulchritudinem boni intelligere videtur, neque hili facere ſocietatem mortalium. Abhorrent enim homines nō plane barbari ab omnibus ruſticis & inconcinnis modis, quales ſunt inſulſitas, impuritas, querimonia muliebris, leuitas puerilis, mo-

Digitized by Google

roſitas ſenilis, ac velut morbo decumbentium, garrulitas, & quidquid eſt nauorum ſimilium, (ſunt enim ſexcenti) in quibus ſingulis fortaſſe capitale nihil eſt, & paululum deformitatis, ſed collectis vel omnib. vel aliquibus, turpitudinis & vitii tantũ eſt, quod alienet plurimorum animos. Itaque in iis maculis eluendis (nemo autem non habet vel pauculas) laborandum eſt, cum omnibus adoleſcentibus honeſto loco natis, tum inprimis literas colentibus. Nobis namq; propoſitum eſſe perpetuo debet, vt vitam, omneſque eius partes expoliamus. Soleo, qui me familiariter vtuntur, ſi quid tale occurrat, familiariter monere, neq; tamen ſine aculeo: & eueniunt quotidie, de quibus commonefieri adoleſcentes nominatim, ipſis eſſet perquã vtile, & apprime neceſſarium. Non poſſum facere, quin ex iis & hic exponam vnum aut alterum. In via obſeruantiã erga pares & ſuperiores oſtendere rectum eſt: & hoc decet maxime adoleſcentiores. Sed videas multos per viam ingredi, qui prætereuntem & obuium factum videant neminem, tanquam ſtupidi, aut abrepti animo è ſocietate hominum in cogitationẽ rerum cœleſtium: quorum hoc ſi fit, quod eſſe reor minime, alieno fit prorſus loco. Quod non deceat, apparet; neq; igitur latet, quid deceat: non quidem vagari oculis, & tanquam eorum iubare quemq; obuiam perſtringere, ſed cogitare, vbi ſis gentium, & videre, quem videas, neq; negligere videre eos, qui te videãt; in quo forte alius arrogantiã eſſe credat plurimum: Sed in hoc (alterum nunc referam) ruſticam arrogantiam ſtatim deprehenderis, quod

in

in multis, ex quo primū huc veni, reprehendi ſapius cum ſtomacho, atq; ita parū profeci, vt me pœniteat. Si, quē honore dignū exiſtimes, hic tibi fiat obuiā; aperire caput conſueuimus, vt olim honoratiori aſſurgebant, q̃ & obſeruatur hodie. Hoc quēadmodū fiat, refert nonnihil, adeoq; multum meo iudicio. Videas qui quaſi deliberēt, ſibi quid faciēdum ſit, & ſitne ipſis potius ab altero, quē ſuperiorē eſſe, vel ſaltem aqualem nō dubitent, hic honos expectandus. Itaq; obuiā eunt erecti, vſq; dum ad latus accedant, ibi demum manu ſublata pileū contingunt: hoc enim per quam ciuile eſſe exiſtimant, neq; loco mouent, aut vix etiam. Qui malū hic faſtus? quaue ruſticitas eſt? Quē quis ſe reuereri hoc genere quaſi cerimonia oſtēdere velit, hic de via deflectat leuiter; vno alterone paſſu prius quam accedat caput aperiat, facie haud auerſa; hac sūt modeſtia ſigna, & ſummiſſionis. De nugis opinetur quis me nimiū verborū facere, ſed in hoc genere nugarū nimium etiam & turpiter peccatur: hac qui ſibi nō animaduertēda exiſtimat, exiſtimet ſibi in ſolitudine, non in cœtu hominum viuendū eſſe. Vos adoleſcētes nobiles & ingenui, quoniā viuere inter homines conſtituiſtis, hac minuta, quaſo ne negligite: hunc librum, me auctore, perlegite: affirmo vobis, neminem omnium, qui conſilio hoc meo vtentur, futurum, quin proficiat in moribus plurimum, mihique agat gratias ſingulares, & ipſi ſcriptori, & interpreti: Valete. Roſtochii Idibus ſextilis Anno 1578.

DE TRIBVS VIRTVTIBVS COGNATIS, QVArum perpetuus eſt vſus in conſuetudine hominum.

DE iis vt dicam, locus requirere videtur, neq; tamẽ ad dicendum loci hic ſatis eſt. Igitur earum pleniorẽ explicationẽ reiiciemus in aliud tẽpus: ipſæ vero cuiuſmodi ſint, adumbrare conabimur, principis philoſophorum ingreſſi veſtigiis. Neque nunc diſputabo, veræne ſint virtutes, an tantũ harum imagines vel ſimilitudines aliquæ: hoc cõſtat, mediocritates eſſe, valde itẽ inter ſe ſimiles, & in cõmunicatione ſermonis & actionum verſari. hæc habent cõmunia. ſic vero differunt, vt vna harũ in veritate omniũ, quæ dicimus & facimus, poſita ſit; reliquæ duæ in iucunditate eorundẽ: ſed non tamen eodẽ modo: poſteriorũ enim vna eſt in ludo iocoq;, altera in cunctis ceteris vitæ partibus. Sed iam ipſas haſce virtutes ſiue mediocritates, neq; nõ, quæ in illis rebus ſint extrema, videamus. Magis enim hoc pacto illuceſcet, mediocritatem eſſe in omnibus rebus rectiſſimã & maxime laudabilem. Primum de veritate quã cuiuſmodi intelligamus, perſpicuũ erit, vbi ipſum veracem deſcripſerimus. Non autem de eo verace dicimus in præſentia, qui eſt ſeruans contractuũ, & in iis datam fidẽ non fallit, quæ ſpectant ad iniuſtitiam &

tiam & iuſtitiam: hic namq; non ſolum verax, ſed & iuſtus appellabitur: ſed qui in ceteris omnib. vbi non vſq; adeo referre videretur, & verbis & factis ἀληθεύει, hoc eſt, ſe veracem præſtat, neq; ſimulans vllo modo, quæ non ſint, neq; diſſimulans quæ ſint. Qui ſimulat, & maiora efficit, vel vultu, vel verbis, vel actione, vel quocunq; modo, quã vel ipſe ſit, vel ſint ipſæ res, nominatur ἀλαζὼν, iactator ſcilicet & glorioſus, quales ſunt apud Comicos Pyrgopolynices & Thraſo. Neq; vnũ eſt iactatorũ genus. Sunt aliqui horũ eiuſmodi nullius rei gratia, homines nõ tã mali, quã vani: alii gloriæ & honoris cauſa, qui nõ probari ſane poſſunt, ſed tamẽ non nimiũ ſunt reprehendendi: tertii ob quæſtum: quo genere nihil eſt deformius. Diſſimulatores ſunt, qui extenuant ſe ipſos & ſua: hi non incurrunt in grauẽ reprehenſionem: imo videntur eſſe moribus politis, cũ videantur à ſe omnẽ faſtus ſuſpicionem remouere: quo nomine celebratus fuit maxime Socrates. Sed ſunt in his poſterioribus, qui minuta, quæq; manifeſta ſunt, tegere velint, & infitiari conẽtur, homines ſane odio digni, haud vulgaris iactandi artis repertores. Secundum eſt, vt dicam, quo pacto omnes vitæ partes ſuauitate aliqua condiantur, quã virtutem amicitiam, neceſſario magis, quam proprio nomine, appellat Ariſtoteles nos non male, opinor, humanitatem dixerimus. Eſt quoddam genus hominum, qui in conſuetudine & cõuictu, & in ſermonis negotiorumq; cõmunicatione omnia gratificantur omnibus, omnia collaudant, quæ aliis pla-

tere putent, neq; cuiquã, vbi vel maxime opus ſit, aduerſantur, ſed ita ſibi perſuadẽt, moleſtia nemini omnium quidquam eſſe creandum. Sunt autem hi recte viuẽdi rationis imperiti: ſed tum etiã improbi cum ſuam interea rem agunt, & aliis propterea plus tribuunt, quã conueniat, quamq; illi in ſe habeant, ſua vtilitatis cauſa. Hic eſt ille Menandri Colax, & Terentii Gnatho. Cõtra ſunt alii, qui leuiſſima, vel etiã nulla de cauſa adoriuntur quemlibet, & pene omnẽ ſuum ſtudiũ ponunt in carpendis & reprehendendis aliis: neq; iis cura tantillum eſt, quo minus cuiquã dolorem quacunque ratione inurant, nullo loco; neq; fugitantes litiũ, neq; ſtudioſi beneuolentia, queq; ex hac oritur, ſuauis coniunctionis. Medius inter hos eſt humanitate praditus, ſiue amicus, nõ ille, qui alterum animi affectione proſequitur, de quo lõge alia eſſet inſtituẽda diſputatio. ſed hic, qui pariter ſe erga hoſpites & notos, erga familiares & alienos, erga aliquẽ è media plebe, & principem Reip. geret, ſed erga quemq; horũ, vti conuenit, dabitque operam, vt conſuetudinem omniũ vel ſuauitate afficiat, vel nulla re moleſtet: neq; diſcedet tamẽ in hoc ſuo inſtituto ab honeſtate, ſed ſemper, tũ quid honeſtũ ſit, tum quid conferat, diſpiciet: immo, quod cui erit dedecori, aut damnum importabit, in eo ſe dabit nemini, ſed malet alterum, vt vir bonus, neque tamen incautus, offendere: vt in pauca conferam, humanus idem erit & grauis: humanitas ſuauitatem in conuictu parit: grauitas tuetur honeſtatem, & vtilitati vna conſulit. Improba autem indulgentia eſt, qua vita

commoda euertit, & feneſtrã vitiis patefacit. Dicamus & de tertia. Vt recreando corpori ſomno, ita & animo opus eſt vacatione à curis & negotiis, ac requiete aliqua, quæ cum ſit in ludo & ioco, concinnè quoque & non indecorè fieri arbitramur, vt etiam ludentes & dicamus & audiamus, & eiuſmodi, & quemadmodum tum dici, tum audiri rectum eſt. Scurræ ſunt, qui vndecunq; aucupantur ridicula, & potius hoc ſtudent, vt riſum moueant, quam vt acute quid dicant, aut neminẽ laceſſant: neq; in hoc aut loco, aut tempore, aut dignitati cuiuſquam parcunt ſibiq; hanc licentiã ſumunt, neq; in eo ſe peccare arbitrantur, & quemlibet & quacunq; in re ludificandi. Hoc equidem eſt perquam impurum genus hominũ, horum maximè, qui ex turpibus & obſcœnis riſum excitant: alterum autẽ ruſticum, eorum ſcilicet, qui neque eleganter alios queunt tangere, neq; morſiunculam, quantumuis nihil vulneret, accipere, partim præter modũ moroſi, qui nihil perpetiantur, partim ſtipites, qui nihil agant. Reliqui ſunt vrbani, Græcis εὐτράπελοι dicti, qui ea iocantes dicunt in alios, & ex aliis audiunt, quæ digna ſunt homine libero, & viro æquo bono, in quibus nihil inſit impuri, nihil etiam fellis, ſed ingenii aliquid, & aliquid feſtiuitatis: quæ dexteritas in admodum etiam paucos cadit. Tantum de hiſce tribus mediocritatibus, conſuetudini mortalium valdè accommodatis, delibaſſe hoc loco ſufficiat, qui pleniorem explicationem non capiebat.

Ioannes Caſelius.

Digitized by Google

IO. CASÆ GALATEVS,

IN QVO SVB PERSONA SENIS ADOLESCENTEM *informantis, diſputatur, qui mores in quotidiano cum aliis conuictu aut tenendi ſint, aut fugiendi; ex Italico Latinus, Interprete*

NATHANE CHYTRÆO.

CVm iter hoc vitę humanę, quod à me, vt vides, magna ex parte iam eſt cōfectum, tu nunc primū ingrediaris: egoque, quod vere & ex animo facio, multum te amem: conſtitui mecum, vnum atque alterum locum tibi indicare, ad quem ipſe experientia edoctus, metuerem, ne facilime vel laberere, vel quocunque ſaltem modo aberrares. Vt ita præceptis his meis inſtructus, cum ſalute animæ tuæ, & laude honoreque familiæ tuæ generoſæ & nobilis, rectam viam poſſes tenere. Quia vero fieri poteſt, vt ętas hęc tua, quę adhuc tenera eſt, ad grauiores ſubtilioreſque doctrinas percipiendum minus ſit idonea: ego, iſtis in tempus magis conueniens reſeruatis, in præſentia de iis, quæ

tamen

Propoſitio.

tamen forte nonnullis friuola videri poſſint, agere incipiam, nimirum quibus rebus ſtudere & qua ratione vitam inſtituere aliquē oporteat, vt in familiari cum aliis hominibus conuerſatione, bene moratus, amabilis, & elegans habeatur, quod ipſum profecto vel reuera virtus eſt, vel res propter ſimilitudinē quam proxime ad virtutem accedens. Etiamſi enim, aut liberalem, aut conſtantem, aut magnanimum eſſe, per ſe, ſine vllo dubio, laudabilius & maius ſit, quam eſſe moribus honeſte eleganterque politum: nihilominus tamen vſu venit, vt morum illa ſuauitas, & geſtuum ſermoniſque decora & bella concinnitas, non minus poſſeſſori ſuo adiumenti afferant, quam animi vel magnitudo, vel alacritas, his ipſis virtutibus ornato cōferre queant. Illa enim frequenter, & quidē ſingulis diebus multis modis ſunt vſurpanda, cum quotidie vnicuique neceſſe ſit aliorum hominum conſuetudine & colloquio vti: ſed iuſtitia, fortitudo, & aliæ virtutes nobiliores magiſque eximiæ, multo exercentur rarius: neque enim homo liberalis aut magnanimus obſtrictus eſt, vt ſingulis horis magnifice agat, cum hoc nullo à quoquam fieri poſſit modo: ſimiliter quoque viri animoſi & cordati, vt virtutis ſuæ excellentiam declarent, rariſſime ſunt obligati. Quapropter quanto hæc magnitudine & quaſi pondere ſuo vincunt illa, tanto ab his, & numero, & vſu crebrius iterato, viciſſim illa ſuperantur. Poſſem ego tibi, niſi factu inde-

Doctrina huius vtilitas & neceſſitas.

corum eſſet, multos nominatim quoq; recenſere, qui cum alias precii non vſque adeo magni eſſent, tamen omnibus modis permagno ſunt æſtimati, vnam tantum ob cauſam, quod in ſua, quam cum aliis haberēt, cōſuetudine, indolem quandam feſtiuam & gratioſam præ ſe ferrent: qua quidem ipſa adiuti & euecti, ad ſummos ampliſſimarum dignitatū gradus peruenerunt, longiſſimoque poſt ſe interuallo reliquerunt eo, qui virtutibus illis, de quibus paulo antè dicebamus, longe nobilioribus, magiſq; egregiis excellebant. Sicuti enim mores amabiles & ingenui vim habēt excitandi beneuolentiam eorum quibus cum viuimus: ita ex aduerſo mores rigidi & inſulſi, in odium & cōtemptum noſtri alios impellunt. Quare etiamſi legibus publicis nulla pœna morum ruſticitati odioſæ, vtpote peccato leuiculo (magnum enim reuera non eſt) ſit conſtituta: nihilominus tamen videmus ipſam naturā caſtigatione ſatis aſperā nos corrigere, cum efficit, vt hanc ob cauſam cōſortio & beneuolentia hominū plane ſpoliemur. Et certe, ſicuti alia grauia peccata plus detrimēti afferunt, ita hæc leuiora, plures, aut minimum, crebriores moleſtias inducunt. Quemadmodum enim homines, qui à feris beſtiis ſibi metuunt, minutaque illa animalcula, quales ſunt culices, aut muſcæ, formidine non dignātur, & tamen nihilominus propter continuas moleſtias, quibus ab hoc genere inquietamur, multo frequētius ab his beſtiolis, quam beluis illis immanibus

bus

bus bilem ſibi ſentiunt moueri: ita accidit, vt pleriq; omnes, duplo maiori odio proſequantur homines intractibiles & agreſtes, quam alios etiam inſigniter flagitioſos. Quapropter dubium eſſe nemini poteſt, quin vnicuiq;, qui non in ſolitudine, aut eremitarum latibulis, ſed in cœtu & frequẽtia viuere cõſtituerit, mirum in modum vtile ſit, ſi in moribus, ſuaq; cum aliis cõuerſatione gratioſus & iucundus eſſe norit. Taceo iam quod aliæ virtutes multa & varia ſupellectile indigent, quæ ſi deſit, parum illæ aut nihil proficiunt, cum interim hæc morum elegantia, etiam ſine patrimonio & opulẽta & valida ſit, vtpote quę in verbis tantum & actionibus conſiſtat. Hac autem in parte quo facilius fungi officio tuo poſſis, ſciendũ tibi eſt conuenire, vt morem viuendi tuum attemperes & modereris, non tuo arbitrio, ſed ad voluntatem & deſideria eorum quibus cum conuerſaris, ad quæ quidem ille, certa tamen cum moderatione, omnino eſt dirigendus. Nam qui in vſu & conuictu vitæ quotidianæ, aliorum voluntati cum quodam prolubio ſupra modũ obſecundare ſtudet, ille vel paraſitus, vel geſticulator, vel forte etiam ſcurra potius, quam homo bene moratus & honeſtus eſſe videatur: ſicuti è contrario is qui nihil penſi habet, ſiue placeat aliis, ſiue diſpliceat, homo rudis, incompoſitus, & agreſtis merito cenſetur. Vt igitur tum cum nõ propriæ ſed alienæ voluptatis rationem habemus, mores noſtri ſint grati & iucundi, princi-

Digitized by Google

pio inueſtigandũ nobis eſt, qualeſnam res illæ ſint, quibus in vniuerſum maxima pars hominũ delectantur: & quales illæ, quas tanquam moleſtas vt plurimum auerſantur. Hinc enim qui mores in conuerſatione cum aliis aut vitandi, aut eligendi ſint, facile deprehendemus.

Summa huius libelli.

Dicimus igitur quod qualibet res, quæ cuipiam ex ſenſibus moleſta & grauis, aut appetentiæ cõtraria eſt, & præterea quæ imaginem rerum turpiũ & odioſarũ animo ſubiicit, aut quæ etiã aduerſatur intellectui, quod: inquam huiuſmodi res, aut actio, tanquam magnopere aliis diſplicẽs, accurate debeat vitari. Quapropter in præſentia aliorum nõ ſolum non faciendæ ſunt res impuræ aut fœtidæ aut tædioſæ aut ſtomachum mouentes, verum etiam mentionem earum fieri dedecet. Neque enim actio tantum aut recordatio rerum huiuſcemodi diſplicet, ſed eas quocunq; vel modo, vel geſtu, imaginationi alterius adumbrare, vehementer moleſtum eſſe conſueuit.

Exempla eorũ quæ ſenſibus aduerſantur.

Proinde indecora & inconueniens eorum eſt conſuetudo, qui in aliorum conſpectu, palamquamcunq; libet corporis ſui partem manu contrectant. Ad eundem modum, non decet hominem honeſtum & bene moratum, aliis intuentibus, naturali neceſſitati ſe præparare,

rare,

rare, aut poſtquam à ſella familiari redierit, in eorũ præſentia femoralia thoraci adſtringere. Item, ſi me audiet, ex huiuſmodi locis regreſſus, ne quidem manus in honeſta ſodalitate abluet, ſiquidem eo ipſo quod lauat, ſpeciem quandam ſpurciciei animis eorum repræſentat. Eandem quoq; ob cauſam conſuetudo minime decora eſt, ſi quis re quapiam odioſa, quod fit, in viis oblata, ſtatim ad comitem ſe conuertat, eique illã monſtret: multo minus decebit alteri rem fœtidam, vt olfaciat, porrigere, quod nonnunquam facere aliqui ſolent, atque adeo vrgere, cum etiam naribus aliorum rem illam graueolentem admouent, & inquinãt, Odorare amabo quantopere hoc fœteat: cum potius dicendum eſſet, Quia fœtet, noli odorari. Sicuti iam hi ipſi eiuſdemq; generis mores moleſtiam afferunt iis ſenſibus ad quos proprie pertinẽt: ita aures quoq; offenduntur crepitu dentiũ, cum ii compreſſi quaſi atteruntur: item flatu, ſtridore, & ſtrepitu ex colliſione duorũ lapidum, aut frictione ferramentorum orto: à quibus quantum fieri poteſt, quilibet ſibi cauebit. Neq; tamen vnam hanc cautionem ſibi ſufficere exiſtimabit, verum etiam à cantu, præſertim ſi cui vox inconcinna & acerba ſit, ſocioſque quibuscum cantitet, nõ habeat, ſtudioſiſſime abſtinebit. Quod tamen à pauciſſimis fieri fere ſolet. Immo ii qui natura minime idonei ſunt, quam ſæpiſſime tale quid agere videntur. Sunt quoq; nonnulli qui in tuſſi aut ſternutamento tan-

Auditui moleſta.

tum concitant ſonitum, vt aliorum aures quaſi obtundant, quorum aliqui eo ipſo tempore faciem quoq; eorum quibus adſunt, valde equidem inconſiderate & immodeſte, pituitæ ſuæ aſpergine collinunt. Inuenias quoque qui inter oſcitandum, aut vlulare, aut rudere ſoleat, quique tum, ore ſic diducto & hiante, nihilominus loqui & ſermonem ſuum continuare velit: emittens interim vocem ſeu potius fremitum quendam, nõ diſſimilem ei, qui additur in mutis, cum ſe ipſos vi quadam ad loquendum impellere annituntur. Qui quidem mores indecori, ſimulque & auribus & oculis ingratiſſimi, accurate ſunt fugiendi.

Oſcitatio.

Huc accedit, quod homo bene moratus à nimia quoq; oſcedine ſibi debeat temperare, & id non ſolum ob cauſas enumeratas, verum etiã quod huiuſmodi oſcitatio videatur oriri ex quadam ſatietate & faſtidio; quod is, qui vſque adeo ſæpe oſcitat, alibi potius, quam vbi eſt, eſſe deſideret: atque adeo præſens ſodalitium, colloquia, & mores eorum quibus cum eſt, auerſetur. Et certe etiamſi quis plerunque ad oſcitandum promptus ſit: nihilominus tamen, ſi negotio aliquo iucundo, aut meditatione ſeria ſit occupatus, facile oſcitationis obliuiſcitur. Sed ei qui ab omni negotio vacuus & ſegnis eſt, facilime ſe ea ſuggerit. Proinde fit, ſi vnus aliquis oſcitet, in cœtu hominũ ab animo & corpore otioſorum, vt tum quoque omnes illi, quod ſæpenumero factũ videre potuiſti, continuo iterum oſcitent: quaſi ille in memo-

memoriã hoc eis reuocarit, quod ipſi, ſi modo recordati eſſẽt, priores facere voluiſſent. Cumque in lingua quoq; Latina hominem oſcitantem cum negligente & ſocorde plane eundem eſſe conſtet: vitanda eſt peruerſa hæc cõſuetudo, quę, vt diximus, & viſu iniucunda, & auditu odioſa, & appetitui quoq; ipſi contraria eſt. Ea enim ſi quando vtamur, non ſolum ſignificamus, nobis ſodalitium, in quo ſumus, non magnopere placere: verum de nobiſmet ipſis iudicium quoddam facimus parum honorificum, quod ſcilicet ſimus animo ſomnolẽto & veternoſo quod ipſum certe parum nos iucundos & amabiles facit iis, quibus cum conuerſamur. Indecorum quoque eſt cum ſcreatu & tuſſi ſaliuam & mucũ expectorare, aut poſtquã naſum emũxeris, in ſtrophiolum, diductum inſpicere, quaſi fieri potuerit, vt margaritę tibi aut pyropi è cerebro exciderent. Huiuſmodi enim in aliorum conuictu actiones & mores ita pleni ſunt faſtidii & nauſeæ, vt propter eos nemo nobis bene cupere poſſit. Immo ſi quis forte animo in nos propenſiori eſſet, is iſtis & ſimilibus plane à nobis alienaretur. Poſſẽt ſane homines iſti tã male morati, & tamen aliorum beneuolentiam & amorem affectantes, comparari cum aliqua muliercula mucida & pannoſa, cineribus incubante, eoſq; huc illuc manibus pedibuſq; diſſipante, & inſuper ſubinde tuſſiente, ſcreante, ſaliuamque & ſputum ſuum expectorante, iiſque circumquaq; omnia inquinante & fœdante, &

Vt ameris amabilis eſto.

tamen ſibi imaginante, hoc pacto procũ ſe aliquem iuuenculum & formoſum ſibi allecturã & acquiſituram eſſe. Cum tamẽ ea ratione magis à ſe ipſum alienatura, & quaſi nauſeabundũ repulſura videatur, Inconcinnus quoque mos eſt, ſi quis poculo vini, è quo alius eſt bibiturus, aut cibo qui alteri apponitur comedẽdus, odorandi gratia naſum admoueat, Immo nolim quenquam vel ea quoq; odorari, quę ipſe comedere aut bibere cogitat, ſiquidem fieri poteſt, vt ex naribus aliquid excidat, ꝙ alteri nauſeam cõcitet, etiamſi eo forte tempore nihil deciderit. Pręterea ſi meo conſilio obtemperare velis, vitrum è quo tu biberis, non porriges alteri vt bibat, niſi is forte pluſquam domeſtica familiaritate tibi ſit coniunctus. Multo minus pyrum, aut quemcunque ex fructibus alium, dentibus tuis arroſum dabis alteri. neque hoc te mouebit, quod res iam enumeratæ, tibi non magni momenti eſſe videantur: vulnera enim, etiam minuta, ſi multa ſint, hominem ſolent occidere.

COMES Richardus.

Fuit iampridem Veronæ Antiſtes ſacrarum literarum ſcientiſſimus, omniq; liberali doctrina politiſſimus, cui nomen erat Ioanni Mattheo Gilberto. is inter cæteras ſuas conſuetudines laude digniſſimas, ea quoq; morum elegãtia, eaque liberalitate fuit erga homines ingenuos & honeſtos ſuo hoſpitio vtentes, vt eos domi ſuæ omni honore afficeret, non quidem magnificentia, quæ modum excederet, ſed mediocri, atque adeo tali, quę hominem ſacris initiatum

giatum deceret. Euenit igitur, cum eo tempore Veronam tranſiret homo quidā nobilis, quem comitem Richardum appellabant, vt is dies complures cum hoc Epiſcopo, eiuſque familia, in qua plerique omnes & moribus & litteris ſatis bene erant exculti, cōmoraretur. Quibus ipſis cum hic hoſpes: inter viros ordinis equeſtris maxime politus & feſtiuus eſſe videretur, magnopere eum laudabant, & omnibus deinceps quoque modis maximi eum feciſſent, niſi minuta quædam labecula, moribus illius fuiſſet aſperſa. Quam cum præſul vir intelligens ipſe quoque animaduertiſſet: rem illam omnem cum quibuſdam ſuorum intima ſibi familiaritate coniunctis, communicauit. qui etiamſi talem hoſpitem temere offendere vererentur, tandem tamen de eo amice Comitem admonere operæ precium eſſe cenſuerunt. Quocirca quando iam Comes bona cum gratia die ſequenti diſceſſurus, omnibus valedixiſſet, Epiſcopus vnum quempiam ex familiaribus hominem prudentem & circumſpectum accerſiuit, eique hoc negotii dedit, vt Comitē equo inſidentem, iterq; iam ingreſſurum aliquouſque, tanquam honorificę aſſectationis gratia, deduceret: atque inter eundum, vbi opportunum videretur, quam maxime fieri poſſet, comiter amiceq; illud, de quo inter ipſos iā antea conuenerat, ei ſignificaret. Erat autem ille Epiſcopi domeſticus homo prouecta ætate, ſingulari doctrina, incredibili humanitate, præclara

eloquentia, vultu quoque admodum ſuaui & gratioſo: qui ipſe bonam vitæ ſuæ partem in aulis magnorum principum conſumpſerat, vocabaturque & forte etiamnum vocatur, Galateus, cuius petitione & cōſilio inductus, primo hunc ipſum libellum cœpi conſcribere. Is igitur cū Comiti abeūti à latere eſſet, ſtatim ſe in ſuauiſſimum de variis rebus ſermonē apud ipſum inſinuauit, cumq; iam de his, iam de aliis rebus iucunde fabulati eſſent, tempuſque Veronam regrediendi prope adeſſe videretur, atque ipſe adeo Comes inſtaret, vt rediret ad ſuos, eoque illum nomine retrorſum aliquantulū deduceret: ibi tandem Galateus, vultu ſereno, verbiſq; iucundiſſimis, ita Comitē eſt allocutus: Maximas tibi, mi Domine, Antiſtes Veronenſis, domin⁹ meus gratias agit, pro honore qui ſibi à te habitus eſt, eo ipſo, quod non dedignatus es hic diuertere, & in ędium ſuarum anguſtiis aliquātiſper cōmorari. Præterea cum hanc tuam erga ſe humanitatem plane ſingularem eſſe agnoſceret: iniunxit mihi, vt munus aliquod ſuo nomine tibi offerrem, maioremque in modum à te petit, vt idipſum bono lætoq; animo accipere tibi libeat. Munus autem hoc eſt: iudicat te dominus Epiſcopus virum nobilem eſſe, vſque adeo venuſtum, optimiſq; moribus excultum, vt vix vnquā tui hac in parte ſimilem vidiſſe ſe arbitretur. Quo etiam nomine factum eſt, vt cum accuratiori quadam cōſideratione mores tuos contemplaretur, ſigillatimq; omnia examina-

Galateus.

minaret: nihil omnino in iis inueniret, quod non ſummopere & feſtiuum & cõmendatione digniſſimum eſſe videretur. Immo ſine vlla plane exceptione te probaret, niſi vni ſolummodo actui tuo, nonnihil deformitatis ineſſet, quando ſcilicet in menſa inter manducandum quaſſatione oris & labiorũ, velut poppyſmate quodam nouo, aures aſſidentium non mediocriter offendis. Id quod dominus præſul indicari tibi voluit, petitq́; vt quàm accuratiſſime deinceps à vitioſa hac conſuetudine ſtudeas abſtinere: & vt amicam hãc reprehenſionẽ, cum admonitione coniũctam, loco precioſiſſimi muneris bono animo accipias. Certo enim hoc ſibi perſuadet, neminẽ in vniuerſo orbe eſſe, qui tali te munere cohoneſtaret. Comes, qui de hoc defectu ſuo nunquam antea eſſet admonitus, quãdo audiret, tale quid quodammodo ſibi exprobrari, primo aliquantulum erubuit: ſed tamen in morem viri cordati ſatis cito ſeipſum recolligens, ita reſpondit: Quæſo meis verbis hæc ad Epiſcopum referas. Si dona, quibus ſe mutuo homines afficiunt, omnia talia eſſent, quale hoc ipſius eſt, futurum profecto, vt illi multo, quam iam ſunt, eſſent opulẽtiores. Pro feſtiua tamen hac ipſius in me humanitate & beneficentia magnas illi gratias ages, certoque illi confirmabis, me deinceps ſine dubio, & ſatis accurate hoc vitium meum eſſe emendaturum. Tu interim bene vale, & ſaluus ad tuos redi. Quid iam credemus Epiſcopum hunc cum ſua

nobili familia dictutum fuiſſe iſtis, quos nonnunquam porcorum inſtar videmus, toto quaſi roſtro iuri immerſos, vt non ſemel quidē faciem attollant, aut oculos, atq; adeo multo minus manus à cibis appoſitis quoquā dimoueāt ſuas: qui item buccis vſq; adeo vtrinq; inflatis, quaſi vel tuba canerent, vel flatu foculum excitarent, non edunt cibos, ſed deglutiunt. quos videas manus pene ad cubitum vſque commaculare, & mantilia eum in modum cōſpurcare vt panni illi laceri, & ſordibus abſtergendis deſtinati, nonnunquā his mundiores eſſe deprehendantur. Iis tamē illi mantilibus non verentur ſæpiuſcule, aut ſudorem detergere (qui propter feſtinationem & ſtudium vorandi immodicum vberrime emanans, per frontem & faciem illorum circumquaque in collum defluit) aut etiam naſum, quotieſcunq; libuerit, emungere. Profecto homines morib. vſq; adeo ſpurcis inquinati, non indigni modo ſunt, qui mundiſſimo nobilis huius Antiſtitis hoſpitio excipiantur, verū etiam ex omnibus iis locis, vbi ſunt homines elegantes, plane eſſent eiiciēdi. Cauebit igitur ſibi homo moratus, ne ita digitos ſuos inungat, vt inde mantile contaminetur: id enim nauſeam mouet videnti. Conſuetudo etiam minime polita eſt, eum, qui tibi in cibum appoſitus eſt, panem fricando comminuere. Pueri quoq; ingenui qui circa menſæ miniſteria ſunt occupati, nullo modo aut caput, aut quācunq; alteram corporis partem in conſpectu domini

ſui,

ſui, cibum ſumentis, ſcabere debent aut fricare, neque etiam, quæcunq; ea ſint, membra veſtibus cooperta, manibus cōtingere, aut geſtuum ſimilitudine eius rei indiciū prę ſe ferre. Quemadmodum pocillatores nonnulli, ſupina quadam incuria inſulſi faciunt, cum aut manus in ſinum inſerunt, aut eaſdem à tergo ſub veſtibus occultāt. Eas enim tum palam potius in cōſpectum aliorum, citra vllam ſuſpicionem, proferre debebant. & quidē ita accurate lotas & mundas, vt ne minimum quidem ſpurciciei alicuius ſignum in iis appareret. Iidem cum aut patinas menſæ imponēdas afferunt, aut pocula bibituro porrigunt, eo ipſo tēpore ab eiectione ſputi & tuſſiendo, & quidē multo magis à ſternutando ſibi cauebunt. In his enim & ſimilibus, tantundem poteſt, tantundemque faſtidii domino affert, alicuius immūdiciei ſuſpicio: quam ſi reuera tale quid contigiſſe conſtaret. Proinde operam dent miniſtri, ne dominis ſuis huiuſmodi occaſiones ſiniſtre ſuſpicandi præbeant. Quod enim fieri potuit, æque tædioſum eſt, ac ſi reuera factum fuiſſet. Quod ſi aliquando aut pyrum aſſatum foco exemeris, aut panē toſtum ſuſtuleris è prunis, nō debebis in ea, cineris tollendi gratia, inflare. Dici enim ſolet, nunquam eſſe ventum ſine aqua, ſed potius vel ad patellā leui brachio cinerem excuties, vel num qua alia ratione commode eximi poſſit, cogitabis. Linteolum quoq; tuum, quaſi recens lotum, alteri non porriges: is enim cui porrigis, an mundum

ſit ignorat, ideoque facile hoc modo poſſet offendi. Quando quis cum altero colloquitur, nõ ita prope ei aſtabit, vt ſuo illũ halitu poſſit contingere. Inuenias enim, qui alterius animam, etiam non graueolentem, ferre nequeant. Hi & huius generis mores & cõſuetudines hominibus magnopere diſplicent, & propterea ſtudioſe ſunt vitãdi. Fieri enim poteſt, vt quod ſupra dictum eſt, alicui ex ſenſibus eorum, quibus cũ viuimus, moleſte aduerſentur. Iam vero de iis mentionem faciamus, quæ ſine peculiari aliqua ſenſuũ moleſtia, tamen appetitioni & deſideriis plerorumque hominum, ſi quando fiant, diſplicent. Scito igitur, res multas & varias eſſe, quas naturali quodã inſtinctu homines appetant. Siquidem alii iracundiæ, alii gulæ, alii libidinibus, alii auaritiæ, alii aliis appetitionibus cupiũt ſatisfacere. In mutua vero cũ aliis communione, nõ videntur homines aliquid eorum quæ commemorata iam ſunt, vel requirere vel appetere poſſe. Etenim illa, non in moribus, congreſſibus, & communicatione ſermonum familiari, ſed in aliis quibuſdam conſiſtunt. Ea igitur hac in parte expetũt, quæ ex familiari hominum inter ſe cõuerſatione proficiſci præſtarique poſſunt. qualia videtur eſſe, erga eos quibus cum viuimus beneuolentia & obſeruantia, cum ſuaui quadam voluptate, aliiſque his non diſſimilibus coniuncta. Propterea nec dici nec fieri debent, quę indicio eſſe poſſint, eos quorũ conuictu vtimur, aut non valde à nobis amari,

aut

Digitized by Google

aut certe non magni fieri. Proinde conſuetudo parum concinna videtur eſſe, quæ tamẽ multis in vſu eſt, vt dedita quaſi opera obdormiant, eo in loco, vbi ſocietas quæpiam honeſta mutuis colloquiis ſe oblectat. Hoc enim qui faciũt, eo ipſo demonſtrant, ſe eos qui adſunt non magni facere, eorumq; præſentiam, & colloquia paruæ ſibi curæ eſſe. Mitto iam, quod inter dormiendum, præſertim ſi quis parum commode habeat, aliquid cõmitti poteſt, quod & auditu & viſu ingratũ ſit. Et quidẽ iiſdem illis ſomnolentis, videas non raro ſudorem per faciẽ, ſaliuamque per barbam defluere, Eandemque ob cauſam mos videtur moleſtia non carens, ſi quis ex honeſtorum hominum inter ſe confabulantiũ conceſſu ſurgat, & per cubiculum inambulet. Reperias quoque nonnullos, qui ita ſe mouent contorquent, extendunt, item qui oſcitant, ſeque iam in hoc, iam in alterum latus conuertũt, quaſi eo ipſo tempore febri corriperentur. Id magnum profecto ſignum eſt, quod ſodalitatẽ, cui interſunt, habeãt faſtidio. Similiter male faciunt ii, qui modo hãc, modo illam epiſtolam ex pera extrahunt & legunt: & his quidem multo peius ille, qui forpicula aut cultello educto, totum ſe ad vngues reſecandũ componit, quaſi præſentem ſocietatem nihil faciat, atque ideo, fallendi tẽporis gratia, aliquid aliunde recreationis ſibi quærat. Ab iſtis quoq; moribus, qui multis tamen in vſu ſunt, ſtudioſe eſt abſtinendum, nimirum, vt intra dentes non cante-

mus, aut, digitis pulſum tympanorũ imitemur; aut alterna pedũ iactatione nos deformemus. Omnibus enim iſtis quis indicat, nihil ſe alios curare. Præterea nequaquã decet, ita ſeſſum ſe collocare, vt alteri vel ſcapulas obuertas, vel cũ in modum pedem extollas, vt eæ partes corporis quas veſtibus tegi conuenit, aliorum oculis ſubiiciantur. Hęc enim, & eiuſdem generis quę ſunt, fieri non ſolent, niſi apud eos, quorum de nobis iudicium non veremur. Verum tamẽ eſt, ſi vir aliquis primarius, tale quid in conſpectu ſui cuiuſdam domeſtici, aut amici tenuioris faceret, eum non tam ſuperbiæ, quam amoris & familiaritatis indiciũ, eo modo eſſe factum. Debet etiam quilibet corpore erecto eſſe, neque in alterum tanquam in fulcrum ſe inclinare. Qui cum altero colloquitur, non illi latus ſubinde fodiat, quod multi poſt ſingula quæq; verba facere conſueuerunt, ita fere loquendo: *An non dixi ego verum? Ecquid tibi videtur? quid ais mi domine?* dumq; ita dicunt, continuo interim cubito ſuo alterum ſtimulant. Hone-

Veſtes.

ſte quoque, pro ratione conditionis & ætatis ſuæ veſtitus, quilibet in publicum prodeat: qui enim aliter facit, alios prę ſe videtur contemnere. Quam ob cauſam grauiter ferebant, ſeque deſpici arbitrabantur ciues Patauini, ſi quando obambulare per ciuitatem ſuam conſpicarentur nobilem Venetum, non toga honoratiore, ſed tunica tantum curta indutum, quaſi ſibi in pago aliquo verſari videretur. Veſtes præterea

non ſolum ex panno bono confectæ ſint, verũ etiam cum firma quadã animi inductione adigat ſe ipſum vnuſquiſque, vt, quantum fieri poteſt, in cultu corporis morẽ ciuium & popularium ſuorũ ipſe quoq; imitetur, ſeque ad præſentium temporum conſuetudinẽ tradũci patiatur, etiamſi veſtes, quib. hodie vtimur, forte minus aut commodæ, aut corpori noſtro habiles ſint, quam vel reuera fuerunt antiquæ, vel tibi ſaltem videntur fuiſſe. Si itẽ tota ciuitas tua comam tondeat, nolim te vnum cæſariẽ tuam oſtẽtare. Aut ſi ciues omnes barbati ſint, nolim te vnum conſpici imberbem. Hoc enim eſt ſingularem & aliis contrarium eſſe: cum tamẽ hominibus, in quotidiana motum conſuetudine, nõ niſi neceſſitate aliqua, de qua mox dicemus, vrgente debeamus aduerſari. Hoc enim etiam magis quam quæcunq; alia, cui aſſueuimus, vitioſitas, hominibus nos reddit inuiſos. Proinde nihil eſt, quod in his ſimilibuſque rebus, vnus te publicis omnium moribus opponas, immo potius cum quadã mediocritate illis te accommodabis: ne ſcilicet, tu ſolus inter ciues tuos ille ſis, qui tunica ad talos vſq; demiſſa vtatur, cum reliqui omnes eandem habeant longe breuiorem, & vix vltra zonam prominentem. Sicuti enim fit, vt, cum aliquis vultu eſt monſtroſo, & facie rugis obſita, id eſt, tali, quæ ab vſitata & naturali oris humani figura plurimum abhorreat, ſicuti inquam fit, vt ille omnium in ſe oculos cum quadam admiratione conuertat: ita et-

Digitized by Google

iam plane ſimile quippiam accidit iis, qui ſingulari & inuſitato aliis modo & forma veſtiũtur, ſeque non ad aliorum iudicia, ſed ſuum ſolummodo appetitũ conformant. Horũ igitur alios videas incedere coma elegãter promiſſa, barba autem vel magna ex parte reſecta, vel etiam ad cutem abraſa: alios reticulo comam aſtringere, aut pileos quoſdam grandes more Heluetiorũ capiti imponere. Ita fit, vt quilibet admirabundus ad illos reſpiciat, aliqui etiam quaſi circulo facto circumſiſtant: tanquam eos ibi contemplentur, qui ſibi in pugna contra mores totius, vbi viuunt, gentis, victores extitiſſe videantur. Veſtes etiam habiles & ad corpus aptę ſint, & cum quodam decoro eidem accommodatæ. Qui enim veſtibus vtuntur pretioſis & ſplendidis, quæ tamen neque eleganter factæ, neque corpori ſuo conuenire videntur, ii alterutrum ex duobus indicant: quod nimirũ, aut quomodo placeant aut diſpliceãt aliis, non ſint ſolliciti: aut certe, quid venuſtum & concinnum ſit, non intelligant. Atq; ita moribus hiſce ſuis ſuſpicionem quoque in animis eorum, quibus familiariter vtuntur, concitant, quod eos nõ magni faciant. Proinde ipſi quoque vt plurimum toti illi ſocietati parum accepti ſunt, multo minus ab eadem cum quadam beneuolentia diliguntur. Præter hos nonnulli alii ſunt, qui vlterius progrediuntur, neque ſolum ſiniſtre de ſe ſuſpicandi occaſionem aliis præbent, ſed re ipſa & factis quoque tales ſe gerunt, vt nullo plane

modo

modo cum iis conuerſari quis poſſit. Semper enim toti reliquæ ſocietati in mora ſunt, eiq; incommodare, & moleſti eſſe non deſinunt: quãdo nunquam ſe expediunt, nunquam ſatis ex ſententia prompti & parati ſunt. Imo cum omnes iam, vt menſæ accumbant, prę ſto ſunt, cibique iam appoſiti, & lotæ ſunt manus, tum ipſi, quaſi aliquid ſcripturi, aut calamum cum atramentario, aut ad vrinam reddendam matulam poſcunt: aut ſe corpus nondum exercuiſſe conqueruntur, dicentes interim: *Satis adhuc ſupereſt temporis, poteſtis adhuc aliquantiſper expectare: quid ſibi vult hodierna diei inuſitata feſtinatio?* Atque ita reliquos omnes impediunt, tanquam ii, qui ſui ſolummodo, ſuæque commoditatis & voluptatis rationem habeant. Inſuper iidem illi in omnibus rebus aliis præferri potioreſque volunt haberi, ſe in lectulos molliſſimos collocare: cubicula optima occupare: primo eoq; commodiſſimo loco accumbere: alios ſua ſolius cauſa ſollicitos eſſe, atque adeo ab omnibus coli & honorari. quibus nihil vnquam placet, niſi quod ipſi excogitarunt & fecerunt: cæteros naſo ſuſpendunt, ſibique imaginantur, in epulis, in exercitiis equeſtribus, in ludis, omniq; animi relaxatione, ſui tantum ab aliis rationem haberi debere. Quidam alii vſque adeo ſunt cerebroſi, tetrici & acerbi, vt nihil quod ſatis ipſis placeat, fieri à quoquam poſſit: & qui ſemper quicquid tandem illis dicatur, reſpondent vultu toruo: neque obiurgationum, conuitio-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

rumque, quibus miniſtros ſuos adoriuntur, vnquam faciunt finem: atque ita continua quadam moleſtia, totam ſocietatem afficiunt. cum hæc & his ſimilia ſubinde iterant : *Vah quam tempeſtiue me hodie excitaſti? Vide quæſo quam belle mihi hunc calceum exterſiſti? Neque etiam hodie in templum me es comitatus. Belua. neſcio quid in mora ſit, quo minus hic pugnus in mala tibi hæreat.* Rationes hæ omnes inconuenientes ſunt, & odioſæ, & ſicuti mors ipſa fugiendæ. Etiamſi enim quis vere & ex animo modeſtus eſſet & humilis, moreſque iſtos, non tam malitia, quam incuria prauaq; aſſuefactione vſurparet, nihilominus tamen, quoniam in conuerſatione illa externa quædam ſuperbiæ præ ſe ferret indicia, odia aliorum nullo modo poſſet effugere. Siquidem ſuperbia nihil aliud eſt, quã alios nihilo æſtimare. Cum tamen, vt initio dixi, vnuſquiſq; licet nullius ſit, quantiuis tamen pretii eſſe, cenſeri velit. Fuit Romæ ante annos non ita multos vir præſtantiſſimus, acutiſſimoque ingenio, & doctrina plane ſingulari, Vbaldinus Bandinellus. Is dicere ſolebat, quotieſcunque ad palatium Pontificis accederet, aut ex eodem domum rediret, in maxima illa, pleniſque plateis ſibi obuia, non ſolum nobilium aulicorum, antiſtitum & magnatum, verum etiam hominum pauperum, mediocrium, & plane tenuium multitudine, neminem ſibi occurrere, qui vel pluris vel minoris, quam ipſe eſſet, ſibi in animo ſuo faciendus eſſe videretur. Et

VBALDINI Bandinelli Apophthegma.

certe

certe, ſi quis virtutis in homine illo excellentiã plane ſingularem perpendere voluiſſet, pauci profecto fuiſſent inuenti, qui vllam in partem cum ipſo dignitate potuiſſent comparari. Verũ enimuero in rebus eiuſmodi, omnino ſe homines non tali vlna metiri debent: ſed potius ad ſtateram molitoriam, quam trutinam monetariam ſe ponderare. Conueniẽs enim eſt in aliis ad ſe admittendis & accipiendis, nõ tam quantum reuera quis valeat perpendere, quã quemadmodum in monetis, quarum valor in cõſuetudine & vſu quotidiano eſt, quanti vulgo quis fiat conſiderare. Quare in præſentia & conſpectu eorum hominum, quibus placere cupimus, nihil tale faciendum eſt, quod potius dominii quam ſodalitatis indicium præ ſe ferat. Actiones præterea & geſtus noſtri omnes tales eſſe debent, vt aliquã reuerentiæ præclaræq; de iis apud quos ſumus, exiſtimationis ſignificationem teſtentur. Qua de cauſa fit, vt res nõnullæ quæ ſuo tẽpore factę, culpari nõ poſſẽt, ratione tamen loci & perſonarum pręſentium magnopere reprehendantur. qualia ſunt, quorum iam antea quoq; facta eſt mentio, aculeatis & acerbis expoſtulationibus domeſticos obiurgare, & quidem multo magis eoſdem verberibus caſtigare. Hoc enim eſt imperium & iuriſdictionem ſuam exercere, quod in præſentia eorum, quos honorifice aliquis obſeruat, fieri nequaquã ſolet. Taceo iam, quod ille ipſe totũ, cui intereſt, cœtum offendit, eorumq; ſermones & collo-

Iracundia & excandeſcentia.

quia corrumpit: præſertim ſi tale quid faciat in menſa, loco nimirũ non offenſionis, ſed hilaritatis. Dico igitur, minime decere, vt in menſa quis, quicquid tandẽ accidat, iraſcatur: vel ſi omnino arceri iracundia non poſſit, accurate tamen eam diſſimulandã, ne quod moleſtiæ, qua afficeris, indiciũ appareat, idq; ob cauſas iã antea enumeratas. Et hoc maxime tum cauendũ tibi eſt, cum exteros forte ad cœnã adduxeris. Siquidem à te lætitiæ cauſa ſunt inuitati, & iam eos contriſtas. Sicuti enim acria, ab aliis mãducata, tuis etiam dentibus, ſi videas, ſtuporem inducunt: ita alienarum moleſtiarum aſpectu, nos ipſi quoq; perturbamur.

Refractarii.

Refractarii ſunt ii, qui in re omnia aliorũ deſideriis, id quod vox ipſa indicat, volunt contraria. Refractarius enim cum repercutiente & reluctante plane eſt idem. Quam autem vtilis ſit huiuſmodi contumacia ad animos hominum conciliandos, eorumque beneuolẽtiam comparandam, tu ipſe facile iudicaueris: quandoquidem illa in opponendo ſe alterius oblectamentis conſiſtit. Id quod non amici inter ſe, ſed inimici facere cõſueuerunt. Proinde qui amoris aliorũ ſtudioſi ſunt, magna quadam contentione ſeipſos ad vitandum hoc vitium adigunt. Id enim neque voluptatẽ aut beneuolentiam, ſed odium potius & faſtidium parit. Imo conuenit ex alterius deſiderio, niſi damnum aliquod aut pudor obſtet, ſuam oblectationem comparare, & id quidem ſemper facere, & ſermonem quoque

ſuum

ſuum ad aliorum potius quam proprium affectum accommodare. Neque decet, vt aut ruſtici erga alios ſimus, aut plane peregrini: ſed potius iucundi & quaſi domeſtici: nihil enim alias inter oleam & oleaſtrum, reliquaſq; eius generis plantas diſcriminis eſſet, niſi quædam ſatiuæ & domeſticæ, quædam ſylueſtres cenſerentur. Suauem autem & iucundum eum eſſe ſcito, cuius mores erga alios in quotidiano côuictu tales ſunt, qualibus inter ſe, qui amici ſunt, moribus vti conſueuerunt. Hic enim peregrinus qui eſt, is vbiq; locorũ aduena ſeu extrarius eſſe videtur. Sicuti ex aduerſo indigenæ, vbicũq; ſint, vniuſcuiuſque noti & amici eſſe exiſtimantur. Quapropter conueniens eſt, quemq; ſe aſſuefacere, vt alios ſuaui quodam modo ſalutare, cũ eis colloqui, ipſis reſpondere, & ſe vnicuique tanquã popularem & familiariter notum poſſit oſtendere. In quo faciendo quam plurimi hallucinantur, qui nullum vnquã placide intuentur: qui libenter omnia, quæ ab aliis aſſeuerãtur, negãt: & quidquid ab aliis, vel beneuolentiæ gratia ipſis pręſtetur, id ruſtice aduerſantur, more hominum extraneorum & barbarorum, qui ferre non poſſunt, vt ab aliis vel ſalutentur, vel deducantur: qui nunquã ſalibus aut ſermonibus amicis ſe exhilarant: & omnia etiam officioſe ab aliis prolata reſpuunt. *Fabius mihi mandauit, vt ſuis tibi verbis ſalutem dicerem. Quid malum, mihi cum illius ſalutatione?* Item, *Publius nuper me interrogauit, quo-*

Moroſitas.

modo valeres : Veniat ergo & manu in carpum immiſſa, pulſum arteriæ mihi exploret. Huiuſmodi homines, & quidē merito ſuo, parum ab aliis diliguntur.

Melancholia.

Inconcinnum quoque eſt, eſſe melancholicum & cogitabundum, eoq; ex loco, vbi quis eſt, quaſi abreptum, & extra ſeipſum conſtitutum. Et quamuis hoc fieri forte poſſit in iis, qui multos iam annos in conſideratione & contemplatione artium liberalium toti fuerunt. in reliquis tamē ſine omni dubio probari hoc non debet. Immo illi ipſi prudēter facerēt, ſi eo tēpore, quo meditationibus ſuis indulgere cogitant, ab aliorum conſuetudine penitus abſtinerent.

Temeritas.

Tenero quoq; & delicato animo eſſe plurimum dedecet, maxime virum. cum eiuſmodi enim hominibus tali modo conuerſari, non ſocietas quædam æquabilis, ſed ſeruitus videtur eſſe. Inuenias profecto nonnullos, qui ita tenelli & fragiles ſunt, vt viuere & conuerſari cum illis, nihil aliud ſit, quam vitris etiā ſubtiliſſimis eſſe circumdatum, vſque adeo leuiſſimos quoſque ictus pertimeſcunt, vt vitrorū inſtar, molli ſemper brachio illos tractare & obſeruare oporteat. Si enim non ſatis prompte ſolliciteq; illos ſalutes, inuiſas, reuerearis, & ad interrogata illorum reſpondeas, ita, aut etiam multo magis, ſe excruciant, quam alius faceret, iniuria longe grauiſſima affectus. Idem vſque adeo titulis delectantur ſuis, vt niſi ad vnguem quis eos ita vti volunt, compellet, acerbiſſime ea de re conquerantur, & e veſtigio inimicitias

animo

animo concipiant immortales. *Vocaſti me amicum, non dominum. Quare non dicis mihi veſtra excellentia? ego profecto vt ſcias, Dominus Ioannes vocor. Neque etiam eo quo decuit loco in menſa accubui. Heri quoque, non dignatus es domi me inuiſere, ſicuti ego te ſalutaui nudiuſtertius.* Nequaquam hoc pacto mecum, & cum mei ſimilibus oportet conuerſari. Hi certe euſque alios adigunt, vt ne vnus quidem ſit, qui ſuo illos aſpectu dignos exiſtimet. Nimis enim, immo plane ſupra modum ſeipſos amant, & in eo occupati dum ſunt, parum admodum ad alios amandum temporis ipſis relinquitur. Expetunt autē, quod in principio quoq; dictum eſt, homines, in moribus eorum, quibus cum familiariter eſt viuendum, omnem eam, quæ eſſe tali in conuerſatione poteſt, ſuauitatem & voluptatem. Cum hominibus autem vſque adeo faſtidioſis, & quorum amicitia ita facile, inſtar lini tenuiſſimi, rumpitur, commorari, non eſt familiariter cum illis viuere, ſed eorum eſſe mancipium. Ideoque non ſolū nemo eſt, qui hac illorum conſuetudine delectetur, verum etiam maiorem in modū omnes eam auerſantur. Hæc igitur morum teneritas & mollicies mulierculis relinquatur. In ſermone quoque familiari multis & *Serm.* variis peccatur modis: in primis autē in ipſa ſermonis materia, quæ nec friuola eſſe debet, nec vilis. auditores enim talibus non attendunt, & propterea quoque nihil inde voluptatis percipiunt. imo recitatorem ipſum, cum ſuis fabel-

Digitized by Google

lis habent contemtui. Neque tamen nimis aut ſubtile aut exquiſitum colloquiorum argumẽtum eſt deligendum. Plerique enim cum moleſtia talibus auſcultant. Diligenter quoque eſt cauendum, vt colloquii materies talis ſit quæ nemini ex præſentibus, aut ruborem incutiat, aut in alicuius vergat ignominiam. De rebus quoq; ſpurcis & obſcœnis non eſt loquendũ, quantumuis id iucundũ & delectabile eſſe videatur. Honeſtos enim homines nõ niſi rebus honeſtis placere aliis decet. Nihil etiã vllo modo contra Deum & ſanctos, ſiue ſerio, ſiue ioco id fiat, eſt dicendum, quantumuis parui momẽti, & cum oblectatione coniunctum aliis hoc eſſe exiſtimetur. qua ipſa in re ſępenumero peccauit nobile illud Ioannis Boccacii ſodalitiũ, in ſuis fabulis, ita vt illæ in acres quoque omnium intelligentium reprehenſiones, & quidem ſuo merito inciderint. Scito igitur, quod per ludibrium de Deo loqui, nõ ſolum ſit defectus nebulonis ſcelerati & impii, verum etiam vitium hominis peſſime inſtituti & morati. immo tale quid audire acerbiſſimum eſt, multoſque inuenias qui iis ex locis, vbi de Deo, cõtra quam decet, ſermo eſt cupide diſcedant. Neq; ſolum de Deo loquendum eſt ſancte: ſed in omni quoq; colloquio, quantum fieri poteſt cauendum eſt, ne verba vitę factorumque parum laudabilium ſint teſtimonia. Siquidem homines etiam propria ſua vitia in aliis oderunt. Eodem plane modo inconueniẽs eſt, loqui de rebus præſenti

tempo-

tempori & perſonis audientibus, contrariis: etiamſi eæ tales ſint, vt per ſe & ſuo loco dictę, & bonæ & ſanctæ eſſent futuræ. Ceſſent igitur conciones de rebus ſacris in cõceſſu iuuenum, qui hilaritatis & iocationis gratia conuenerũt, Diebus quoque publicæ lætitiæ deſtinatis, & in conuiuio, non recitentur hiſtoriæ melancholicæ: ibidemque vulnerum, morborum, mortis, ſuppliciorum, peſtilentiæ, aliarumq; rerum funeſtarum & triſtium nulla ſit mentio, nulla recordatio, aut ſi forte quis in huiuſmodi rerum commemorationem inciderit: is modo quodã dulci & commodo ab eo propoſito abducendus, & ſenſim in mentionem rerum magis lætarum & ei loco conuenientium, eſt traducendus. Etiamſi forte multo ſæpius lacrymis mortales, quàm riſu indigeãt. Quam ipſam ob cauſam fabulas illas luctuoſas, quas Tragœdias appellant, initio inuentas eſſe volunt, vt more illis temporibus vſitato, in theatris repræſentatæ, lacrymas iis, quibus id opus eſſet, elicerent, atq; ita illi ex infirmitate ſua ſubinde deplorata conualeſcerent. Sed vt vt hoc ſit, non decet eorum, quibus cum confabulamur, animos cõtriſtare, eo maxime in loco, vbi non luctus, ſed lætitiæ voluptatiſque gratia commorantur. Etiamſi forte aliquis cupiditate lacrymãdi ægrotus ibidem reperiatur, cuius equidem deſiderio facile quis medicaretur, vel ſinapis acrimonia, vel etiã in locum fumoſum eundẽ collocãdo. Quamobrẽ nullo modo excuſari potuit Philoſtratus

Digitized by Google

ille apud Bocatium,de orationis ſuæ argumento rerum funeſtarum, & mentione mortis pleniſſimo,cum ea in ſocietate loqueretur, quę tãtum cupida lætitiæ, nihil præter eandẽ deſiderabat. Rerum igitur triſtium & melancholicarum narrationem eo modo inſtituere,ita incõueniens eſt,vt multo ſit ſatius plane tacere. Errant quoque illi,modo nõ diſſimili, quibus nihil vnquam aliud in ore eſt, quam ſui infantes, vxor, nutrix. Vah quantum heri veſperi riſum meus mihi filiolus excitauit! Audite quæſo, nũquam vidiſtis puerũ tam amabilẽ, quam meus eſt Scirtus. Item talis & talis eſt mea vxor: hæc & hæc mecum hodie eſt locuta. Incredibile eſt, quam illa ſit mulier ſapiens & intelligens. Nemo vſq; adeo eſt otioſus, qui ad talia reſpõdere,aut huiuſmodi ineptiis poſſit vacare.nemo quoq; eſt,qui hæc audiendo moleſtia non afficiatur. Male quoq; faciũt ii, qui ſubinde ſua aliis

Somnia. ſomnia cupide cõmemorant, tanto quidẽ cum affectu & admiratione, vt fere ſine animi deliquio illis auſcultare non poſſis. Præſertim cum recitatores illi tales plerunq; ſint, vt quis eorũ etiam facta ſingularia, quæq; à maxime vigilãtibus pręſtita ſunt, audiendo, oleum & operam perdidiſſe ſit exiſtimãdus. Quapropter materia dicendi vſque adeo vili, vt plerumque ſunt ſomnia, aliis moleſti eſſe non debemus. Pleraque enim quæ vulgo hominibus offerũtur ſomnia, inepta ſunt & nugatoria. Et etiamſi ſępenumero relatum mihi ſit, priſcos illos viros ſapientes,

pluri-

plurima in ſuis libris ſomnia, ſingulari cũ prudentia & ſuauitate perſcripta, nobis reliquiſſe: non tamen propterea minus eruditos, aut etiã homines plebeios decet tale quid in ſuis quoq; ſermonibus vſurpare. Et certe inter omnia quę in vita audiui ſomnia (quãuis pauciſſimis aures meas præbere ſoleam) nullum mihi vnquã dignius viſum eſt, quod vel audiretur, vel cuius nomine verba fierent: quã vnũ hoc, quod bono illi M. Flaminio Tomarotio nobili Romano *Somniũ Tomarotii.* per quietẽ eſt oblatũ qui ipſe tamen nequaquã illiteratus aut ſtupidus fuit, ſed homo doctrinæ ſingularis, & acuti ingenii. Is igitur dormiẽs videbatur ſibi ſedere in officina opulentiſſimi cuiuſdam pharmacopolæ vicini ſui. ibi cum paulo poſt, neſcio qua de cauſa, in populo excitatus eſſet tumultus, fiebat vt omnia direptioni in pharmacopolio illo exponerẽtur, cũ hic ecligmata, ille hypotrimmata, alius hoc, alius illud acciperet, & ſubito quã auidiſſime deglutiret: ita quidẽ, vt breuiſſimo tẽpore interiecto, ibidẽ neq; ampulla, neq; vrceus, neque pyxis, neq; vaſculum relinqueretur vllum, quod nõ eſſet vacuũ & exſiccatũ. Vnum ſolummodo vitrum, & id quidem ſatis exiguum ibi erat ad ſummum vſq; repletum limpidiſſimo quodam liquore, quem plerique omnes negligebant, guſtare volebat nemo. His ita factis, continuo videbat eodem ingredi ſenem ſtatura corporis auguſta, quiq; ipſo aſpectu cuiuis admirationem, venerationemque ſibi iniiceret. Is cum ſubtriſtis theca, &

Digitized by Google

capſulis pharmacopœi intuēs, animaduerteret alias euacuatas, alias euerſas, earumque bonam partem fractam eſſe, forte etiam vitrum cuius antea facta eſt mentio, cōſpicatus, ſubito id ori admotum, ita auide exhauſit, vt in eo ne guttula quidē relinqueretur. Quo facto, eodē quo reliqui modo diſcedebat. Eo igitur nomine, cum vehementi quadā admiratione affici videretur Flaminius, conuerſus ad pharmacopolā rogat; quinam is ſenex eſſet, & qua de cauſa aquam illam, ab omnibus aliis repudiatam, tanta cum voluptate ebibiſſet. cui reſpondere videbatur pharmacopola, his verbis: ô fili, ſenex ille, quē vidiſti, ipſe Deus eſt, aqua autem ab omnibus aliis, vt vidiſti, ſpreta, & ab hoc vno exhauſta, fuit diſcretio, quam homines, ſicuti forte reipſa expertus es, nullo modo, ne ſupremis quidē labris volunt contingere. Huius ergo generis ſomnia credo non incommode recitari, & cū voluptate & fructu audiri poſſe. Magis enim cogitationi animi vigilantis, quam viſionibus dormientis, virtutique, vt ita dicam, ſenſitiuæ, ſunt ſimilia. Reliqua vero inepta quę ſunt, & nullius ſententiæ ſomnia, qualia pleraque, quæ à nobis noſtriq; ſimilibus videntur, eſſe conſueuerunt, (viri enim boni & eruditi etiam cum dormiunt, meliores ſapientioreſq; ſunt improbis & indoctis) obliuioni tradenda, & vna cum ſomno miſſa ſunt facienda.

Et etiamſi res nulla reperiri poſſe videatur, quæ ſomniis vanior ſit: tamen reuera vna quæ-

piam

piam plus etiam leuitatis habẽs, reliqua eſt, nimirum mendaciũ. Nam eius, quod quis in ſomno vidit, quędam veluti vmbra & ſenſus antea fuit: mendacii vero neq; vmbra, neque imago vnquam extitit vlla. Quocirca aures & animi eorum qui auſcultant, multo minus mendacio quã ſomniis recenſendis, ſunt onerandi. Quãuis enim mendacia pro veris nonnunquam accipiantur, tamen temporis ſucceſſu, eorum autoribus non ſolum fides non habetur: verum audire quoque illos æquo animo nemo poteſt, vtpote quorum verbis nihil ſubſtantiæ, immo nec plus nec minus inſit, quam ſi omnino non loquerẽtur, ſed halitum tantum inanem efflarent. Scito etiam multos inueniri, qui mentiantur non malo animo, nec propriæ vtilitatis gratia neq; etiam vt aliis vel damno ſint, vel pudori: ſed tantum quia per ſe illis placẽt mendacia. Sicuti reperias, qui non ſitis cauſa, ſed guloſa quadam potandi cõſuetudine, ſubinde bibant. Alii vana gloria impulſi, de ſe ipſis mentiuntur, & cum quadã iactantia magnifice ſe efferunt, deque rerum magnarũ & mirabilium ſcientia, quaſi ſoli ſapiant, gloriantur. Quin etiam quis, quamuis taceat, reipſa tamẽ & opere mendacii reus agi poteſt. Id quod videre eſt in nonnullis, qui cum mediocri aut etiam vili conditione & loco nati ſint: tamẽ tantum in ſua cum aliis cõuerſatione ſollennitatis vſurpant, ita arrogãter incedunt, ita præ aliis magnifice & quaſi pro concione, aut tribunali verba faciant, cũ oſten-

Mendacia.

tatione loquuntur: vt ſine moleſtia acerbiſſima ſpectari non poſſint. Inuenias quoque nō paucos, qui etiam ſi diuitiis & poſſeſſionibus aliis potiores non ſint: tamen torquibus aureis collum circumquaque ita onerant: ita digitos annulis, pileos & veſtes bullis & gemmis omni ex parte exornant: vt ne magnati quidem generoſiſſimo eiuſmodi ſplendor conuenire videatur. Hæc ipſa conſuetudo, faſtus & inanis gloriæ, quæ ex ſuperbia vanitatis filia oritur, plena eſt ideoq; tanquam intolerabilis, & indecens accurate eſt fugienda. Sciendum quoq; eſt, quod in multis & iis maxime, quæ bene cōſtitutæ ſunt, Rebuſpubl. legibus cautū ſit, ne liceat opulētis nimio veſtiū ſplendore pauperioribus ſe præponere, Iniuria enim ſe affici pauperes exiſtimant, ſi alii, licet ſpecie tantum, maiores, quā ipſi ſunt, haberi velle videantur. Sedulo igitur cauendū eſt vnicuique, ne in huiuſmodi ineptias temere

Iactantia.

prolabatur. Nemo etiam de ſua vel nobilitate, vel honoribus, vel diuitiis, multo minus de ſapientia, gloriari debet, aut induſtriam, & res geſtas vel proprias, vel etiam maiorū ſuorum, magnifice extollere, aut ad alterum quodque verbum progeniem ſuam, quod multi tamē facere ſolent, commemorare. Videtur enim is qui hoc facit, eo ipſo indicare, quod ſe hominibus præſentibus cupiat opponere, præſertim ſi illi non minus nobiles, honeſti, & ſtrenui, quā ipſe eſt, ſint, aut ſaltem ſibi eſſe videātur. Vel ſi illi loco ſint inferiores, quod eos quaſi vi ſubigere, iiſq;

ſuam

ſuam vilitatem, & miſerias ſtudeat exprobrare. id quod ſine vllo diſcrimine vnicuiq; diſplicet. Neque igitur quiſquam ſe extenuare, neq; ſupra modum debet extollere, ſed potius aliquid ſuæ dignitati & meritis ſubtrahere, quam, etiam in re minima, pluſculum ſibi verbis arrogare. Nam bonum quoque ſi nimium ſit, diſplicere conſueuit. Animaduertendum tamen eſt, eos, qui ſine modo verbis ſeipſos extenuãt, & honores, ſine controuerſia ſibi debitos, repudiant, eo ipſo maioris ſuperbiæ indicium de ſe præbere, quam alteros illos, qui etiam minus ſibi debita hac in parte vſurpant. Proinde dicere forte aliquis poſſet, Iottum illum, artis pictoriæ in vrbe Florẽtina inſtauratorem, tantis, quibus cohoneſtatur, commendationibus vix dignum eſſe, quod magiſtrum ſe appellari vetuerit: cum non ſolum magiſter, verum etiam ſine dubio, pro ratione temporum illorũ, magiſter fuerit plane ſingularis. Verum ſiue vituperationem, ſiue laudem eo modo meritus ſit Iottus: tamen interim hoc certiſſimum eſt, quod is, qui ea, quæ omnes alii expetunt, auerſatur, eo ipſo ſignificet, ſe alios aut vituperare, aut certe non flocci facere. Gloriam autem & honorẽ, quæ tanto apud alios in precio ſunt, nihili facere, nihil aliud eſt, quam ſeipſum ſupra omnes alios honore & gloriatione extollere. Nemo enim qui ſanus eſt, res omnium conſenſu caras & precioſas contemnit: niſi ii ſolummodo, qui ſe optimarum, cariſſimarumque rerum diuitiis &

Extenuatio ſui ipſius.

abundantia affluere arbitrantur. Quapropter neq; cum iactatione de bonis noſtris gloriari: neq; etiam contemptim de iis loqui debemus. Illud enim eſt aliis ſuos defectus exprobrare: hoc vero eorum virtutes habere ludibrio. Debet autem vnuſquiſque quantum quidem fieri poteſt, de ſeipſo tacere: aut ſi tempus ipſum, de nobis quid dicendi, neceſſitatē imponat; delectabilis admodum, de qua ſupra quoq; dictum, conſuetudo eſt, ſubmiſſe & ſine ſuperbia veritatē dicere. Quocirca ii, qui aliis placere ſtudēt, pro viribus ſuis, quā accuratiſſime abſtinere debent ab hoc vitio, quod multis in vſu eſt, qui de rebus propoſitis ita timide ſuam opinionē proferunt, vt ſine graui moleſtia audiri nō poſſint: maxime, ſi illi alias homines ſint eruditi & intelligentes. *Domine, veſtra magnificentia ignoſcet mihi, ſi non ita appoſite ad cauſam præſentem potuero dicere. Ego loquar hac de re, more hominis, ſicuti reuera ſum, indocti & omniū rerū ignari: itē, pro ingenio meo hebeti, du ā pingui Minerua: neque ſum neſcius, quod ludibrio veſtræ excellentiæ ſim futurus: verumtamen obedientiæ gratia libenter meam voluntatem illius imperiis accommodabo.* Et hęc ipſa dum loquuntur, eas pręſenti negotio moras iniiciunt, vt interea, quæſtio etiam ſubtiliſſima, verbis multo paucioribus, & tempore quoq; breuiori potuerit definiri. nunquam enim cunctatores illi ad caput rei deueniunt. Odioſi quoq; & moleſti admodū homines ſunt, ſuoq; , in conuerſatione cū aliis, geſtu & mo-

& moribus mentiuntur, qui infimi omnino & viles videri volunt: & cum omnium cõfeſſione primus aut certe honoratior illis locus debeatur: ſemper tamẽ infimũ occupãt, & labor plane incomparabilis eſt, vlterius eos vrgere. Subinde enim, inſtar equi pauidi aut refractarii, regrediuntur. Proinde honeſtæ alicui ſocietati multũ cum huiuſmodi hominibus & moleſti negotii eſt, ſi quãdo ad ianuam aliquam ventum ſit. illi enim nullo plane modo volũt præcedere. quin etiã iam in tranſuerſum, iam retro abeunt, manibuſq; ſimul & brachiis ſic pro ſe propugnant, ſic ſe defendunt, vt ad tertium quemq; gradum prælliũ cum iis inire, omnemq; delectationem, & nonnunquam etiam negotium quod tractandum eſt, interrumpere ſit neceſſarium.

Et quoniam ceremoniæ, quas nominamus vocabulo, ſicuti audis, peregrino, vtpote qui proprium nõ habeamus (eo enim maiores noſtri indicant, ignotas ſibi illas fuiſſe, cum ne nomen quidem iis potuerint imponere) cum inquam ceremoniæ, meo quidẽ iudicio, propter vanitatem ſuam, non longe à mendaciis & ſomniis abſint: non inconcinne vtraque in hoc noſtro tractatu coniungere & componere poterimus, poſteaquam hic de iis dicẽdi nobis offertur occaſio. Narrauit mihi aliquoties vir quidam bonus, ſolẽnitates illas, quas ſacerdotes ad aram, in diuinis officiis erga Deum & res ſacras vſurpant, proprie ceremonias appellari. Quocirca, poſtquam homines primo cœpere ſibi

Ceremoniæ.

mutuo modis quibuſdam artificioſis, maiorem quam decebat reuerentiam exhibere: ſe patronos & dominos inter ſe appellare: & in ſignum venerationis ſe inclinare, incuruare, demittere: item caput aperire: titulis quibuſdam exquiſitis alter alterum compellare: oſculari manus, tanquam illas ſacerdotum more ſacris initiaſſent: fuit forte aliquis, qui cū noua hæc & ſtulta conſuetudo nomen haberet nullum, eam per contemptum, vt credo, ceremoniā appellauit: ſicuti compotationes & concœnationes alicubi per ludibrium triumphos dixere. Hæc autem conſuetudo ſine dubio à nobis originem non habet, ſed extranea eſt & barbara, & ante paucos annos, neſcio vnde, in Italiam traducta. quę miſera iā reipſa, & factis proſtrata & imminuta, in verbis tantum inanibus, & ſuperfluis titulis incrementum & honorē ſuum habet collocatum. Sunt igitur ceremoniæ, ſi eorum, qui eas vſurpant, mentem intueamur, vana quædam ſignificatio honoris, & reuerentiæ erga eos quibus contingunt, quæ ſita eſt in ſimulatione & verbis, verſaturque maxime circa titulos & formulas certas compellandi, aſſentatorię excogitatas. Dico autem, vanam hanc ſignificationem eſſe, quia eos quoque, quos ex animo nō reueremur, ſtudio quodā, oculis & auribus eorum gratificandi, hoc modo honoramus. Imo ſunt nonnunquā, quos nec viſos, nec auditos volumus, quos tamē, ne ab aliorū conſuetudine recedere videamur, vocamus, hūc quidē illuſtriſſimum,

ſimum, illum excellentiſſimum virum: eodemque affectu nos deditiſſimos aliorum ſeruos profitemur, quibus tamen, ſi animum conſulamus, mallemus omnibus potius modis incommodare quam inſeruire. Eſſent igitur ceremoniæ non ſolum, vt dixi, mendacia, verum etiã à flagitiis & proditione nihil differrent. Sed quia verba iã dicta, & huiuſmodi tituli, vigorẽ ſuum iam pridem perdiderunt: & propter vſum eorum, quẽ ipſi introduximus, continuum, inſtar ferri, cuius acies hebetata eſt, vt plurimũ degenerarunt: non vſque adeo accurate & ſubtiliter in eorum ſignificationẽ eſt intendendum, ſicuti vim aliorum verborum conſiderare ſolemus: neque etiam tanta cum efficacia & vigore ſunt accipienda. Quodque hoc verum ſit, ex eo manifeſtum eſt, quod vnicuique noſtrum vſu venit quotidie. Nam ſi forte in quempiam antea nobis nõ viſum, incidamus, cum quo caſu ita ferente colloquendũ nobis ſit, non adhibita conſideratione, quali aut quanto honore reuera dignus ſit, plerunq; ne nimis parum dixiſſe videamur, pluſculum illi tribuimus, eumq; tantum, quia bene veſtitus eſt, nonnunquam nobilem aut Dominum vocamus, etiamſi aut ſutor aut tonſor eſſe poſtea deprehendatur. Et ſicuti olim certos quoſdam & peculiares titulos, aut Papæ Imperatoris priuilegio conceſſos, nonnulli habere ſolebant, qui ipſi tituli, ſine offenſione & iniuria priuilegiarii, ſilentio præteriri non poterant, neque etiam alteri, cui

tale priuilegium conceſſum non erat, ſiue ludibrio attribui: ita hodie quoque paullo liberalius & tituli illi, & aliæ honoris ſignificationes titulis nō diſſimiles, ſunt vſurpandæ. Conſuetudo enim, domina nimis potens, hac in parte valde liberalia, noſtræ ætatis hominibus, priuilegia conceſſit. Hæc igitur cōſuetudo, quæ extrinſecus ita bella & ſpecioſa videtur, reuera intrinſecus tota vana eſt, & in oſtentatione & forma ſine rebus, verbiſque ſine ſignificatione vlla conſiſtit. Neque tamen interim vel mihi, vel tibi licentia conceſſa eſt huiuſmodi morem abrogandi. Quin etiam, quando hoc non tam noſtrum, quam tēporis ipſius, in quo viuimus, peccatum eſt, ad eius obſeruationē, non tamen ſine aliquo diſcrimine, obligamur. Quamobrē conſiderandū eſt, quę cæremonię vel vtilitatis, vel vanitatis, vel etiam officii cauſa vſurpentur.

Vtilitas. Omne autem mendacium quod propriæ vtilitatis cauſa dicitur, & fraudis, & ſceleris plenum, & proinde etiam inhoneſtum eſt, nunquam enim quiſquam honeſte eſt mentitus. Et in hoc delinquunt adulatores, qui amicorum ſpeciem induunt, noſtriſq; cupiditatibus, in quibuſcunque etiam rebus obſequuntur, non vt beneuolentiam ſibi noſtram concilient, ſed potius vt beneficia à nobis conſequantur: non vt nobis placeant, ſed potius vt decipiant. Et quamuis hoc vitium forte aliquibus vſu iucundū ſit: nihilominus tamen, quia per ſe deteſtandum & noxium eſt, homines elegantes nequaquā decet.

Digitized by Google

cet. Neque enim licitum eſt ſpecie oblectationis alteri nocere: & ſi quemadmodum dictum à nobis eſt, ceremoniæ nihil aliud ſunt quam mendacia & adulationes, fit, vt quotieſcunque lucri gratia eas adhibemus, non bonorum, ſed perfidorum, flagitioſorumque hominum officio fungamur. Quocirca talem ob cauſam nullæ ceremoniæ ſunt vſurpandę. Reliquum eſt vt de iis quoq; dicamus, quæ vel ex debito fiunt, vel ex vanitate. Priores igitur illas, nimirũ quæ ex debito fiunt, nequaquam conuenit, quo minus fiant, negligere. Id enim qui facit, non ſolum diſplicet, verum etiam iniurius eſt aliis. Et ſæpenumero accidit, vt ad arma uentũ ſit, hanc vnam ob cauſam, quod alter ab altero in via, non eo quo debuerat modo, honore eſſet affectus. Maxima enim, vt dixi, vis eſt cõſuetudinis, eaque huiuſmodi in rebus plane pro lege vult haberi. Quamobrem, qui vnum aliquem non infimæ conditionis hominẽ compellat numero multitudinis, is nihil de ſuo ciuilitatis illi tribuit: imo ſi ſingulari ad eundem numero vteretur, aliquid illi debitum adimeret, eumque ignominia & iniuria afficeret, tali eum vocabulo, quo homines nihili & ruſtici nominari ſolent, appellando. Et etiamſi aliæ gẽtes & ætates hominum, his in rebus alias conſuetudines habuerint: tamen hæ apud nos hoc tempore in vſu ſunt, neque locus iam eſt diſputandi, vtra harum duarum conſuetudinum ſit melior. Sed conueniens eſt, vt non tam bonæ quam in prę-

Officium.

ſentia vſitatę conſuetudini pareamus. Sicut etiam legibus non optimis obedientiam præſtamus, eam ſolummodo ob cauſam, quod vel Reſpublica, vel alius, cuius ea poteſtas eſt, eas nondũ correxerit, aut mutarit. Quod ſi ita eſt, diligẽter colligere oportet, quibus geſtibus & verbis vſitatum hodie ſit, iis in locis, vbi commoramur, cuiuſcunq; conditionis homines excipere, ſalutare, compellare, vt ea ipſi quoq; in noſtro cum iis cõuictu obſeruemus. Et quamuis forte cõſuetudine ſuorum temporum ſummus ille claſſis regiæ præfectus, Petrum Regẽ Aragoniæ in colloquio numero ſingulari compellet: tamen nos noſtris regibus ſuam vel Maieſtatem, vel ſerenitatẽ, tam in ſermone, quam per literas tribuemus. Sicuti enim ille conſuetudinẽ ſuorum temporum obſeruauit, ita nos quoque noſtræ ętatis moribus immorigeri eſſe non debemus. Et quidem has ego debitas ceremonias appello. neq; enim à noſtra voluntate aut libero arbitrio originem ſuam habent, ſed à lege, hoc eſt, communi conſuetudine nobis imponuntur. In iis autem rebus, quæ nullo cũ ſcelere, ſed potius cum ſpecie quadam vrbanitatis ſunt coniunctæ, oportet & decet cõmuni conſuetudini obedire, eique nec diſputationẽ, nec litem mouere. Et etiamſi in ſignum reuerentiæ aliquid oſculari, proprie rebus ſacris conueniat: nihilominus tamen, ſi in tua regione vſitatum ſit, vt in digreſſu dicant: *Ego in ſignum obſeruantiæ qua te colo, manum oſculor: aut, ego*

totus

Digitized by Google

totus ſum tuus: aut, ego omnia mea obſequia ſine exceptione tibi defero licet iis arbitratu vtaris atque etiam abutaris tuo: ſi, inquam, his & ſimilibus formulis vti moris ſit, tu quoque non minus quam aliiis vteris. Imo in valedicendo, & ſcribendo, alios ſalutare, & à te dimittere debebis, non vt ratio, ſed vt conſuetudo poſtulat. neque vt quondam fieri ſolitum eſt, aut etiã fieri oportuit, ſed quomodo in præſentia fit. Nec eſt quod dicas, vnde aut qua de cauſa hic eſt dominus? aut, nunquid hic forte parochus meus eſt, vt oſculari ei debeam manus? Is enim qui aſſuetus eſt, vt ab aliis vocetur Dominus, & qui ipſe alios vocat Dominos, contemni ſe & ludibrio haberi ſentit, ſi eum proprio tantum nomine, aut alias minus honorifice compelles. Et ſicuti ſupra dictũ eſt, hæc ipſa dominii & ſeruitii, aliaque his ſimilia vocabula, amaritiẽ ſuam magna ex parte, iam pridem amiſerũt, & quia quotidie in omnium ore verſantur, inſtar herbarũ aquæ iniectarum, ita macerata ſunt & mollita, vt non tantopere auerſari ea debeamus. quemadmodum faciunt ruſtici quidam inſulſi, qui epiſtolas Cæſarib. & regibus mittendas, hoc modo cenſent inchoandas: *Si tu & liberi tui valent, bene eſt, ego quidem valeo*, ſuæque huius opinionis rationem afferunt, quod olim Latini in ſuis ad Rempubl Rom. literis eodem exordio vſi ſint. Quibus ſi quis attendere, atq; eo modo regredi velit, is pedetẽtim ſeculum illud priſcum, quo homines frugibꝰ deſtituti, glãdibus veſceban-

tur,eſſet introducturus. In his tamen ipſis, quas debitas nominamus, ceremoniis, certæ quædã regulæ ſunt obſeruandæ, ne quis homo vel vanus, vel ſuperbus eſſe videatur. Et primo quidẽ regionis, in qua quis viuit, ratio eſt habenda: nõ enim omnis conſuetudo cuilibet regioni bona & conueniẽs eſt. Et fortaſſe id quod hac in parte Neapolitanis, quorum ciuitas viris inſigni nobilitate & dominis ſingulari auctoritate cõſpicuis abundat, in vſu eſt, idipſum Lucenſibus & Florentinis, qui magna ex parte mercatores aut nobilitate minus illuſtres ſunt, & apud quos nec Dux, nec princeps, nec dynaſtes eſt vllus, nequaquam conueniret. Ita quidẽ, vt mores Neapolitanorum magnifici & pompoſi Florentiã translati, inſtar veſtiũ Gigantis pygmæo indutarum, ſuperflui & nimii ſint futuri. Sicuti etiã Florentinorum mores, cum nobilitatis Neapolitanæ moribus comparati, ſua forte natura miſeri & nimis exiles eſſent futuri. Et etiã ſi magnates Veneti, ratione publicorum officiorum, pene ſupra modũ mutuis ſe honoribus proſequantur: non tamẽ idcirco ciuibus Rhodiginis aut Aſulanis conueniet, vt iiſdem in mutua obſeruantia ſolẽnitatibus fruſtra vtantur. Quamuis, ſi recte memini, tota illa vicinia, in huiuſmodi nugas & ineptias nonnihil prolapſa ſit, vel propter ocium quo fruitur, vel quod ab vrbe Veneta, domina ſua, idipſum acceperit. Libẽter enim vnuſquiſque veſtigiis domini ſui, etiam cauſa non cognita, inſiſtit. Præterea habenda

eſt

eſt quoque ratio temporis, ætatis & conditionis, cum illius apud quem vtimur his ceremoniis, tum etiam conditionis noſtræ. Et quidem apud homines, qui occupationibus diſtinẽtur, plane eas abrumpere, aut certe quantũ fieri poteſt, imminuere, & ſignificatione potius eas indicare, quã reipſa exprimere oportebit. Id quod in aula Romana optime præſtare ſciunt. Verũ in aliis quibuſdam locis, hæ ipſæ ceremoniæ ſeriis negotiis magno impedimento ſunt, pręterquam quod tædio quoque moleſtiſſimo non carent. *Tege caput*, dicet forte iudex aliquis, cui propter negotiorum multitudinem parum aut nihil eſt vacui temporis. Alter vero poſtquam certis quibuſdam geſtibus, & magno pedum ſtrepitu, ſuam illi reuerentiam declarauit, tandem ex aliquo, ſatis longo, interuallo, reſpondebit: *Mi domine, bene habet, mihi tecto capite non eſt opus.* Cui nihilominus dicet iudex, *Tege quæſo caput.* At ille bis aut ter, iam in hoc, iam in illud latus ſe contorquens, & magna cũ grauitate in terram vſque ſe demittens, demum dicet: *Peto à tua dominatione, vt quod officii ratione debeo, id facere mihi liceat.* Et quidem tam diu durat hæc concertatio, tantumq; in eam temporis inſumitur, vt iudex breuiori quoque ſpacio omnibus negotiis eo ſe mane potuerit expedire. Quocirca etiamſi vnuſquiſque inferioris ordinis, ſuo iudici aut magiſtratui honorem debeat exhibere: tamẽ cum tempus id non patitur, ille ipſe honor immodicus, maximo cum

Digitized by Google

odio eſt coniunctus, & propterea plane eũ aut fugere, aut certe modũ illi adhibere oportebit. Sed neque iuuenibus eædem inter ſe, quæ natu maioribus ceremoniæ conueniunt: neq; etiam plebeios, aut mediocris cõditionis homines decet, eaſdẽ ceremonias, quibus magnates vti inter ſe ſolent, vſurpare. Sicuti etiã magnæ virtutis & excellẽtiæ viri huiuſmodi ceremonias nec crebro adhibere ſolent, nec iis adhibitis delectari, aut eaſdem ab aliis præter modum exigere, vtpote ita affecti, vt non facile cogitationes ſuas rebus inanibus poſſint intendere. Opifices quoque & infimæ ſortis homines operam dare nõ debent, vt erga ſuperiores & dynaſtas multis & nimis ſolennibus ceremoniis vtantur. eas enim illi vt plurimũ auerſantur. Potius enim obedientiam, quam honorem ab hoc hominum genere requirere, & expectare ſibi videntur. Proinde is quoq; ſeruus errat, qui domino ſua officia & ſtudia defert. Dominus enim contemni ſe, ſuumq; dominiũ & poteſtatẽ quaſi in dubium à ſeruo vocari arbitratur, quaſi vero ipſi aliquid miniſtro ſuo vel mandare, vel iniungere non liceat. Hoc igitur ceremoniarum genus liberaliter vſurpari debet. Quod enim quis ex debito alteri præſtat, id ſolutionis loco ab eodem accipi ſolet, neque multa illi, qui id facit, gratia habetur. ſed qui pluſculum quam tenebatur, hac in parte facit, is amabilis & magnificus eſſe cenſetur. Videor mihi aliquando audiuiſſe de celebri quodam & eximio

poeta,

poeta, qui dicere ſit ſolitus, eum qui humaniter homines complecti, amanterq; cum iis cõuerſari poſſet, exigua ſorte magnum ſibi lucrum comparare. Circa ceremonias igitur eodẽ modo verſaberis, quo ſartor circa pannos, quos ita forfice ſua diſcindit & cõcinnat, vt veſtes laxiores potius quam corpori nimis aſtrictas inde conficiat: neq; tamen ita, vt caligæ in ſaccos, aut pallia conuertantur. Et ſi hac in parte, decora quadam liberalitate, maxime erga eos, qui conditione te inferiores ſunt, nonnunquam vtaris, homo vrbanus & elegans vocabere: ſi etiam ſimile quippiam apud ſuperiores vſurpes, ita vt hominẽ ingenuum decet, moratus eſſe diceris. ſed ſi quis in hoc nimius & quaſi prodigus eſſet, illum omnes tanquam vanum & leuẽ incuſarent, imo forte aliquid grauius eidem poſſet contingere, nimirum vt ſimul pro nebulone, nugatore, aut etiam adulatore haberetur. quo quidem vitio nullum eſt deteſtabilius, nullum quod hominem liberalẽ & nobilem magis deformet. Et quidem hoc tertium genus eſt ceremoniarum, quæ omnino à noſtra voluntate, & non à conſuetudine proueniunt. Hic igitur in mentem nobis reuocemus, quod initio dictum eſt, nimirum ceremonias ſua natura initio non fuiſſe neceſſarias: imo omnia melius ſine iis fieri & expediri potuiſſe. idq; ante annos non ita multos apud nos in vniuerſum fiebat. Verũ aliorum morbi nos quoque vt multis aliis, ita hac quoq; inualetudine infecerunt. Quapro-

Vanitas.

pter poſtquã hac in parte vſitatę iam conſuetudini morem geſſimus, omne id quod reliquum eſt, quidpiam ſuperfluum, & quoddã quaſi iam licitum mendaciũ eſt: etiamſi olim nequaquam id fuerit permiſſum, ſed vetitum, & proinde etiam animis nobilibus, qui huiuſmodi ineptiis & nugis ſpecioſis minime delectantur, res hæc moleſta admodum ſit & tædioſa. Et ſcito, quod ego in meo hoc tractatu contexendo, exiguæ meæ ſcientiæ diffidẽs, aliorum quoq; præſtantium & me eruditiorum iudicia inquiſiuerim, è quibus deprehendo, regem quendam Oedipũ, è regione ſua eiectum, Athenas aliquãdo, ad regem Theſeum vitæ ſuæ, cui inimici inſidiabantur, conſeruandæ gratia veniſſe. Cum autem in conſpectu Theſei iam verſaretur, audiuiſſe eum loqui (nam cœcus erat) filiolam ſuam, cuius vocem agnoſcebat, atq; ideo rationem non habuiſſe, vt primo regẽ Theſeum ſalutaret, ſed amore paterno cõpulſum, ad filiolæ amplexum primo ſe conuertiſſe. Eo autẽ errore poſtea animaduerſo, OEdipum ſe Theſeo hoc nomine excuſare, & veniã petere voluiſſe. Bonum vero illum & ſapientem regem, illius ſermonem interrupiſſe, atque his eum verbis compellaſſe: Bono ſis animo mi OEdipe: ego enim vitam meam non tam verbis aliorum, quam propriis meis factis ſtudeo illuſtrare. quæ quidem ſententia etiamnum animo teneri debet. Et etiamſi valde placeat hominibus, ſi ab aliis honore afficiantur, tamen ſi animaduertant ſe ſingu-

Oedipus apud Theſeum.

Digitized by Google

ſingulari quodã & artificioſo modo honorari, non ſolum acerbe id ferunt, verum etiam ſe inſuper deſpectui illis eſſe cognoſcunt. Illecebræ enim illę, ſiue potius adulationes, pręter alia ſua ſcelera & vitioſitates, etiã hunc defectum habent, quod palpatores illi aperto quodam indicio declarent, quod is, cui ipſi ſuis illis blanditiis inſidiantur, vſq; adeo vanus & arrogans ſit, & præterea vſq; adeo ſtupidus, hebes & ſimplex, vt ipſum ineſcare & capere non ſit difficile. Ceremoniæ quoque vanæ, exquiſitæ & ſuperfluæ adulationem ſuam occultare non poſſunt. ſunt enim illæ ita manifeſtæ, & ab vnoquoq; cognitæ, vt ii, qui lucri ſui gratia illas adhibent, præter ea, quæ ſupra de eorum flagitiis dicta ſunt, inſuper etiam aliis moleſti ſint & exoſi. Verum enimuero eſt quoddam aliud genus hominum, ceremoniis huiuſmodi deditorũ, qui ex iis peculiarem quandam artem & mercaturam faciunt: ſuamque illam ſapientiam quaſi libris & rationibus certis habent comprehenſam. Cuidam enim hominum generi familiariter annuent: alteri arridebunt: eum qui nobilior eſt, in ſellam collocabũt, minus nobilem in ſcabellũ: quas ipſas ceremonias ex Hiſpania in Italiam translatas eſſe exiſtimo. Sed à noſtra terra male acceptæ, parce admodum prouenerunt. Siquidẽ accurata hæc nobilitatis diſtinctio apud nos moleſta eſt. quapropter nemo ſe iudicem conſtituere debet, qui decidat, vter altero ſit nobilior. Neq; etiam more meretricio venales eſſe

Digitized by Google

debent ceremoniæ, aliçque amoris & beneuolẽtiæ ſignificationes. quod ego multos magnates in aulis ſuis facere cõſpexi, qui de induſtria, & quidem ſtipendiorum loco, certis quibuſdã ceremoniis miniſtros, & familiares ſuos infelices demulcebãt. Et profecto illi, qui ſupra quã decet, ceremoniarum vſu delectantur, idipſum ex quadam leuitate & vanitate faciunt, tanquã homines nullius precii. Et quoniam huiuſmodi ineptias, quæ tamen aliquo modo in oculos incurrunt, & bellæ videntur, non vſque adeo difficile eſt addiſcere; illi ipſi magno quodã ſtudio eis incumbunt. Res autem grauiores, vtpote tanto oneri impares, diſcere nequaquã poſſunt: atque ideo optarent hominũ inter ſe conuerſationẽ vniuerſam in his nugis conſumi: tãquã ii, qui nihil poſſunt amplius, quiq; ſub cortice aliquantulum ſpecioſo nihil habẽt ſucci, & ſi attingas, ſtatim rugoſi quodãmodo & mucidi deprehenduntur: eamq; ob cauſam, illis peroptabile eſſet, hominum inter ſe commercia & actiones, vltra ſpecioſa hæc principia ſe nõ extendere, atque horũ quidem maximũ inuenies numerum. Alii vero in verbis & geſtibus artificioſis ideo tam multi ſunt, vt eo modo prauæ, agreſtis, anguſtæq; ſuç naturç defectus ſuppleant: cum recordẽtur, ſi, vt reipſa ſunt, ita verbis quoque ſint reſtricti & feri, ſe aliis hominibus fore omnino intolerabiles. Hoc quidẽ tibi vere affirmo, tuque idipſum ita ſe habere experietis, quod non ob aliud, ſed ferme ob alterutram

harum

harum cauſarũ ſuperfluæ iſtæ ceremoniæ tam immodice vſurpentur: quę tamen ipſę vt plurimum pleriſq; hominibus ſunt moleſtæ. impediunt enim, quo minus ſuo quis modo & arbitrio viuere, id eſt libertate, quam quilibet præ omnibus aliis rebus appetit, frui poſſit.

De aliis, aliorumque rebus & negotiis nõ eſt male loquendũ, etiamſi tum nobis aures, & libentiſſimæ & attentiſſimæ præberi videantur, idq; propter inuidiam, quam vt plurimum alter in alterius bona, & honores concipere conſueuit. Tandem tamen vnuſquiſq; à boue fœnum in cornu habente ſibi cauet. Auerſantur enim homines amicitiam maledicorũ, exiſtimantes eos, id quod de aliis apud nos loquuntur, id ipſũ de nobis dicere apud alios. Quidam etiam, qui ſingulis aliorum verbis ſe opponunt, deque iis diſputant & altercantur, eo ipſo iudicant, ſe naturam hominum non ſatis cognitam habere. Amat enim quilibet victoriam, & ſe tam in ſermone, quã in negotiis vinci ægerrime patitur: præterquam quod libenter aliis reclamare, non amicitiæ, ſed inimicitiæ opus eſt. Quocirca is qui in ſua cum aliis conuerſatione amabilis & iucundus eſſe expetit, non ita promptas in ore habebit has voces: *Non eſt verum: Nihilominus ita ſe res habet vt dico*: & aliis his non diſſimiles. neque etiam facile pignore depoſito certabit: imo potius plurimum in hoc ſtudii conferet, vt aliorum opinioni, præſertim in rebus non magni momenti facile accedat. Damnoſa enim eſt

Moderatio linguæ.

in hoc genere victoria. ſiquidē victor ille quæſtionis alicuius friuolæ, ſæpenumero interim iacturam facit coniunctiſſimi amici, ſimulque aliis ita efficitur exoſus, vt conſuetudine eius vti non audeant, ne ſingulis horis confligere cum eo cogantur. Interim agnominibus non ſatis honorificis paſſim eum inſectantur, cum alius eum cerebroſum, alius pertinacem, alius omniſcium, alius doctorem ſubtilē nominat. Quod ſi tamē quis nonnunquam à præſenti ſodalitio ad diſputandum inuitetur, is idipſum faciet ſuaui quodam modo: neque ita dulcedinis victorię auidus erit, vt eam cum quadā ingluuie, lurconis inſtar, cupiat deglutire, ſed vnumquemque in ſua opinione relinquere cōueniet, & vtri iuſtam vel iniuſtam ſententiā defenderint, id vel ex ſuffragiis partis maioris, vel etiam magis importunę definiri, eidemque victoria vltro concedi debebit. Vt videlicet non tu, ſed alius is ſit, qui prælietur, ſe defatiget, & ſudore præter modum totus diffluat: qui quidem mores hominibus honeſte educatis minime conueniūt, adeo quidem, vt odium & maleuolentiam aliorum ſibi concitent. Quid quod iidem, propter deformitatis ſuæ dedecus, quod per ſe animis bene cōpoſitis graue, & moleſtum eſt, plurimū ſoleant, diſplicere? qua de re paulo poſt forte mentionem faciemus. Interim tamē bona pars hominum ita mirifice in hac victoria ſibi placet, vt, quomodo aliis placeant, vel diſpliceant plane non cogitent. Et vt ſe ſubtiles, intelligen-

tes,

tes, & ſapientes eſſe demonſtrēt: iam ſuum aliis dant conſilium, iam eoſdem reprehēdunt, iam cum iiſdem diſputant, eorumque ſententiā ita magno conatu oppugnant, vt à verbis fere ad verbera deueniatur, cum nulla vnquā niſi propria ſententia illis probetur. Suum vero aliis conſilium non requiſitum communicare, nihil aliud eſt, quam dicere, ſe longe ſapientiorē eſſe eo cui conſulitur, eidemq; ſuam imprudentiam & ignorantiam exprobrare. Quamobrē id non apud quoslibet nobis notos, ſed tantum apud neceſſarios, & interiori quadā familiaritate cōiunctos fieri debet. Item apud eos, quibus præſumus, quorumque inſpectio & cura nobis eſt commiſſa: vel certe etiā apud extrarium, ſi forte magnum illi periculū impēdeat. Sed in quotidiana cum aliis conuerſatione cauendum eſt, ne noſtra aliis conſilia immodice obtrudamus: aut nos de ipſorū neceſſitatibus curioſe ſollicitos eſſe oſtendamus. In quem quidem errorem incidunt multi, & vt plurimū minus intelligentes. Rudes enim & iuſulſi qui ſunt, raro admodum in rebus quas agunt, mentem ab oculis & aliis ſenſibus ſeuocant, aut iuſtū ſuis cogitationibus tempus impendunt: vtpote eius generis homines, quibus nō multa accuratius diſquirēda, aut examinanda incumbāt. Verum quomodocunq; ſe iſta habeant, certe, qui paſſim conſilia ſua depromit, eaque quaſi diſſeminat, is eo ipſo non obſcure hanc opinionem præ ſe fert, prudētia alios deſtitui, ſe vero abūdare. Et certe

reperias nonnullos, qui in hac ſua ſapientia ita mirifice ſibi placent, vt ipſorum cohortationibus nolle obtemperare, nihil aliud ſit, quã prælium cum iis inire velle. Dicunt enim, *Bene eſt: tenuiorum conſilia apud opulentos locum non habent.* Item, *ille eſt homo ſui conſilii.* Item, *ille mihi dicto audiens eſſe recuſat.* Quaſi vero non maioris arrogantiæ ſit, velle vt alii tuis conſiliis vtantur, quam ſi alios certis de cauſis ſuum conſiliũ tuo anteponat. Peccatum etiam huic non diſſimile cõmittunt ii, qui aliorum defectus corrigere, aut etiam reprehendere conantur: quiq; controuerſias omnes ſua ſententia finire volũt, & vnicuique leges præſcribere. *Hoc fieri non oportet:* item, *tu tali iam verbo vſus es, deinceps ſi ſapis, ab huiuſmodi dictis & factis abſtine.* Item, *vinum quod bibis, tibi non eſt ſalubre, potius rubro vino vtereris.* Item, *hoc ecligmate & illis trochiſcis tibi in hoc morbo eſt vtendum.* Atque ita reprehẽſioni & correctioni ſuæ nullum ſtatuũt modum. Prætereamus iam eos, qui aliquando alienis ex agris lolium euellere vehementer elaborant, cũ agros interim proprios ſentibus & vrticis totos occupari facile ſinant: quos quidem audire, cum magno faſtidio & moleſtia eſt cõiunctum. Et ſicuti pauci aut nulli reperiuntur, qui ab animo ſuo impetrare hoc poſſint, vt indiuidua quadã vitæ conſuetudine, vel cum medico, vel cũ ſacerdote, multo minus cum iudice rerum capitalium coniungi velint, ita etiam nemo eſt, qui cum iſtis familiariter audeat conuerſari.

uerſari. Amat enim quilibet libertatem, qua iſti perpetuum quaſi magiſteriũ exercentes, alios ſpoliant. Quamobrem conſuetudo parum grata eſt, ita promptum & cupidũ eſſe alios corrigendi, & quaſi pro imperio aliquid illis præſcribendi: eaque rectius ludi magiſtris & parentibus relinquitur, apud quos tamen quam inuiti hac ipſa de cauſa & filii, & diſcipuli commorentur, ignotum tibi eſſe non poteſt.

Ludibrium.

Rideri etiã, aut ludibrio haberi omnino nemo debet, etiãſi tibi ſit inimiciſſimus. Maioris enim contemptus indicium videtur eſſe illud, quod fit deſiderando, quã quod fit inferẽdo iniuriam. Fiunt enim iniuriæ vel ex ira, vel ex alia quapiam cupiditate. Et nemo eſt, qui vel iram animo concipiat contra eum, aut propter id, quod ipſe nihil facit: aut qui illud quod in vniuerſum aſpernatur, appetat. Atq; ita quem iniuria afficiunt, eum precii nõ plane nullius cenſent: ludibrio autem habitum, aut flocci, aut ne flocci quidẽ faciunt. Cum enim aliquem ludibrio, ruboris & ignominiæ illius cauſa, afficimus, non tam noſtrũ aliquod cõmodũ & vtilitatẽ, quam voluptatem & oblectamentũ ſpectamus. Quam ipſam ob cauſam in vita cõmuni ab omni ludibrio ignominioſo plane eſt abſtinendũ: id quod parum accurate faciũt ii, qui aliis ſua, quibus laborant, vitia exprobrant, aut verbis aut geſtu, & reipſa. quemadmodũ multi faciũt, qui aut blæſos, aut loripedes, aut gibboſos, vel lingua, vel ridicula ſui corporis confor-

matione imitantur. item, qui alterum quod vel deformis, vel diſtortus, vel inconſpicuus, & puſillus eſt derident, vel de alterius parũ appoſite dictis cum riſu & exultatione ſibi gratulantur: aut libẽter alios rubore ſuffundunt. quæ quidẽ conſuetudines admodũ moleſtæ cum ſint, merito ſuo ſunt exoſæ. Illis autem non valde diſſimiles ſunt irriſores iſti, quibus volupe eſt, quoſlibet alios exagitare & deridere, non tam ignominiæ & cõtemptus, quam propriæ voluptatis gratia. Et ſcito, quod nulla differẽtia foret, inter ludibrium & ludum, niſi propoſitum & ſcopus vtriuſq; eſſet diuerſus. Qui enim ludit alterum is idipſum recreationis gratia facit: qui vero eũ ludibrio habet, facit id ex deſpicientia. quamuis hæc duo vocabula in ſermonibus & ſcriptionibus quotidianis fere confundantur. Sed tamen qui alterum ludibrio habet, ex eius ignominia ſibi ipſi voluptatẽ quærit: qui vero eundem ludit, ex eius errore nõ tam voluptatem percipit quam recreationẽ. Hic enim ipſe, etiam ex eiuſdem hominis ludibrio ignominioſo magnum forte cruciatum & dolorẽ ſuſtineret. Ego cum in pueritia mea aliquouſque in pręceptis grammaticis progreſſus eſſem, recordor me didiciſſe quod Mitio, licet incredibili quodam & ſibi ipſi mirando amore Æſchinum complecteretur, tamen nihilominus eum nonnunquam ludendo ſeipſum oblectarit, vt cum hoc modo ſecum ille loquitur:

Cur non ludo aliquantiſper?

Digitized by Google

Ex quo apparet, rem vnam eandemque, & apud vnum eundemque hominem factam, ſecundum mentem & propoſitum facientis, iam ludum, iam ludibrium cenſeri poſſe. Quia autem voluntas noſtra aliis aperta eſſe nō poteſt, res parum vtilis eſt, in quotidiano cum aliis cōmercio artem tam dubiam & ſuſpectā exercere. Imo multo magis auerſandum, quam expetendum eſt nomen irriſoris, Sæpe enim numero hic quoque, quod in ludo, iocoque fieri ſolet, contigit, vt alter iocoſe alterum percutiat: quas tamē plagas ille accipit loco contumeliæ, atque ita à iocis ad pugnas deueniatur. Eodem modo is, quem alter recreationis & familiaritatis cauſa luſit, nonnunquam id pro ignominia & probro habet, & indignatur. Mitto iam quod ludus iſte quædam eſt deceptio. Vnicuique autem à natura hoc inſitū eſt, vt doleat, ſicubi errauerit, aut deceptus ſit. Quocirca multis de cauſis videri alicui poſſit, eū qui beneuolentiā & amorem aliorum cupide deſiderat, titulum magiſterii in aliis ludendis & exagitandis valde expetere non debere. Verum quidem eſt, non poſſe nos vllo modo vitam hanc mortalem & ærumnoſam abſque recreatione & quiete traducere: & quia ludi & ioci hilaritati & riſui, & quæ conſequitur, recreationi cauſam præbent, amamus fere eos, qui hac in parte ſunt cauillatores faceti & iucundi. Atque ideo contrarium videtur eſſe verum, nimirū hoc, quod in communibus hominum congreſſibus, iocis non-

Digitized by Google

nunquã & dicteriis ludere omnino conueniat. Equidem ſine dubio, ii qui modo quodã dulci & amabili alios ludere norunt, præ aliis, qui id facere nequeunt, ſunt amabiles. Sed hîc rerum ſane complurium ratio eſt habenda. Et quoniã iocanti propoſitum eſt, etiam ex eius, quem in pretio habet, errore hilaritatem captare: opus eſt, vt error, in quẽ alterum vult coniicere, talis ſit, vt neque inſignis aliqua ignominia, neque graue aliquod damnum ſit coniunctum. Alias enim iocationes ab iniuriis difficulter poſſent diſcerni. Præterea ſunt nonnulli, cum quibus propter naturæ ſuæ duritiem intractabilẽ nullo modo eſt iocandum. Similiter in rebus grauibus iocari non debemus, multo minus in flagitioſis. Videtur enim is, qui tale quid facit, improbitatem, ludum, iocumque eſſe exiſtimare.

Ioci.

Quocirca non credo, quod Lupus ille Vberti imminuerit facti ſui turpis ignominiam: imo quod eam ioculari quadã improbitate excuſando, ſuamque ignauiam præ ſe ferendo, effecerit multo grauiorem. Is enim, licet caſtellum Laterinum poſſet defendere: tamen cum videret, ſe ab hoſtib. aggere facto circũuallari, ſubito caſtellum illis tradidit, dicens, naturam lupi non ferre, vt in clauſis, ſeptiſque locis maneat. Vbi enim riſui locus non eſt, ibidem iocari quoq; & nugari minime decet. Præterea quoque ſciendum tibi eſt, quod quidem ioci ſint mordentes, quidã non mordẽtes. De illis ſufficere tibi volo ſapientis cuiuſdam præceptum, qui dicebat, io-

cos

eos inſtar ouium, non inſtar canum auditores mordere debere. Si enim morſus inſit caninus, iocum iam non amplius iocũ eſſe, ſed potius iniuriam. Leges etiam in omnibus ferme ciuitatibus volunt, vt is, qui dicto aliquo grauiter iniurioſo alterum inceſſit, grauiter quoq; puniatur. Et forte nõ fuiſſet inconueniẽs, ſimili modo nõ leuem caſtigationem in eos cõſtituere, qui ſpecie iocorum, vltra quam decet, alios mordent. Hominis autẽ bene morati eſt, ratiocinatione ſua colligere, quod lex quæ de iniuriis ſancit, etiam ad iocos iſtos aculeatos ſe extendat, atque ideo raro, & quam fieri poteſt leniſſime, dentatis huiuſmodi dictis vtetur. Supra hæc omnia ſciendũ eſt, iocos ſiue mordendi vim habeant ſiue eadẽ deſtituantur, niſi ſubtiles ſint & faceti, auditores non modo non oblectare, ſed iiſdẽ afferre tædium. aut ſi omnino rideant, fieri id, non propter iocum, ſed propter iocantem. Et quia nihil aliud ſunt ioci, quam ingenioſa quædam fallacia: fallacia autem res ſubtilis eſt & artificioſa: exerceri ea commode non poteſt, niſi ab homine acuta & prompta ſagacitate, & ea quidem quæ ex improuiſo ſe exerat, præſtante. Ideoque non conueniunt hominibus plebeiis, ſtupidis & tardis: imo forte non vnicuique eorum, qui bono ingenio abundẽt. Ioci enim potius in peculiari quadam promptitudine, venuſtate, & celeribus animi motibus conſiſtunt. Qua de cauſa viri prudẽtes hac in parte, nõ tam quid velint, quam quid poſſint conſiderant: &

Digitized by Google

poſtquam ſemel atque iterum viribus ingenii ſui adhibitis, huius rei periculum fecerunt fruſtra; intelligentes ſe parum ad id aptos eſſe, deſiſtunt, & nolũt in hoc exercitio plus laboris inſumere, ne idem forte illis, quod aſino illi Æſopico vſu venit, cõtingat. Quod ſi ipſe mores aliorum accurate examines, facile deprehendes, id quod dico verum eſſe: nimirum iocationes nõ decere eum qui velit, ſed eum ſolummodo, qui poſſit. Videas autem quoſdam ad vnum quodq; verbum, aliud quoddam, & ſæpe etiam quod nullius ſignificationis eſt, vocabulum in promptu habere: alios ſyllabas vocabulorum friuolo & fatuo quodam modo permutare: alios dicere aut reſpondere aliter quam expectabatur, & id quidem ſine aliqua ſubtilitate, aut venuſtate gratioſa. *Vbi eſt dominus? in ſuis veſtibus niſi forte lauet. Quomodo ſapit vinum? quaſi eſſet humidum. Quomodo editur hoc alimentum? ore.* Quo etiam pertinere videtur illud prologi Plautini:

Hos quos videtis ſtare hic captiuos duos,
Illi qui ſtant, ii ſtant hic ambo, non ſedent.

Qui modi iocandi omnes, quod intellectu tibi facile eſt, viles ſunt & plebeii. Verũ diſputare qui ioci maxime venuſti & lepidi ſunt, qui minus, nõ eſt in pręſentia noſtri inſtituti. hoc n. ab aliis doctoribus & artificibus multo me melioribus copioſe eſt explicatum. Et inſuper cum ipſi ioci è veſtigio ſatis magnum & certum ſuæ venuſtatis & gratiæ habeant teſtimonium: parum

rum

rum admodũ hoc in genere poteris errare, niſi ſorte ſupra modum amore tui ipſius ſis excæcatus. Siquidem vbicunque iocus eſt facetus & elegans, ibidem ſubito hilaritas eſt, & riſus non vulgari cum admiratione coniunctus. Quare ſi tuæ argutiæ riſu aſſidentium nõ fuerint approbatæ, deinceps argutari deſine. penes te enim huius rei, nõ penes auditorem eſt defectus. Siquidem auditores prompto, venuſto, & ſubtili reſponſo vel dicto quaſi ſollicitati, etiam cum volunt, riſum continere non poſſunt, ſed ridẽt etiam inuiti. à quibus tanquam veris legitimiſq; iudicibus nemo appellare debet ad ſeipſum, aut rurſus id, quod male antea ſucceſſit, experiri.

Scurrilitas.

Neq; etiam vel dicendũ vel faciendum quippiam eſt modo abiecto, conuenienti & ſcurrili, vt aliis riſum excitemus; qualia ſunt oculos & os diſtorquere, ſannionumq; ineptias geſticulãdo repræſentare. Nemo enim vt aliis placeat, ſeipſum vilem & abiectum facere debet. Hæc enim ars eſt non viri nobilis, ſed geſticulatoris & morionis. Itaque plebeii illi & vulgares iocorum modi non ſunt imitandi. Neq; etiam ſtultum, aut in iocis ſcurrilibus inſulſum te finges: ſed is, qui poteſt, ſuo tempore aliquid quod bellum & nouum, & non ita facile omnibus obuium ſit, proferet: qui vero id non poteſt, tacebit. Ex moribus enim animorũ iſta proueniunt: quę ſi gratioſa ſint & venuſta, de animi dexteritate & moribus eius qui dicit, ſignũ & teſtimonium perhibent, quod quidẽ aliis ſupra modũ

placere ſolet, & illos ipſos caros & amabiles reddere. Si vero contrarium obtinent, contrarii quoque inde naſcuntur effectus. Videntur enim illi ſimiles eſſe aſinis delicias facientibus, aut craſſo alicui & ventricoſo choreas ducenti, vel tunica depoſita ſaltanti in palęſtra.

Narrationes iocoſa.
Rhetorica.

Sunt etiam alii quidam honeſtæ iucunditatis & oblectationis modi, tantum in ſermone cõſiſtentes, hoc eſt, quando lepor ille eſt non tam in ſalibus, qui vt plurimum breuitate gaudent, quam in prolixa & continuata oratione, quę & recte ordinata, & bene expreſſa eſſe debet, ita vt ingenia, cõſuetudines, geſtus & mores eorũ de quibus ſermo eſt repręſentet: & vt is, qui auſcultat, non tam audire illam narrationem, quã rem ipſam quæ narratur, ſicuti geſta eſt, coram oculis intueri ſibi videatur. Id quod optime facere norunt viri & mulieres in Boccatio: quamuis nonnunquam niſi fallor, magis ſignate & proprie res turpiculas exprimãt, quam vel matronæ, vel viro honeſto cõueniebat: eodem fere modo, quo comœdiæ agi ſolẽt. Si igitur narrare aliquid velis, neceſſe eſt, vt aliquam vel fabulam, vel rem nouam, vel hiſtoriam quã commemorandam tibi ſumis, bene animo infixam teneas, & ſimul verba parata & in promptu habeas, ne ſubinde narrationem interrumpere, & iam de re ipſa, iam de perſonarum nomine, iam de inſtrumentis alios percontari, aut eorundẽ auxiliũ implorare cogaris. Quod ſi etiã aliquid quod inter plures dictum vel factum eſt, cõme-

morare velis, non ita loqueris *Ille dixit:* & mox: *Ille reſpondit.* Hæc enim pronomina omnibus perſonis conueniunt, atque ideo qui auſcultat, facile in errorem inducitur. Conuenit igitur, vt is qui aliquid narrat, nomina propria ponat, eaque poſtea inter ſe non permutet. Præter hæc quoq; recitator iſte cauere debebit ne ſua narratione earum rerum mentionẽ faciat, quæ ſilentio præteritæ ſi eſſent, ipſa fabula nõ minus, aut etiam magis iucunda fuiſſet futura. *Is de quo loquor, fuit huius aut illius filius, qui habitat in via Iacobea, noſtine hominẽ? habuit is vxorem huius vel illius filiam, macilentam illam, quæ in S. Laurentii ſacris intereſſe ſolebat, cur non noſſes? certe ſi hanc non noſti, nullam noueris.* Item: *Bellus quidam & procerus ſenex, qui prolixã cæſariem alebat, an non recordaris?* Quia ſi alteri quoq; idem eueniſſet, quod huic euenit: tota hæc quãtumuis longa inquiſitio, parũ fuiſſet vtilis imo etiã valde odioſa auſcultantib. qui cum ad integram rei inchoatę cognitionem cupide properent, tu facis, vt huic ipſorum deſiderio mora iniiciatur. Talia forte apud delicatos auditores eſſent illa amatorculi Plautini. *Hic mihi eſt Megadorus auunculus. Meus fuit pater Antimachus, ego vocor Lyconides. Mater eſt Eunomia.* Parum enim ad rem præſentẽ facere videbatur tam accurata & prolixa progeniei enumeratio. Imo ego à magno quodã & peregrino dicẽdi magiſtro vtile quoddam hac de re didici præceptũ, quod tale eſt: Debere fabulas primo componi & ordi-

Digitized by Google

nari in animo nominibus fictis, & poſtea demum propriis perſonarũ nominibus adhibitis commemorari. illa enim ſecundum perſonarũ qualitatem, hæc vero ex voluntate parentum, aut eorum quorum intereſt, hominibus imponuntur. Qua de cauſa is qui in præmeditatione tibi fuit Auaritia, ille ipſe in narratione erit aliquis ciuiũ tuorũ, Tantalo aut Euclioni nõ diſſimilis, ſi modo de illo vniuerſalis omniũ in tua patria talis erit opinio qualis antiquitus de Tãtalo aut Euclione eſſe ſolebat. Quod ſi in regione vbi tu commoraris, non habebis perſonam tibi cognitam, quæ tuo inſtituto congruat: ita conformare rem omnẽ debebis, vt alio in loco contigiſſe videatur: atque ita nomina pro libitu tuo confingere. Verum quidem eſt, quod maiori cum voluptate audiatur, magiſq; oculis noſtris obſeruetur, id quod dicitur, eueniſſe hominibus nobis notis, præſertim ſi euentum tale ſit, quod moribus ipſorum conueniat: quam id quod accidit extraneis, & nobis ignotis. Ratio hæc eſt. Cum enim ſcimus certum quempiam hominẽ talia facere ſolere: credimus etiam facilius ipſum feciſſe, eumque quaſi præſentem recognoſcimus: cum idem non cõtingat in extraneis. In narratione prolixiori, ſicut etiam in alio quocunq; ſermone, verba debent eſſe illuſtria, ita, vt à quouis ex præſenti ſodalitio facile poſſint intelligi: inſuper etiam ratione ſoni & rei ſignificatæ bella. quocirca ſi inter hæc duo libera tibi electio eſt, potius dices, *Ego duos mei*

facti

facti habeo conſcios, quam teſtes. Item ſatius eſt dicere, *Iouem aloes niuibus conſpergere, quã conſpuere* Item, *ex animo moleſtiam euicere, quã euomere.* quia ita ſi loqueris, dicta tua ſimpliciter accipiẽtur: neq; ob ambiguitatẽ in ſensũ aliquẽ turpem, aut præpoſterum trahentur. Sed neq; in imaginationem rei alicuius ſpurcæ & obſœnæ auditorem induces. Et etiamſi fieri poſſit, vt nonnunquam præſtantiſſimi poetæ, & alii viri ſapientia excellẽtes in ſcriptionibus ſuis parum hæc obſeruarint: tamen hac in parte, in qua de amabili cum aliis conuerſatione, & vitando odio agitur, nulla eorũ autoritas eſſe debet. Sed vt ad priora redeamus, dico verbis claris & ſignificantibus eſſe vtendum: ꝙ fiet, ſi prudenter noueris eligere ea, quæ in patria tua nata ſunt, modo ne ſint vſque adeo antiqua, vt rancida quoq; & exoleta ſint, & tanquã veſtes laceræ & contritæ, iam abiecta in vſu eſſe deſierint. Talia in latina lingua ſunt, *poteſſe, caluier, fuat, leuaſſo.* Quinetiam idipſum conſequeris, ſi verba quibus vteris, erunt ſimplicia, non ambigua. nam in ænigmatum conformatione voces homonymæ conſtruuntur: vt in Aſinaria Plauti,

Nunc me illuc ducis, vbi lapis lapidem terit,
Vbi viuos homines mortui incurſant boues.

Eodem pertinet, vt verbis vtamur, quantum fieri poteſt, maxime propriis, & rem quá oſtendere volumus, ſignificantiſſime exprimẽtibus, & quæ quam minimum aliis quoque rebus accommodari poſſint. Ita enim fit, vt res ipſæ vi-

deantur repræſentari,& non tam verbis, quam digitis ipſis demonſtrari. Ita equi proprium eſt hinnire,canis latrare,porci grunnire,tauri mugire,ouis balare,apri frendere,ſerpentis ſibilare. Cum igitur genuina & propria in ſermone cū aliis vocabula vſurpanda ſint:nemo poteſt cum eo commode colloqui,qui linguam,quæ in vſu eſt,non intelligit. Quare etiamſi hoſpes aliquis linguam, qua vtimur, non teneat: tamen eius cauſa noſtram loquelam non debebimus corrumpere. Sicut ſimiles quidā ineptientes,magno cum niſu eius linguam vſurpare conantur,cum quo ſermones conferunt, atque ita omnia dicunt perperam.Inde ſæpenumero contingit,vt Germanus cum Belga belgice,& Belga pompę & venuſtatis gratia cū Germano loquatur germanice. Vbi nihilominus audienti longe facilius eſt animaduertere, vtrumq; illorum lingua vti peregrina,quam riſum cōtinere, quem notiæ illæ ineptiæ, è bucca eorum exeuntes, magnopere irritant. Aliena igitur lingua tum demum vtemur, quādo, neceſſitate aliqua noſtra vrgente, vt ab altero intelligamur, valde nobis opus eſt. Sed in communi cum aliis conuictu tantum patriam linguam adhibebimus,etiamſi ea aliis melioribus longe inferior & ignobilior cenſeatur. Bauarus enim aliquis multo cōmodius ſua lingua,quāuis ea minus habeatur concinna,loquetur,quam lingua Miſnica,aut quauis altera. Nunquam enim, etiamſi maxime in eo elaboret, ita bene illi ſe offerent propria &

pecu-

peculiaria eius linguæ vocabula, ſicuti iis, qui in Miſnia nati ſunt, ea ſe offerũt. Quod ſi omnino quis eorum quibus cum loquitur, rationẽ habere velit, eamq; ob cauſam à ſingularibus iſtis vocabulis, de quibus iam dictum eſt, abſtinere, eorumque loco alia generalia & communia vſurpare: eius certe ſermones hoc nomine multo minus erunt iucundi. Porro quilibet vir honeſtus cauebit ſibi à verbis parum decentib. & inquinatis. Honeſtas autem vocabulorum cõſiſtit, vel in eorum ſono & voce, vel etiã in eorum ſignificatione. Sunt enim vocabula nõnulla res honeſtas ſignificantia, & tamen nihilominus in ipſa voce & ſono videtur ſentiri aliquid inhoneſti. Vbi igitur verba huiuſmodi leuiter quoque ſuſpecta ſe offerunt, ſolent fœminæ honeſtiores in eorum locum alia magis decẽtia ſubſtituere. Etiamſi reperies nonnullas, nõ optime moratas, quib. ſatis crebro & incõſiderate verbum quodpiam excidit, ob quod, ſi de induſtria apud ipſas nominaretur, ipſæ quoq; erubeſcerent. Quocirca mulieres, quę bene moratę ſũt, vel etiam haberi volunt, diligenter nõ ſolum à factis, verum etiã à dictis inhoneſtis ſibi cauebunt, neque ſolum ab iis quæ talia ſunt, verum etiam ab iis quæ talia eſſe poſſunt, aut etiã turpia, indecora, & impura videri. Sciendum quoque eſt, etiamſi duo vel plura vocabula nõnunquam rem eandem ſignificent, quod tamen alterum altero magis aut minus ſit honeſtum. Verbi gratia, non inhoneſte dici poſſet, *Cum*

muliere pernoctauit: ſed ſi eandem ſententiã alio & magis proprio verbo exprimes, auditu id inhoneſtum eſſet futurum. Ita fœminas atq; etiã viros bene moratos decet, meretrices nominare mulieres impudicas, atq; ita de cæteris. Neq; ſolum fugienda ſunt verba inhoneſta & impura, verum etiã abiecta & vilia, & id iis maxime in locis, vbi de rebus magnis & illuſtribus ſermo eſt. eamque ob cauſam merito reprehendi videtur Poeta quidã alias non ignobilis, qui cũ ſplendorem cœli sereni deſcribere vellet, dixit: *& ſine feci dies*. Vocabulũ enim tam humile & putidum, rei tam ſplendidę & illuſtri, meo quidem iudicio, non conueniebat. Neque etiam *ſolem lucernam mundi* commode quis dixerit: hæc enim vox fœtorem olei & culinæ legenti repræſentat. Huc pertinent plurima quæ in ore omnium ſunt prouerbia; quorũ ſententia quidem bona eſt, ſed verba ſordibus vulgi ſunt inquinata: id quod vnuſquiſque ex ſermone quotidiano facile intelligit. In narrationibus ergo longiuſculis ea quæ dicta ſunt hactenus; ſunt conſideranda, imo alia quoque nonnulla, quæ multo expeditius à tuis magiſtris, & ex arte Rhetorica addidiceris. Inter alia etiam opus eſt, vt te aſſuefacias ad verba elegantia, modeſta & iucunda. & quibus nihil inſit ſaporis amari. Potius enim dices: *Ego pro dignitate verbis exprimere hæc non potui*: quam, *Tu me non intelligis*. Item ſatius eſt ita loqui, *Cogitemus aliquantulum an res ſic ſe habeat*: quam dicens, *Tu erras*:

aut

aut, *Ita ſe res non habet:* aut, *Tu hæc non intelligis.* Honeſta enim & ambilis conſuetudo eſt, alium excuſarę, etiam in eo, in quo intelligis iure eum culpari poſſe. Imo etiamſi amicus tuus ſolus errauerit, tamen eum errorem vtriq; veſtrum facies communem, cumque eius partem aliquam tibi aſſcripſeris tum demum ipſum admonebis, aut reprehẽdes, hoc aut ſimili modo loquens: *Nos vehementer erramus*: item, *Nos non recordati ſumus, vt heri hoc vel illud faceremus*: etiamſi ille ſolus, non tu, eius rei fuerit oblitus. Illa quoq; verba quibus nonnunquam homines inciuiles apud alios vtuntur, cũ aiunt *ſi modo ea quæ loqueris vera ſunt*, ſupra modum dedecent. Neque enim vſque adeo facile alterius fides in dubium eſt vocanda. Quin ſi quis forte aliquid tibi promiſerit, quod poſtea non præſtet, inconueniens eſt dicere: *Soluiſti fidem.* niſi forte ad id faciendum, vel extrema neceſſitas, vel exiſtimationis tuæ defenſio te impellat. Quod ſi idem te deceperit, dicere poteris, *forte obliuione circumuentus meum hoc negotium non expediuiſti.* Aut ſi oblitus ſit, potiꝰ dices, *Tu facere hoc non potuiſti*: aut, *Forte tibi in mentem iam non venit:* potius dico, quam, *Tu tradidiſti illa obliuione: Tibi vt promiſſis ſtares, cura non fuit.* Hęc enim & huius generis verba aculeos quoſdam habent, & veneno quodam doloris & cõtumeliæ ſunt imbuta: vſque adeo quidem, vt ii, qui crebro huiuſmodi dicteriis vtuntur, homines aſperi & rigidi habeantur, & vnuſquiſque

Digitized by Google

eorum conſortium ita fugiat, ſicuti, vt ne à ſentibꝰ aut tribulis pũgatur, refugere ſolet. Et quoniam cognoui nonnullos prauæ cuidam, & inſcitæ conſuetudini obnoxios, hoc eſt, qui adeo cupidi & auidi eſſent garriendi, vt ne quidẽ certam aliquam ſententiam animo comprehẽderent, multo minus verbis explicarent, ſed eã in tãto curſu præterirẽt, inſtar canum venaticorum, qui ob nimiam celeritatẽ, feram nõ comprehendunt: idcirco ſine vlteriori deliberatione, hoc quoq; tibi indicabo, de quo forte, quia omnibus manifeſtum eſt, admonitionẽ inſtitui, fuerit ſuperuacaneum. eſt autem tale. Nullum vnquam ſermonem inchoandum eſſe, niſi prius eius, de qua dicendum eſt, rei formã animo conceperis. Sic enim oratio tua partus erit legitimus, non abortus. Quod ſi præceptũ hoc meum non fueris aſpernatus, nunquã tibi eueniet, vt alios ſalutans, in eorũ nominibus erres, aut petere cogaris, vt alter ſuum tibi nomẽ ſuggerat. Neq; etiam opus erit, vt ipſe cum riſu dicas, *Hem ego nõ dico bene: ſic & ſic me dicere oportuit*; aut vt lingua quaſi impingẽs ſatis diu balbuties, donec aliquod verbũ inuenias, id quod cũ audientiũ intolerabili moleſtia eſt coniunctũ. Cauendum quoq; eſt, vt vox tua non ſit rauca neq; aſpera: neue per riſum, aut alias, ſtridorẽ rotarum in plauſtro imitetur. Inter oſcitandum quoq; ſermo eſt cohibendus. Ipſe quidem non ignoras, non poſſe nos in nobiſipſis efficere, vt noſtro arbitrio vel linguam expeditam, vel bo-

nam vocē habeamus: ſed tamen, qui aut balbus aut raucus eſt, nō præ omnibus aliis garrulus & vocalis eſſe debet, ſed potius linguę ſuæ defectū ſilentio & auſcultatione emendare. Quamuis ſtudio quoq; adhibito vitia illa naturę aliquando minui queant. Indecorum quoque eſt inſtar præconis edictum aliquod proclamantis, vocem attollere: aut etiam eandem ita deprimere, vt exaudiri ab auſcultante non poſſit. Quod ſi prima vice verba tua exaudita nō ſint, atq; ideo eadem forte ſint repetenda; ſecunda illa vicę neq; ſubmiſſius loqui debebis, neq; etiam iuſto vehementius vociferari, ne, ideo quod ſemel dicta denuo iteranda fuerint, bilem tibi indices cōmoueri. Verba quoq; in oratione ita collocari debent, ſicuti vſus ſermonis quotidiani poſtulat: nimirum vt neque ſint inuoluta & intricata, aut nimis ambitioſe huc & illuc traiecta, quod multi ex affectatione quadam venuſtatis facere ſolent. quorum quidē ſermo ſimilior eſt verbis alicuius Notarii, qui inſtrumentū Latine à ſe conſcriptum lingua vernacula aliis prælegit, quam orationi hominis alterius, patria ſua lingua vtentis. Oratio quidē ita traiecta & perturbata nonnunquā iis qui verſus faciunt, congruit, ſed in ſermone familiari ſemper indecora eſt. Neque ſolum à Poeticis loquendi modis in familiari ſermone abſtinendum eſt, verum etiam à pōpoſa illa in publico dicendi ratione. id enim niſi fiat, inſuauis & tędii plena erit oratio: etiamſi maioris forte artificii ſit, orationes illas

ſolennes habere, quã priuatim cum altero colloqui. Sed tamen hoc ipſum ſuo loco eſt reſeruandum. Quia per plateas qui incedit, ſaltare nõ debet, ſed ire. etiãſi enim ire poſſint omnes, ſaltare vero non item; tamen id nuptiis magis congruit, quã viæ. Ab hoc igitur pleno oſtentationis ſermone tibi cauebis. Neque tamen volo, vt propterea ad abiectam illam & vilem loquendi rationem, qua infima fex plebis, in qua cerdones baiuli & lotrices ſunt, vtitur, te aſſuefacias: ſed potius vt ſermonem hominum bene moratorum & nobilium imiteris. quod ipſum quomodo fieri poſſit, aliqua ex parte ſuperius tibi demonſtraui. Si nimirum de materia neq; vili, neque friuola, neque ſordida, neq; abominanda ſermocinabere. Item ſi ex verbis tuæ linguæ noueris eligere ea, quæ maxime ſunt pura, propria, bene ſonantia, quæq; quam optimam ſignificationem habeant, nulliuſq; rei vel turpis, vel ſpurcæ, vel vilis recordationẽ animo inſinuent. Item ſi illa ipſa verba concinne inter ſe conſtrues, ita vt nõ fortuito inter ſe coaceruata & confuſa, neque etiam obſcura quadam diligentia in menſuram & pedes certos coacta videantur. Si item operam dabis, vt ea quæ dicenda ſunt, prudenter & diſtincte proferas, & res diuerſas & valde diſſimiles inter ſe nõ coniungas. Præterea ſi in ſermone neque ita lentus eris, vt aliquis in menſa, qui rerum omnium eſt ſatur: neque ita auidus, vt quiſpiam famelicus: ſed ſi ita loqueris, vt homo moderatꝰ facere debet.

Præcepta Rhetorices.

Google

bet. Si item litteras & ſyllabas cum cõuenienti quadam dulcedine proferes (ſed id tamen non more pædagogi alicuius, qui in ratione legendi & litteras coniungendi pueros informat) neq; verba vel manducantium inſtar dentibus cõficies, vel ea inter ſe conglutinata & compacta quaſi degluties. Hæc igitur & alia eius generis præcepta ſi accurate memineris, libenter & cũ voluptate alii te audient: & tu ipſe cum dignitatis locum, qui viro honeſto, beneque educato ac morato cõuenit, cum laude obtinebis. Multi prętereà ſunt, qui finem dicendi facere nõ poſſunt, & ſicuti nauis ventorum impulſu primo concitata, etiam velis contractis non ſubſiſtit; ita ipſi quoq; certo quodã impetu incitati curſum continuant, & licet materia dicẽdi illis deſit, tamen idcirco non deſinunt, ſed aut iam antea dicta denuo inculcãt, aut quidquid in buccam venit, temere effutiunt. Nonnulli quoque tanta & tã inſatiabili dicendi quaſi ingluuie laborant, vt alios locuturos interpellent. Et ſicuti nonnunquam in ruſticorum fimetis videmus, pullos gallinaceos alios aliis ex roſtellis grana præripere: ita iſti ſermonẽ inchoatum alteri ex ore auferunt, & ipſi mox incipiunt ſermocinari. qui profecto ita aliis bilem cõcitant, vt potius manus quam verba cum illis cõſerere expetant. Etenim ſi accurate rem perpendas, nihil eſt quod citius & facilius alterius irã prouocet, quam ſi deſiderium & volũtas eius, etiam circa rem minimam, ex improuiſo impediatur. vt ſi

oſcitandi gratia os aperias, & id ſubito ab altero tibi comprimatur. Aut ſi lapidis proiiciēdi cauſa dextram iam ſuſtuleris, & alter à tergo tibi, nihil tale cogitanti, eā inhibeat. Sicuti igitur hi & multi alii his ſimiles, propoſitum & voluntatē aliorum impedientes modi, etiā in ludo & ioco ingrati, & fugiendi ſunt: ita in dicendo quoque ſatius eſt, aliorū deſiderium adiuuare quā impedire. Quocirca ſi quis iam totus in eo erit, vt factum aliquod cōmemoret, indecorum eſt, ſi tu inchoatam narrationem illi corrumpas, aut dicas te idipſum ſcire. Vel ſi in hiſtoriæ illius ſuę progreſſu mendaciolum aliquod inſperſerit, tu nequaquam hoc illi, neque verbo, neque geſtu exprobrabis, vel etiā caput quatiendo aut oculos diſtorquendo, id quod multi facere ſolent, qui confirmant amaritiem illam mēdacii nullo ſe modo ſuſtinere poſſe. Sed hæc non vera huius rei cauſa eſt, ſed potius acrimonia & acerbitas ruſticæ & aſperæ ipſorū naturæ, quæ illos in mutua ſermonum & officiorum cōmunicatione ita acerbos reddit, vt quilibet eos auerſetur. Moleſta etiā conſuetudo eſt, alterius verba quæ in ore habet, obſtrependo interrumpere, quod quidē tantopere ei, qui id patitur, placet, quantopere placeret, ſi te aliquis pleno curſu ad metam contendentem ſubito retraheret. Neq; etiam conuenit, vt alio quopiam loquente, tu, vel noui aliquid monſtrando, vel præſentium attentionem aliorſum ſeuocando, efficias, vt ab auditoribus neglectus deſeratur. Neque enim

decet, vt non à te, ſed ab aliis inuitatos tu dimittas. Attentus quoque eſſe debebis, cum alii tecum colloquentur: ne ſubinde tibi opus ſit dicere, *quid ais? quomodo dicebas?* quo quidem vitio multi laborant cum tamen hoc non minori cum loquentis moleſtia ſit coniunctum, quam ſi inter eundũ pedes ſaxo alicui impingeret. Hi modi omnes, & in vniuerſum quidquid curſum dicẽtis ex directo, vel tranſuerſo poteſt inhibere, eſt fugiendum. Quod ſi quis in loquendo tardior ſit, non debebis illum anteuertere, aut verba ei ſuppeditare, tanquam tu opulentus ſis, cum ille ſit egenus. Multi enim hoc in malam partem accipiũt, & ii præſertim, qui ſe valde diſertos eſſe ſibi perſuadent. atque ideo arbitrantur, ſibi nõ tantum à te tribui, quantum ſibi tribuendum eſſe ipſi opinantur: teq; in ea arte cuius ſcientiam profitẽtur, aliquid ipſis velle ſuggerere. Perinde vt mercatores nonnulli faciũt, qui ignominię loco habẽt, ſi quis eis ſuam offerat pecuniam, quaſi ipſi nõ habeant, aut pauperes ſint, aut certe aliorum ope indigeant. Et ſcito quod vnuſquiſque ſibiipſi videatur bene loqui poſſe, etiãſi forte aliqui modeſtiæ cauſa id negent. Neque ego diuinare poſſum, quæ cauſa ſit, quod qui minimum ſcit, fere plurimũ loquatur. à quo ipſo, id eſt, à nimio ſermone, vt homines morati ſibi caueant, conueniens eſt, præſertim ſi nõ maximæ ſint intelligentiæ. idq; non ſolum ideo quod difficile ſit, vnũ eundemque ſimul & multa loqui, & non multum erra-

Digitized by Google

re: ſed etiam quod is qui eo modo verboſus eſt, certo quodã modo iis qui audiunt, excellentior eſſe videatur, ſicut præceptor ſuis diſcipulis habetur præſtantior. quocirca indecorum eſt, ſi quis hac in parte maiorem, quam par eſt, excellentiam ſibi aſcribat. In hoc autem peccatum non ſolum multi homines, verum multæ quoque nationes incidunt, garrulæ & loquaces. Væ iis auribus, quas ſemel illæ apprehenderunt, ſuiſque ineptiis patere cogunt.

Taciturnitas.

Iam ſicuti ſermo immodicus faſtidium parit, ita etiam nimia taciturnitas odioſa eſt. Ibi enim tacere, vbi alii per vices loquũtur, nihil aliud videtur eſſe, quam ad conuiuium pro ſua parte ſymbolum nolle cõferre. Et quoniam loqui eſt alteri audienti ſuum animum aperire: ex aduerſo qui tacet, videtur aliis velle eſſe ignotus. Quamobrem ſicuti ii, qui in ſolennitatibus & feſtis ſuis multum bibere, ſeque inebriare conſueuerunt, remouere à ſe ſolent eos, qui nõ bibunt: ita mutos quoque iſtos in lætis & amicis congreſſibus nemo libenter videt. Periucunda igitur conſuetũdo eſt, ſi alternatim ſuo quilibet loco & loquatur & taceat.

Polycletus eiuſque Canon.

Fuit iam pridẽ in Peloponneſo, quod ex antiquis hiſtoriis patet, bonus quidã vir & ſtatuarius, qui propter nominis ſui celebritatem, vt ego exiſtimo, Polycletus, id eſt, artifex clariſſimus, eſt cognominatus. Is in extrema ſenectute opuſculum quoddam confecit, quo omnia artis ſuæ, quã ipſe rectiſſime tenebat, præcepta

eſt

eſt complexus: demonſtrans in eo, quomodo membra corporis humani metienda eſſent, vnumquodq; ſeorſim, vel etiam reſpectu alterius conſiderando, vt cõueniendi ſymmetria ſibi mutuo correſponderent. Quod ſuum volumen ille Canona ſeu Regulam appellauit, indicare volens, quod ſecundum eam, tanquam legem quandam, omnes ſtatuas deinceps ab aliis ſculptoribus faciẽdas exigere & cõformare deberent: ſicuti trabes, lapides, & muri quoque ad certam quandam regulam examinantur. Sed quoniam dicere, res multo facilior eſt quam facere: & præterea maior pars hominũ, & maxime illiterati, ſemper ſenſus potius exteriores in promptu habent, quam mentẽ & intellectum, atque ideo quod proximum eſt, melius res ſingulares & exempla, quã res vniuerſales ſeu ſyllogiſmos & ratiocinationes animo comprehẽdunt: iccirco excellens ille, quem diximus, ſculptor rationem habẽs naturæ artificum, generalibus præceptis intelligendis non ſatis accõmodatæ, & ſimul ſuam in ea parte excellentiam facturus illuſtriorem, de marmore optimo ſibi proſpexit, ex quo diuturno labore ſtatuam formauit, ea membrorum inter ſe ſymmetria omnibuſq; ſui partibus ita abſolutam, vt antea libri ſui præceptis id expoſuerat. Et ſicuti tunc librum, ita iam ſtatuam quoque ſuam Regulam appellauit. Vtinam vero hoc ita iam Deo placitũ eſſet, vt, ex iſtis duabus rebus, quarũ vtramq; nobilis ille artifex perfecte tenuit, altera ſo-

ſummodo mihi concederetur. nimirum vt tantum libello hoc meo debitam, eius quam trado artis menſuram, poſſem complecti. Nam alterum illud, vt in meipſo & moribus meis ideam quoque & exemplum, quod præceptis iam datis perfecte reſpondeat, oculis ſubiiciam tuis, illud inquã deinceps forte à me fieri non poteſt. Quandoquidem iis in rebus, quę ad mores hominũ formandos pertinent, non ſatis eſt, ſcientiam & regulam certam habere, ſed opus eſt eas actu & vſu quotidiano repręſentare, id quod vno quaſi momento, & breui tẽporis ſpacio acquiri non poteſt. Verum permulti, per inquam multi anni, quorum tamen pauciſſimi, vt vides, reliqui mihi ſunt, ad hoc requiruntur. Neq; tamen hãc ob cauſam meis hiſce pręceptis minus fidei tribues. Bene enim quis alteri eam viã poteſt monſtrare, per quam iter faciẽs ipſe errauit. Imo qui aberrarunt, forte multo accuratius obſeruarunt, & memoria tenent diuerticula illa fallacia & incerta, quã alius quiſpiã, qui ſemper via recta & regia inceſſit. Quod ſi in pueritia mea, cum animi adhuc teneri ſunt & flexibiles, iis, quos mei curã habere oportuit, mores meos, ſua forte natura duriuſculos & rudes, recte & commode flectere, mollire & expolire ſciuiſſent: talis forte ex eorum diſciplina prodiiſſem, qualem ego te, qui non minus quam filius mihi carus es, efficere & conformare hoc tempore elaboro. Etiamſi enim magna vis ſit naturæ: nihilominus tamen ea vſu & exercitatione ſæpiſſi-

Vſus & recta ratio naturæ prauæ dominatur.

ſæpiſſime ſuperata eſt, vel ſaltem emẽdata. Veruntamen quã fieri poteſt, citiſſime inchoanda eſt hæc diſciplina, qua vitiis naturæ obuiam eatur, eaque prius retundantur, quam illorum vis & robur nimium inualeſcant. Id quod plerique nequaquam faciunt. Imo etiam cum cupiditatum ſuarum impulſu à recto itinere declinarũt, & ſine vllo eis reſiſtendi ſtudio, quo illæ rapiũt, ſequuntur, credunt tamen ſe naturæ obedire. Quaſi vero ratio non ſit homini naturalis. Imo recta ratio tanquã regina & magiſtra poteſtatem habet mores & conſuetudines corruptas mutandi, ipſamq; naturam, ſi quo inclinet, aut etiam aliquando labatur, ſubleuandi. Verum nos vt plurimum rationi non auſcultamus, atq; ita etiam vt plurimum iis, quibus eam Deus nõ conceſſit, id eſt beſtiis, ſimiles ſumus. In quibus tamẽ ipſis nihilominus aliquid agit & operatur ratio, non quidem ipſorum propria, qua per ſe plane deſtituuntur, ſed noſtra. id quod in equis potes animaduertere, q ſępenumero, imo ſemper potius natura ſua feri & indomiti eſſent futuri, & tamen equiſo eos reddit non ſolũ manſuetos, verum etiam pręter hoc quaſi doctos & moratos. Multi enim ſuccuſſores futuri eſſent, quos ille vt tollutim incederent aſſuefaciens, gradarios reddidit. Idem ille ſimiliter multos equos docet, iam ſtare, iam currere, iam in gyrum ire, iam ſaltare, & ea omnia equos etiam addiſcere non ignoras. Quod ſi igitur equi, canes, volucres, & multa alia animalia magis et-

iam quam hæc, ſunt fera, alterius rationi ſe ſubmittunt, eique obediunt: eaque quæ natura ſua non ſciebant, diſcunt: & quantum cõditio illorum fert, quodãmodo prudentia & virtute prędita, non quidem natura ſed cõſuetudine, euadunt: quanto meliores nos futuros credendum ſit, ſi rationis nobis proprię præceptis aures dociles adhibeamus. Sed ſenſus noſtri amãt & appetunt præſentem voluptatem, qualiſcunque ea ſit: moleſtiam vero omnem odio habẽt, & à ſe cupiunt amouere. Atque ideo rationem, quę amara ipſis videtur, inſuper fugiunt. quandoquidem nõ de voluptatibus, quæ ſæpenumero noxię ſunt, illis prouidet, ſed potius de honeſto & bono, quod ſemper cum moleſtia & ſapore amaro, maxime in iis, qui guſtandi quoque vim corruptam habent, eſt coniuncta. Quatenus enim ſecundũ ſenſus inter nos mutuo viuimus, ſimiles ſumus miſero alicui ægrotãti, cui omnis cibus, quantumuis delicatus ſit & ſuauis, videtur eſſe amarus aut ſalſus, atq; ideo ancillæ aut coquæ, quæ hac in parte plane extra culpã ſunt, ſtomachatur. Non enim cibi, ſed ſuam propriam amaritudinem ſentit, cui linguam, quæ guſtatus inſtrumentum eſt, habet inuolutam. Sic ratio quoque, quæ per ſe dulcis eſt, nobis non ſuo, ſed noſtro ſapore vitioſo videtur amara: atque ideo tenerorum delicatorumq; more guſtare eam nolumus, noſtramque vilitatem his fere verbis occultamus. Quod naturæ neque calcaria, neque freni poſſint adhiberi qui-

bus

bus illa vel incitetur vel contineatur, atq; ideo ſinendum eſſe, vt, quocunque fert impetus, liberrime ruat. Profecto ſi aut boues, aut aſini, aut forte etiã porci, ſermonis vſum haberẽt, credo ego, quod ſententiã magis inhoneſtam & abſurdam, quam hæc eſt, proferre vix potuiſſent. Certe etiam in virili & decrepita ætate eſſemus pueri: & cani iam, nõ minus, quã pueri, vanis & nugatoriis ineptiis dediti eſſemus, niſi ratio eſſet, quæ vna cũ ætate in nobis creſcit, & adulta iã, nos quaſi ex beſtiis homines facit: ita quidem vt in ſenſus & appetitus noſtros vim & potentiam ſuam exerceat. Et ſi quãdo fines honeſti in vita & moribus tranſeamus, id non tam defectui naturæ, quam noſtræ malitiæ eſt adſcribendum. Quod cum ita ſit, falſum eſt, quod contra naturam frenos aut magiſtros nõ habeamus. Imo eorum duos habemus, quorum alter eſt vſus, alter recta ratio. Verum ſicuti paullo ante tibi dixi non poteſt ratio ex male morato bene moratum efficere ſine exercitatione & vſu, quem parit & adfert tempus. Qua ipſa de cauſa, maturandum eſt, vt rationi auſcultare incipiamus, nõ ſolum ideo, quod tum aliquis plus tẽporis habeat aſſuefaciendi ſe, vt talis fiat, qualis ab ea eſſe iubetur: atq; ita quaſi illius domeſticus & familiaris ſit: verum etiã quod ætas tenera, & nullis adhuc vitiis inquinata, facilius quolibet colore imbuatur: atque adeo res illæ, quibus à primis vnguiculis aliquis aſſueuit, indies magis magiſque ſoleant placere. Eamque

Principiis obſta.

Digitized by Google

Theodorus tragœdus.

ob cauſam aiunt, Theodorum quendam nobilem tragœdum ſemper in actione fabularum ſuarum primum eſſe voluiſſe: etiamſi alium quempiam, ante ſe recitaturũ, vilem, nulliuſq; præ ſe exiſtimationis eſſe intelligeret. Exiſtimabat enim, ſpectatores primis illis auditionibus quas accepiſſent, beneuolos iam familiareſque factos, non facile vllam aliam, quamuis meliorem eſſe probaturos. Quia vero ob cauſam iam dictam, facere non poſſum, vt facta mea dictis exacte congruant: id quod Polycletus faciebat, qui ꝙ docebat, reipſa quoq; poterat præſtare: ſatis mihi ſit aliqua ex parte quid fieri debeat, dixiſſe: poſtquam agendo idipſum exprimere omnino non poſſum. Sed quia ex aſpectu tenebrarum cognoſcitur quid ſit lux, & ex ſilentio percipitur quid ſit ſonus: ſic meos hos mores parum gratioſos, & quaſi obſcuros contemplãdo colligere poteris, quale decus & lumen ſit morum iucundorum & laudabilium. Vt igitur ad ipſum noſtrum propoſitum, cui iam iam finem imponemus, reuertamur: dicimus quod mores feſtiui & iucundi ſint, qui aliquem ex ſenſibus delectant, vel ſaltem neque ſenſus, neque appetitum neque imaginationem, eorum quibus cum viuimus, aliqua afficiunt moleſtia. Et de iis quidem hucuſque verba fecimus.

Venuſtas & Charis.

Verum inſuper ſciendum tibi eſt, quod homines valde expetentes ſint pulchritudinis venuſtæ & concinnæ: & ex aduerſo à rebus turpibus, monſtroſis & deformibus planę abhor-

reant,

ſeant. Et quidem hoc priuilegium nobis peculiare eſt: alia enim animantia, quid venuſtas aut concinnitas ſit, intelligere nō poſſunt. Quocirca hoc ipſum tanquam non commune nobis cū beſtiis, ſed generi noſtro propriū per ſe magnifacere & carum habere debemus. Atq; id longe magis illi, qui præ aliis hominibus intelligentes ſunt, tanquā ii qui ad decus pulchritudinis cōſiderandum magis ſint idonei. Et quamuis, quid pulchritudo ſit, difficulter ad vnguem explicari poſſit: vt tamen nihilominus notam aliquam, eius quod illa eſt, habeas, ſcire te volo, quod ibi, vbi menſura conueniens eſt partiū inter ſe, & inter partes & totum, ibidē ſit pulchritudo. eamq; rem, in qua ſymmetria iſta deprehenditur, vere pulchrā poſſumus appellare. Atque ideo, quod alias ex viro quodā docto & rerum multarū ſcientia conſpicuo didici, pulchritudo, vt plurimum vnum quidpiā eſſe ſolet: deformitas autē ex aduerſo multa complectitur. ſicuti id in facie bellarum & venuſtarum iuuēcularum potes animaduertere. in ea enim omnia ſic ſunt formata & diſpoſita, vt ad illam vnam ſolummodo faciem conſtituendum creata eſſe videantur. id quod in deformibus contingit nequaquam. Si enim quæpiam forte oculos habeat grandes & emiſſitios, naſum exiguum, malas inflatas, os intortum, mentū prominens, cutem fuſcam: ea videtur, non vnius alicuius fœminę faciem habere, ſed eam per partes ex multis faciebus compoſitam. Reperias

Quid pulchritudo.

quoque nõnullas, quarum ſingula membra ſeorſim cõſiderata, ſunt pulcherrima: ſed omnia ſimul inter ſe collata inuenuſta ſunt & deformia: non aliã ob cauſam, quam ꝙ partes illæ ſeorſim pulchræ, non vnius illius, ſed plurimarũ ſunt fœminarum, forma pręſtantiũ: ita quidem vt hoc ab vna, illud ab altera mutuo accepiſſe videantur. Et forte pictor ille, cũ puellas Calabras nudas eſt contemplatus, nihil aliud fecit, quam vt mẽbra corporis ſpecioſi cõſideraret in multis, quarum illa hoc, illa alterum ab vna quapiã perfectæ pulchritudinis muliere commodato accepiſſet. Si enim effeciſſet, vt vnaquęq; ſuum, quod acceperat, membrũ reſtitueret, & ipſe omnia illa vnum in corpus collata, denuo cõcinne inter ſe coagmentaret: talem & ſic vnitã Helenæ pulchritudinẽ eſſe debere ſibi imaginabitur. Neque volo vt cogites hoc tantum in facie & membris corporis humani euenire. imo id in ſermone & actionibus eodẽ plane modo euenit. Vt ſi matronam aliquam nobilẽ & ornatam videres ad riuulum, in via publica ſupellectilem ſuam culinariam lauantem: etiamſi ea plane aliena eſſet, tamen in hoc tibi diſpliceret, quod non vnius ſolummodo, ſed plurium effigiem repræſentaret. Siquidem reipſa fœmina lauta & nobilis eſſet: opera autem ipſius eſſent mulierculę alicuius plebeię & impurę. Neque tamẽ ideo à muliere iſta vel odor vel ſapor ingratus, vel ſonus aut color aliquis iniucundus ad te perueniret, neque alias appetitui

tuo

Digitized by Google

tuo moleſtiam illa exhiberet: verum per ſe inſitus ille mos, & actio ab huiuſmodi muliere aliena, tibi eſſet diſplicitura. Quocirca decet, vt ab his quoq; inconditis & inconuenientibus moribus tibi caueas, & id quidē pari aut etiam maiori cum ſtudio, quam ab illis, de quibus hactenus tibi dixi. Quandoquidem multo difficilius eſt cognitu, quādo in ſuperioribus illis quis delinquit, quam quādo in his. quia faciliores perceptu videntur eſſe actiones ſenſuum, quam actiones intellectus. Sed tamē nihilominus ſatis ſæpe accidere poteſt, vt id, quod ſenſibus diſplicet, etiā diſpliceat intellectui, verū non eandem ob cauſam. Id quod ſupra tibi dicebam, cū demonſtrarē, quod quilibet veſtire ſe deberet eo modo quo in præſentia veſtiūtur alii, ne forte eos vel reprehēdere, vel corrigere velle videretur. quod ipſum non tantum appetitui multorum hominum, qui laudis ſunt cupidi, moleſtum eſt: ſed etiā iudicio virorum intelligentium diſplicet. Veſtes enim ſeculi, quod mille annis noſtro fuit prius, non conueniunt perſonæ hoc iam ſeculo viuenti. Similiter moleſti & ingrati aliis ſunt ii, qui more agaſonum & aurigarum veſtiuntur, ita quidem diſſolute, vt thorax cum caligis confligere velle videatur. Vſq; adeo veſtes illæ corporibus ſuis ſunt inhabiles. Eundem in modum multa ſunt ſuperius enumerata, quæ forte hîc etiam recte reperi poſſent, cum in iis modus & menſura illa non ſeruetur, de qua in præſentia loquimur, neque in iis tem-

pus locus, res & perſonę ita concinne, vt oportebat, inter ſe vnita ſint & congruant. Nam ex his quoq; hominum mentes ſuam oblectationem, voluptatem, & iucunditatem percipiunt. Sed malui ea ibi potius inter ſe coniungere, & tanquam ſub ſenſuum & appetitionum vexillum mittere, quam intellectui eadem aſſignare: vt eo facilius ab omnibus cognoſci poſſent. Aliquid enim ſenſu percipere, aut appetere, vnuſquiſque poteſt: recte autem intelligere vniuerſalia, & id maxime, quod iam pulchritudinē, iam concinnitatem, iam venuſtatem vocamus, non eſt cuiuſuis. Quamobrem nobis non ſatis eſſe debet, vt aliquid bene faciamus: verum in hoc etiam incumbere debemus, vt id fiat venuſte. Venuſtas vero nihil aliud eſt, quam quædā quaſi lux, quę ex rerum bene compoſitarum, & concinne, ratione totius, partium inter ſe diſtributarum congruentia effulget: ſine qua quidē ſymmetria bonum quoque non eſt bellum: & ipſa pulchritudo non eſt venuſta & gratioſa. Et quemadmodum opſonia quantumuis bona & ſalutifera, inuitatis placitura non eſſent, ſi ſaporem aut nullum haberēt, aut vitioſum: ita nonnunquam hominum quoq; mores, etiamſi per ſe nulli noceāt, nihilominus inepti ſunt & acerbi: niſi quis vna cum iis dulcedinem illam addiſcat, quæ, ſicuti credo, gratia & venuſtas appellatur. Quocirca quodlibet vitium propter ſe, & nullam aliā ob cauſam, diſplicere nobis debet. Sunt enim vitia res vſque adeo indecoræ & inconue-

Non ſatis eſt bene quid facere, niſi etiam fiat venuſte.

conue-

conuenientes, vt animi moderati & ſibi conſtantes ex eorum dedecore moleſtiam & tædiũ perſentiſcant. Quapropter eum qui in conuerſatione cũ aliis amabilis eſſe cupit, ante omnia decet fugere vitia, & ea maxime, quæ præ aliis ſunt turpiſſima, qualia ſunt luxuria, auaritia, crudelitas, & alia his ſimilia: quorũ quædã plane abiecta ſunt & vilia, ſicuti gula & ebrietas: quædã ſpurca, vt eſſe libidinoſum: quædã ſceleſta, vt eſſe homicidã, & ita de cæteris. quorum vnumquodq; per ſe & proprietate ſua aliis exoſum eſt, alterũ quidem magis, alterum minus. Sed omnia in vniuerſum, tanquã res turpes & illicitæ, hominẽ in ſocietate vitæ cõmunis reddunt inamabilem. id quod etiam ſupra tibi demonſtraui. Sed quia hoc tempore non de flagitiis, ſed tantum de erratis hominum te erudire conſtitui, nequaquam in præſentia debeo laborare, vt de natura vitiorũ & virtutum diſputem: ſed ſolummodo de moribus concinnis & incõcinnis, quib. inter nos mutuo vtimur. Inter autem modos iſtos inconcinnos non poſtremus fuit ille comitis Richardi, cuius ſupra facta eſt mentio quem ipſum tanquam deformẽ, & reliquis illius bellis & cõcinnis moribus diſſonũ, eximius ille Epiſcopus, ſicuti muſicus excellens ſymphoniã diſcordem, quam primum animaduertit. Decet igitur hominem moratũ concinnitatis huius, quam dixi, rationẽ habere, in incedendo, in ſtando, in ſedẽdo, in actionibus, in cultu, in veſtitu, in ſermone, in ſilẽtio, in ocio &

negocio. Neq; enim vir mulieris inſtar comere & exornare ſe debet, ne aliud ſit ornatus, aliud perſona. ꝙ quibuſdã in locis faciunt nonnulli, qui habent capillitiũ & barbam ita in annulos criſpatã ferro candenti: & faciem, collũ, manus, ita præter modũ ceruſſatas & fricatas, vt id quamcunq; mulierculam dedeceret: imo meretricem quoque, quæ mercimonium ſuum quamprimum properat extrudere, & quã maximo poteſt precio vendere. Curandum quoque eſt, ne vel bene vel male oleas. hominis enim honeſti eſt, nec fœtere inſtar hirci, nec paſtillos olere inſtar mulieris aut meretricis. Neq; tamen ætatem tuam dedecere puto, ſi aliquãdo aquis odoriferis, & ſimplicibus pro tempore aſpergare. Veſtes tuas, conſuetudini aliorum tuæ ætate viuentiũ, & conditioni tuæ accommodatas eſſe decet, ob cauſas ſuperius tibi dictas. Nõ enim in noſtra poteſtate ſitum eſt, communes cõſuetudines noſtro arbitrio mutare, quæ ſicuti à tempore proueniunt, ita ab eodem conſumuntur. Interim tamen vſum communẽ quilibet pro re nata ſibi poterit accommodare. Vt ſi forte crura habeas quã cæteri longiora: veſtes autẽ curtæ in vſu ſint: curare poteris, vt tua veſtis inter reliquas non breuiſſima ſit, ſed minus breuis. Aut ſi forte ſuras quis habeat vel graciles nimis, vel carnoſas, vel etiã tibias diſtortas, is caligas ſibi cõficier, non flammei, aut nimis cõſpicui coloris, ne alios ad admirationẽ ſui defectus inuitet. Nulla tuarum veſtium aut nimis ſplendida

Decorum in veſtitu.

dida eſſe debet, aut præter modū fimbriata, ne forte aut caligis Ganymedis, aut chlamyde Cupidinis indutus eſſe dicaris. Verum qualiſcunq; veſtis tua ſit, debebit ea cū decoro, corpori tuo accōmodata & habilis eſſe, ne alterius forte veſtibus accōmodato acceptis, indutus eſſe videaris, & ante omnia conditioni tuæ reſpondere, ne ſcholaſticus aliquis more militis, aut miles inſtar ſcurrę amictus ſit. Cum Caſtrucius quidā dux Lucenſis & Piſtorienſis, Comes Palatinus, Senator Romanus & præfectus prætorio, vna cum Cæſare Ludouico Bauaro, magna cū gloria & honore ſuo Romæ verſaretur, ſuumque ſplendorem & magnificentiam aliis quoq; teſtatam facere cuperet: veſtem holoſericā murice ardentē fieri ſibi curauit, in cuius parte anteriore aureis literis hoc ſymbolū eſſet intextū, VT DEVS VVLT, ITA EST: & à tergo alterum hoc ſimilibus litteris, ET VT DEVS VVLT ITA ERIT. Quod quidem amiculum, ſicuti teipſum intelligere hoc puto, magis tubicinē Caſtrucii, quam ipſum Caſtrucium decuiſſet. Et quantumuis Reges omni lege ſoluti videantur, tamē non omnino auſim hac in parte laudare Regē Manfredum, qui viridi ſemper veſtitu vtebatur. In hoc igitur incumbere debemus, vt veſtes non ſolum corpori, verum conditioni quoque gerentis, & regioni inſuper, in qua viuimus, ſint accommodatę. Sicuti enim aliis in locis aliæ ſunt menſuræ & pondera, cum tamen venditiones, emptiones & commercia locum

Caſtruca Ineptia.

habeāt vbique: ita diuerſis in regionibus diuerſæ quoq; ſunt conſuetudines, quibus omni in loco quilibet vti & prudēter ſe iis accommodare poteſt. Plumæ quibus nobilium Neapolitanorum & Hiſpanorū capita diffluunt, eorumque ceremoniæ, ſolēnitates & veſtes acu pictę, male conueniunt habitui hominum grauiū in ciuitatibus, aut ſcholis, multo minus gladii & loricæ locū apud hos habebunt. Sicuti etiam id, quod Veronæ forte hic in parte conſentaneum eſſet, dedeceret plane Venetiis. Iſti enim prætextati, plumigeri, & armati, non congruerent illi Venetorum vrbi, vſq; adeo venerandæ, pacificæ, & moderatæ. Imo videntur illi velut vrticæ & lappæ eſſe, in hortulo floribus & herbis lectiſſimis conſito. Proinde parum quoq; acceptí ſunt in cōſeſſu virorum nobilium, cum alterius quaſi formæ eſſe videantur. Vir quoq; honeſtus in via nō curret, aut nimium properabit. id enim non viri alicuius primarii eſt, ſed curſoris. præterquam quod inter currendum quis defatigatur, ſudat, & anhelat, quæ omnia talem perſonam dedecent. Neque tamen iccirco inceſſus ita lentus & teſtudineus eſſe debet, neque etiam ita inſolens & affectatus, qualis eſt fœminæ alicuius primariæ, aut ſponſæ. Vacillare quoq; inter eundum, & paſſibus amplis ſeipſum quaſi dilatare, ineptum eſt. Neq; manus pendulæ eſſe debent, neq; brachia in hanc vel illam partē iactari, aut proiici, vt fruges ſerenti ſimilis eſſe videare. Neque oculis in alterius faciem

Greſſus.

ciem

ciem defixis, tanquam admirabundus, cum intuebere. Sunt quoque nonnulli, qui dum incedunt, inſtar equi pauidi, ita alte pedes attollũt, vt eos ex medimno educere videantur. Nõnulli pedẽ terræ ita fortiter eoque cum ſonitu impingunt, vt plauſtrorũ ſtrepitus vix maior eſſe poſſit. Hic pedes in obliquum impellendo quodammodo calcitrat, ille tibias inter ſe collidit. Alius ad vnumquemque paſſum caligas attracturus ſe inclinat. Sunt quoq; qui motu clunium indecoro inceſſum fractum, & quaſi anatinum præ ſe ferunt. Quę omnia non tanquam valde, ſed tanquam paullulum inconcinna, diſplicere ſolent. Quod ſi equus tibi eſſet, habens os patulũ, è quo lingua illi propenderet, etiamſi id forte de bonitate illius nihil detraheret, tamen alias pluris æſtimaretur, & tu hoc ipſo nomine multo minoris eum venditurus eſſes: non quod propterea minus animoſus & fortis eſſet, ſed quod minus elegans & venuſtus. Si igitur in animantibus quoque, imo etiam rebus animo & ſenſu deſtitutis elegantia & venuſtas in precio ſunt, (ſicuti videmus duas ſæpe domos atque bene ædificatas & inſtructas eſſe, quarum vna tamẽ altera vẽdibilior, & maioris precii eſt, cum ſymmetriam habeat cõuenientem, quam non habet altera) quanto magis inter homines eæ vſurpari & magnifieri debent. Inciuile inter accumbendum eſt, partem aliquam corporis quamcunq; ſcabere: quin etiam eodẽ tempore, quantũ fieri poteſt, non eſt expuendum, aut ſi

Spuere & emungi.

omnino faciendũ id ſit, fiat decenti quodã modo. Audiui ego aliquoties olim gentes quaſdam adeo ſobrias, eaque corporis ſiccitate ob crebra exercitia fuiſſe, vt nunquã omnino vel ſpuerẽt, vel emungerentur. Cur igitur nos tam breui temporis ſpacio ſputum cõtinere nõ poſſimus?

Ingluuies.

Cauendum quoq; eſt, ne cum quadam vorandi ingluuie ita auide cibos ingeramus, vt ex eo vel ſingultus, vel aliud quidpiam viſu & auditu indecorum oriatur. Sicuti ii faciunt, qui inter epulandũ ita properant, vt flatu & anhelitu ſuo omnibus qui adſunt, moleſti eſſe cogantur. Similiter indecens eſt, mappa vel linteolo dentes fricare, vel etiam idipſum digitis conari, admodum enim hoc deforme eſt. In præſentia quoq; aliorum, os eluere, aut vinum quo id feceris exſpuere, indecorum eſt.

Dentiſcalpiũ.

Menſis quoque ſublatis dentiſcalpium ori inſertum, inſtar auiculæ nidum conſtruentis, circumferre, aut idipſum ſupra aurem tonſorum more reponere, parũ honeſta conſuetudo eſt. Sine dubio quoque ii errant, qui dentiſcalpium ex collo pendulum circumferunt. Nam præterquam quod viſu indecorum eſt, hominem honeſtũ tale quid è ſinu producere, & circumforanei alicuius circulatoris imaginẽ repræſentare: etiam hoc ſequitur inconueniens, quod, qui hoc facit, eo ipſo indicat, ſe à ſupellectile gulę & ventri inſeruiente, admodum eſſe inſtructum. Neq; quidquam obſtare video, cur non iidem alias cochlear collo alligatum oſtentent. Brachiis quoq; in menſam

ſam

Digitized by Google

ſam procũbere, aut ambas buccas ità cibo implere, vt malæ intumeſcant, plane nõ conuenit. Nullo quoque ſigno aut geſtu indicandum eſt, quod ex edulio aut vino quopiam magnam ceperis voluptatem. mos enim iſte cauponibus & paraſitis eſt relinquendus. Eos qui tecum menſæ aſſident, ad comedendum his vel aliis verbis inuitare: *An ne hodie tibi ipſi ieiunium indixiſti?* aut, *Forte nihil appoſitũ eſt quod tibi placeat:* itẽ, Quæſo hoc vel illud guſta: ita inquam inuitare, parum mihi laudabilis conſuetudo videtur eſſe, etiamſi ea pleriſque omnibus familiaris iam ſit & domeſtica. Quamuis enim inuitatores iſti, eum, quẽ inuitant, curæ ſibi eſſe oſtendunt, tamen non raro efficiunt, vt inuitatus hoc modo, poſtea in cõuiuio minus liber ſit, & pudore ſuffundatur, cùm ſe quodãmodo obſeruari arbitretur. Ex patina in medium appoſita aliquid alteri comedendum porrigere, nõ puto admodum decere, niſi forte is qui porrigit, præ altero multo maioris ſit dignitatis, ita vt is qui accipit, eadem opera honore afficiatur. Nam ſi inter æquales hoc fiat, videtur is qui porrigit alteri quodammodo ſe præponere, aliquando etiã id quod porrigitur, alterius palato non conuenit. Præterquam quod ille ipſe indicet, conuiuium non ſatis liberaliter eſſe inſtructũ, aut certe patellas ordine præpoſtero collocatas, cum alter abundet, alter egeat. Fieri etiam poſſet, vt conuiuator in malam id partem acciperet. Nihilominus tamen hic, id quod vulgo fieri videmus,

Digitized by Google

faciendum eſt potius, quam id quod bene fieri exiſtimatur. Satius enim eſt in hoc genere conſuetudinum cum aliis errare, quam ſolum recte facere. Verum quidquid in hoc vel deceat vel non deceat: tu tamen id quod tibi porrigitur, nō recuſabis. videris enim eum qui porrigit, vel aſpernari, vel reprehendere. Aliis autem propinare, & maioribus poculis inuitos moleſtare, per ſe exſecrabilis conſuetudo eſt; quæ tamē ita inualuit, vt nullo vnquā tempore aboleri poſſe videatur. Ab ea igitur tu, tanquam adoleſcens ingenuus, libens tibi temperabis. Quod ſi tamē ab aliis inuiteris, poteris nō omnino repugnare, ſed gratias agere, & dicere, te libenter illi victoriam cōcedere, aut etiā ſine hauſtu largiori, leuiter quod datum eſt deguſtare. Et equidem iſta propinandi cōſuetudo ſatis antiqua & olim etiam in ipſa Gręcia vſurpata. Magnopere enim ab aliis laudatur Socrates qui integram, quam longa fuit, noctem, cum Ariſtophane certatim quoq; compotando conſumpſit, & tamen primo ſtatim diluculo, albeſcēte cœlo, demonſtrationem ſubtilis cuiuſdam problematis Geometrici, ſine vlla hæſitatione delineauit, & demōſtrauit, vt ſatis doceret, vinum nullā adhuc noxiam ſibi attuliſſe. Et etiamſi præter hæc affirment, ꝙ ſicut ii, qui ſæpe in magno diſcrimine & periculo vitę verſantur, eo ipſo fiunt animoſiores & magis intrepidi: ꝙ inquā, eodem modo, ii qui ſe non ſine aliquo periculo mendoſis iſtis & barbaris moribus aliquantiſper dedunt,

eorum-

Digitized by Google

eorumq; turpitudinem perſpiciũt, inde poſtea modeſtiores & in moribus elegantiores euadant:& quia immodica illa, certatim bibentiũ, vini ingurgitatio, acer quidam cum viribus potantis conflictus eſt, volunt id fieri, vt hoc modo fortitudinem noſtram expleremus, & ad ſuſtinendum, vincendumque impetus quoſdam violentiores nos aſſuefaciamus. Etiam ſi, inquã, ita hæc illi diſputent nihilominus tamen ego in contraria ſum ſententia, & exiſtimo has ipſorum rationes ſatis eſſe friuolas. Præterquam quod nonnullos ex literatis reperias, qui ſæpenumero verborum quadam magnificẽtia efficiunt, vt cauſa iniqua vincat, ratio autem ſuccumbat. Quocirca hac quoque in parte fidem illis nõ habemus. Et fieri forte poteſt, vt illi hoc modo populares ſuos, eo vitio imbutos, excuſare, eorumq; hoc peccatũ occultare voluerint, cum idipſum reprehẽdere periculoſum illis videretur. Forte etiam metuebant, ne idem quod antea Socrati acciderat, ipſis quoq; eueniret. Ille enim cum in aliorum reprehenſione creber eſſet, inuenti ſunt, qui eũ ex odio impietatis, grauiumq; quorundam flagitiorum inſimularent: quocirca etiam capitali ſententia, licet innocens, condemnatus eſt. Vir enim vere bonus & patriæ religionis obſeruantiſſimus fuerat: tametſi eo nomine, quod tantũ vini vna illa nocte biberit, nullam laudem ſit meritus, cupa n. aliqua multo vini capacior fuiſſet. Et quod nihil inde incommodi perceperit, in cauſa eſt

potius cerebri bene conſtituti firmitas, quã hominis bene morati continentia. Ii certe apud quos plane exulat ebrietas, habẽt, pro quo, tanquam ſummo bono, immortales Deo gratias agant. Neque ego vnquam credidero, quod à vino & ebrietate, egregiis ſane magiſtris, diſci debeat temperantia. Non eſt œconomi, ſuo arbitrio ad cœnam herilem extraneos inuitare: nemo etiam domino inſcio & inuito callide cũ aliis accumbet: etiamſi quidam ex familia ſæpenumero ita ſint impudẽtes, vt id, quod domini eſt, ipſi facere non erubeſcant. Sed hæc magis caſu quodam fortuito dicta à nobis ſunt, quam quod ratio ordinis noſtri tale quid poſtularet. Nemo veſtes ſuas, & in primis caligas, palã, hoc eſt, in pręſentia honeſtorum hominum, exuere debet: id enim illi loco nequaquam conuenit. facile enim accidere poſſet, vt partes aliquę corporis, quas natura tegi voluit, cũ retegentis & videntis pudore nudarentur. Neque etiam capillitium pecti, aut manus lauari in aliorum cõſpectu debẽt. hoc enim rectius fit in cubiculo, quã palam, ſola illa lotione excepta, quæ prandium aut cœnam præcedit. Tum enim etiamſi forte opus tibi non ſit, palam lauandæ ſunt manus, vt is qui tecum in eandem patellam intingit, de lotione tua certus ſit. Neque etiam cum capitis integumẽto nocturno in aliorum conſpectum prodibis, neq; caligas thoraci, aliis videntib. aſtringes. Aliis quibuſdã moris eſt, ſubinde os diducere, oculos inuertere, buccas inflare,

Manus lauare.

flare, anhelare, & aliis modis incōcinnis faciē deformare, quos omnino decet ab hac conſuetudine penitus abſtinere. Nam etiam Pallas, vt Poetæ fabulantur, aliquando fiſtula canēdo ſe oblectabat, eoq; in genere ad excellentiam nō vulgarem peruenerat. Cum autē iſti oblectationi intenta, ad fontem acceſſiſſet, ſeque in eo contemplata eſſet, & inuſitatā illam monſtroſamq; oris ſui habitudinem animaduertiſſet, erubuit, atque è veſtigio tibiam abiecit: & quidem recte. neque enim inſtrumentum hoc eſt fœminæ congruens, imo ne viris quidem, niſi forte viles ſint & nihili, qui mercedis gratia artem illam, quam profitentur, exercent. Quod autem de inuenuſta hac faciei habitudine dico, *idipſum* in omnib. totius corporis membris locum habet. Indecorum enim eſt linguam exſerere, barbā ſubinde, quod multi faciunt, intorquere, manus inter ſe cōterere & fricare, peculiari quadā cum eiulatione ſuſpiria mittere, febricitantium inſtar, quod nō pauci faciunt, temere, totoque quaſi corpore cohorreſcere, aut etiam inter pandiculandū, more ruſtici in fœnili euigilantis, exclamare. Is quoque qui in ſignum admirationis, aut etiam ludibrii, ore certum quendam ſtrepitem edit, deformitatis cuiuſdam, quod ipſe animaduertis, indicium præbet. Ea autem, quæ indiciis huiuſmodi adumbrantur, parum à re ipſa differunt. A cachinnis quoq; fatuis, agreſtibus & inſulſis eſt abſtinendum. Neq; ridebis potius quod ridere conſue-

Pallas fiſtulam abiicit.

Riſus.

ueris,quam ob ridendi neceſſitatē. Neque propter iocos aut dicteria à te ſparſa tu ipſe ridebis: videreris enim tum teipſum laudare. Auſcultātis enim,non dicentis,eſt ridere. Nolo etiam vt tibi perſuadeas,quod,ſicuti eorum,quæ hactenus dicta ſunt, ſingula minuto quodā cum errore ſunt cōiuncta:ita etiā vniuerſis leue quoddam peccatum inſit. Hîc enim ex leuib. & multis erratis, magnū quoddā, vt initio quoq; dixi, eſt compoſitū. Et quanto iſta ſunt minora,tanto accuratiore in iis cauendis nobis opus eſt intentione. Neque enim ita facilis eorum eſt animaduerſio. Et ſi negligantur,in conſuetudinem etiam ex improuiſo,tranſeunt. Sicuti autē minutæ quoq; expēſæ,ſi crebræ ſint, magnā quoque ſubſtantiam occulte conſumunt:ita etiā *le*uicula hęc delicta,ſi numeroſa ſint,quaſi ex occulto egregiū quoq; hominē deformant. Proinde quę diximus,nequaquā cū riſu ſunt floccifacienda.

Geſtus inter loquendum.

Obſeruandum quoque eſt quib. quis geſtibus,quo motu corporis vtatur, maxime in loquendo. Sæpe enim fit,vt quis ita in id quod loquitur intētus ſit,vt eius,de quo iam agimus, rationem plane nō habeat. Hic enim capite veluti titubat:ille oculis alios intuetur limis,altero ad frontem ſublato, altero ad mentū depreſſo ſupercilio. Alter os diſtorquet. Alii ſputo ſuo faciem eorum,quib.cum fabulantur, aſpergūt. Inuenias quoq; qui ita manus inter loquendū agitent,vt muſcas à te depulſari videātur. qui omnes modi ſunt deformes & ingrati. Pindarus quidem

quidem Poeta eximius dicere ſolebat, quidquid dulce, delectabile & ſcitum eſſet, id manib. Veneris & Gratiarum eſſe confectum. Quid iam de iis dicã, qui ex tablino ſuo ad alios prodeunt, calamo ſupra aurẽ prominulo: aut, qui linteolum ſuum dentibus comprehenſum circumferunt, aut qui tibiarum alteram in menſam imponunt: aut qui proprios digitos conſpuunt: itẽ de aliis quæ numerari nõ poſſunt, ineptiis? Quę infinitæ cum ſint, ne ego quidem eas omnes colligere, & hic recenſere conabor: cum alias forte non pauci ſint futuri, qui dicant me in his ipſis, quæ enumeraui, nimium fuiſſe.

Venus & Charites.

FINIS.

Digitized by Google

IOANNIS CASÆ DE OFFICIIS INTER POTENTIORES ET TENVIORES amicos Liber.

MAGNA omnino veteres, diuturnaq; moleſtia caruiſſe mihi videri ſolent: qui non, quomodo nobis fere inſtitutũ eſt, ingenuos homines, ſed plane ſeruos in famulatu habuerint: quorũ ad victum, cultumque, & cæteras vitę opportunitates, opera ac miniſterio vterentur. Nam cum hominis natura celſa, amplaq;, & erecta ſit, lõgeque ad imperandum magis, quam ad parendum accommodata, in eam vigentem atq; integram herile imperiũ, quod nos facimus, exercere qui volunt, ii moleſtum negocium atq; odioſum aggrediũtur. Itaq; veteribus in edomitos iã, & quaſi manſuefactos, quippe quos prius aut compedes, ergaſtulumq;, aut à pueritia vſq; captiuus animus eneruaſſet atq; emolliſſet, neque difficilis, opinor, neque iniucunda dominatio fuit. Nobis contra cum robuſtis, valentibuſque, & tanquam adhuc feris res eſt, qui & propter naturæ ſpiritus dominatum aſpernantur

tur & oderunt, & propter libertatẽ dominis etiam reſiſtunt: rationem quidem dominationis iniquius interdũ, ſæpe tamen iure, ab ipſis heris requirunt & repetunt: ex quo querelarum, expoſtulationum, litium plena ſunt omnia. Sic enim eſt profectò. Nam iniuſti rerum noſtrarũ ratiocinatores ſumus: ac, cum ſua quiſq;, quam alius æque, bona nimio carius æſtimet, eoque plus in omni ratione ferat expenſum, quam acceptum referat, res conuenire non poteſt. Hinc acerba illa ſane querimonia atque exprobratio: Ego me domi tuæ contriui: contraque, Ego te ſuſtentaui, alui, in honore habui. Quam quidem inter homines cõtrouerſiam, quodq; diſſidium, vt, quantũ eſt in nobis, ſedemus & cõponam⁹, à nobis, hoc eſt ab hominis officio minime duximus eſſe alienum. Quamobrem, cũ in eam cogitationem ſæpenumero incumberẽ, præcepta quædam, & tanquam artẽ de neceſſitudine & cõmunione ea, quæ potentes inter ac tenuiores coniugatur, quæq; ab ea re, quã imitari plurimũ viſa eſt, ſeruitutis acerbũ ſane nomen inuenit, degenda compoſui, eamq; literis mandare inſtitui, vt labore noſtro, ſi modo, quod cupiebamus, aliqua ex parte aſſecuti ſumus, normam vtrique haberent, ad quam dirigere ſi ſe vellent, iis commoditatibus propter quas eam coniunctionem, quæ ſane vna omnium maxime turbulenta videtur, compulaſſent, placide tranquilleque fruerentur.

Quoniam igitur communionis; ſocietatiſq;

vnius cuiuſdam inter homines præcepta tradimus, plures autẽ ſunt hominibus inter ipſos, & variæ cõmunitatum ſpecies, quarum aliud aliis propoſitũ ſit: principio hæc ipſa, de qua ſit nobis hoc tempore explicandum, ſecerni à ceteris, ſeiungique debet: vt, quamquam de omnibus quædam cõmuniter præcipi ſoleant, quæ ad vberiorem quandam ampliorémq; artem pertinent: tamen, quoniam huius quoq; generis ſeparatim præceptiones ſunt, eæ à nobis diſtincte dilucideque exponantur. In omni itaq; ſocietate vinciẽda, aut voluptatis dulcedine, fruendæque iucunditatis ſtudio homines ducuntur, aut rerum, quib. vtuntur, facultatẽ, potentiã, opes & copias, ceteraque id genus adipiſci, tuerique, aut etiam adaugere volunt: quę omnia in rationẽ vtilitatis cadunt: aut honeſti, rectique, ac decori pulchritudine & ſplendore excitati illectiq; rapiuntur. Ac priori quidẽ in genere (exemplis enim res fiet apertior) libidinoſi amores ſunt, & quæ deliciæ appellantur, ceteraq; eiuſdem modi. Vtilitatis aũt genus latiſſime fuſum eſt. continet enim Rempublicam primum vniuerſam, deinde ſingulas fere ciuitatis partes: nam inita eſt ciuibus cõmuniter inter ipſos ſocietas eã ob cauſam, vt congregati, ſalui, incolumeſque eſſe poſſent, tum multæ quæſtus lucriq; cauſa communiones ſunt priuatim contractæ. Tertium autem genus amicitiam complectitur, nõ hanc popularẽ, ſed illam bonorum, cum ſcilicet honeſtum, laudabile, decorum, non emolumento

captans

captās aliquo, ſed ſua ipſum vi ac dignitate indu-ctos homines virtutis amantes cōiunxit arcte, atq; deuinxit. Tenuiores autem homines cum ſe ad principum ciuitatis amicitiā applicant: cōtraq; clari, potentes, opulēti, cum obſcuros, infirmos, exiles in contubernium ac familiaritatē recipiunt, neutri fere honeſtatis decorē conſectari, ac ne attendere quidē videntur, ſed vtilitatem modo aut voluptatem ſequi. Id ex eo intelligere licet, quod neque illi bonos quoſdam viros, iuſtoſue, aut fortes ac moderatos, quibus inſeruiāt, ſed gratioſos, ac locupletes, ſi virtutis liceat, delegerunt, & fortunis ditati cōfeſtim, tāquā id operis habuerint, diſcedūt, aut certe cupiunt: atque hi rurſum laborioſum quemlibet, aut induſtrium, & ſolertem, frugiq; exquirunt, eoſq; inſigniori aliqua virtute præſtantib. longe præferūt. Quare, quę de vera illa & germana amicitia præcipiuntur, cum morū ſimilitudo & conuenientia bonorum animos ſtabili quodā amore & caritate deuinxit, huic neceſſitudini cōuenire non poterūt: diuerſorū enim generū eædem præceptiones eſſe nō poſſunt: neq; vero eadē eſſe genera, quorū exitus fineſq; diuerſi ſunt. Atq; alia eſt etiam humanarum ſocietatū diuiſio. nam aut pares inter ſe copulātur, quales fratrū coniūctiones ſunt: aut diſpares, cuiuſmodi parentū eſt, ac liberorū inter ipſos cōmunitas. Permultū vero refert ad inueniendi officii rationē, vtro quis in genere eā qua de agimus, neceſſitudinē conſtituerit: quamquā in prom-

ptu id quidem eſt. ambigi enim nõ poteſt, quin ad poſterius referatur. Sed cum fere cõſtet, diſpares hoc amicitiæ genere copulari, illud parũ percipiunt, aut certe non ſatis cõſtanter ad extremum vſq; retinent. Stabiliendum eſt enim, firmandumque quid ſit illud, cuius præſtantia princeps in hac neceſſitudine, & tanquã herus cernatur, ne vagari, errareque huius ignoratione cogamur. Principem igitur locũ non, vt pleriſque in rebus, ita hoc in genere doctrina, nec ætas nec nobilitas, nec vero virtus obtinet, ſed pecunia modo, & dignitas, & potentia dominatur. Atque hæc quidem vt concurrant omnia, optabile eſt: ſin minus, vel vni deſeruiendũ eſt. Satis eſt autem ad hoc argumenti, quod ſæpe vnius conuerſione fortunę, ratio omnis amicitię commutatur, multiq; cum iis, quibus diu, tanquam præfuerint, non modo exæquantur, ſed etiã iis ipſius efficiuntur humiliores: à quibuſq; antea coli ſoliti ſint, eoſdẽ aut pecunia auctos, aut honoribus amplificatos contra ipſi reuerẽtur atq; obſeruant. Quamobrem ſit hoc ceterarum communionum, ſi quibus ita videtur, præſcriptum, & tanquam formula, vt, quod in vnoquoq; boni ſit, ſubductum habeant: ac tantidem ſe quiſque faciat, quanti ſit, tantidemque ab amico æſtimari ſe vel poſtulet, vel patiatur.

Nobis autem alio quodam modo rationem inſtitutam eſſe, intelligendum eſt: pleroſque enim fallit: quorum eſt error tollendus, ne, quod faciunt, turbent omnia. Cum igitur ratiocinabuntur,

buntur, meminerint adnumerari, apendique par eſſe non omnia, ſed pecuniam modo atque potentiam, quando ea eſt hæc ſocietas cõditione cõtracta, vt potentibus, vt locupletibus propter idipſum, quod opulenti ſunt, tribuantur omnia. Quare qui ſeſe paupertatem ferre poſſe non tam negant, quam re ipſa oſtendunt, quibus quæſito opus eſt, quique aliena egere ſe fatentur potentia: deſinant moleſti eſſe, neq; ingenium aut nobilitatem, aut doctrinam, quib. rebus, quamquã precioſæ alioqui ſane ſunt, ne ipſi quidẽ magnopere cõfidunt, magnũ quoddam pondus habere poſtulent, vt comparari ſe propterea, quod iis inſtructi ſint, ſuperioribus, aut etiam ante ferri putẽt oportere. At vir ego, inquit, ſum melior, eruditior, nobilior, vna modo re inferior, quæ ipſa nõ in virtute poſita eſt, ſed ex fortuna pendet. Sit ita ſane. mitto enim, quod plerumque nimium ſemetipſos diligunt, nimium amplexantur: ſed vt ita ſit, tenendum tamen illud, nihil in hac cõmunione relictum eſſe iis rebus, quas illi commemorãt, loci: principem eſſe pecuniam, imperium obtinere potentiam placuit: accepta ſemel conditio eſt, quę aut tunc recuſanda fuit, cum ferebatur, aut ne nunc quidẽ improbãda. Fuit olim apud Æthiopas lex, vt eum regem facerent, qui proceriſſimus reperiretur. Num igitur Philoſophus, breuis ſi forte fuerit, atque Æthiopiæ regnum affectet, non ea lege puniendus ſit? Atqui ſapientia proceritati, omniq; corporis ſtaturæ longe

Digitized by Google

antecellit: nemo negat id quidem: ſed ea tamen Æthiopes lege viuunt, quā violare ſit nefas: ſic nos eam ſeruare legem debemus, quam nobis, quaſi populo, vſus, vitaque communis promulgauit, & tanquam ſuaſit, quamq; adeo ipſi ſanximus. Tantum enim abeſt, vt quicquā adſcribendū cuiquā ſit, præter id, cuius haberi ſemel rationem placuerit, vt ſępe idipſum, adiectis iis, quæ plurimi alioq ſunt, vilius efficiatur. vt meretrix pudore deterior eſt: ad quæſtū enim eius æſtimatio refertur, quē pudor, quanquam laudabilis ipſe per ſe, tamē imminuit: petulātia vero, tametſi ſua ipſa vi naturaq; turpis auget. Neque vero aliam ob cauſam quibuſdā in ciuitatibus inſtitutum eſt, vt eximia quadā virtute ciues populi arbitrio innocētes relegarentur, iſq; mos ab Ariſtotele (quāto qualiq; philoſopho?) non admodum improbatur, niſi, quod cum vna æquabilitate res eorum publica contineretur, omne, quod emineret, cuiuſcunque tandem id modi eſſet, amputandum, & tanquam complanandum cenſebant: vt ne virtuti quidē, ſeſe nimium attollenti, parcerent. Quare diuitiæ tantum atq; opes in ea re cenſenda atq; æſtimanda ponderentur, quibus ſemel principatus & dominatio data eſt. reliqua circūcidātur: his ſe virtus, nobilitas, doctrina ſubmittat: hoc qui recuſant (magnus eſt autem numerus) ſeditioſi vt in Republ. ciues, ſic in amicitia turbulenti exiſtimandi ſunt. Vinciuntur igitur neceſſitudine hac longe potentia ac diuitiis diſpares: vinculum

lum autem eſt non caritas,ſed vtilitas.ex quo illud conficitur,quod antea quoque dictum eſt à me,errare eos, qui hanc neceſſitudinē, veræ illius,iuſtæq; amicitiæ legibus temperari putant. Nam hoc quoque genus importunum eſt,magnam quandam æquabilemq; beneuolentiam atq; ardorem amoris requirentium. diſtinguēda ſunt enim neceſſitudinū genera, ne temere omnia ab omnibus expectentur. quibus enim ſua cuique priuatim vtilitas propoſita pene ex conuentu ſit,eos noſtra cauſa tantū velle putare,vt alienum cōmodum anteferant ſuo temere optantis eſt,non conſiderare iudicantis.Neque vero eadem vtriſq; propoſita vtilitas eſt,ſed operam atq; obſequium à tenuioribus potentes expetunt:inopes cōtra à diuitibus atque honoratis pecuniam,aut dignitatem. Illi enim,vtpote diuitiis affluentes, nullum ſequūtur emolumentum,ſed id modo attendunt, quod eā ſibi cōiunctionem ad dignitatis ſplendorem honorificam,ad victum autem , cultumq; atq; res gerendas,cum iucundam,tum vero multis ſane locis peropportunam eſſe intelligūt. Inferiores autem propter paupertatem,atq; inopiam, pecuniæ fructum aut dignitatem quærunt : tum propter imbecillitatem factioſos opulentoſq; amicos,ſibi tanquā adminiculum,parant. Quibus ita conſtitutis, quoniā expedit cū vna quaque in re eum nos bene cognitū habere, qui cū negotiū nobis futurū ſit,tum in huiuſmodi neceſſitudine,vel in primis refert non ignota no-

bis eſſe eorũ, quib. cum viuimus, ſtudia & voluntates, vt vel ad eas nos dirigamus, vel tẽ totã, ſi modo fieri poſſit, repudiemus: operæ precium eſt locupletum ac potentium, contraque tenuium atq; inopum naturam, & tanquã formam quandã, & ſpeciem, quoad poſſumus, inueſtigare, in medioque ponere. Neq; vero exquiſitam quandã ad rationẽ exigi hæc à nobis debebunt: quoniam nec omnibus æque in rebus ſubtilitas quærenda eſt, nec vero poſtulandum, vt preſſius agatur, quam ipſarũ, quæ ſubiectæ ſunt, rerum vis & natura patiatur. Ac locupletes quidẽ ita fere ſunt morati, vt ſuperbia & faſtidio efferantur: perinde enim affecti viuunt, quaſi bonis omnib. affluant: & quoniam, quanti vnumquodq; ſit, æſtimari fere nummis ſoleat, eaque ratione argento venire omnia, quia eo ipſi abundent, omnium penes ſe rerum precium eſſe opinantur: itaque beati ſibi videntur. Ad hoc accedit, quod homines magnam partem in re facienda atq; exaggeranda occupatos, diuitiiſque inhiantes vident. Quare illarum poſſeſſione, tanquam excellenti inter homines bono quodam, quod vnum expetant, quodque admirentur omnes, ipſi gloriantur: reliquos autẽ deſpiciunt, nec homines putant: quæ quidem arrogantia inſolentiaque ea quoque re augetur plurimum, neque adeo immerito, quod multos multa locupletẽ rogare neceſſe eſt: tum arbitrãtur ſeſe dignos eſſe dominatu. propter copias enim, quibus ipſi affatim prǽditi

ſunt,

ſunt, dominationem, regnumq; expeti putant. Glorioſæ itaque, atque inſolentes diuitiæ ſunt: eædem petulantiā habent, ſuperbiæ comitem: difficile eſt enim, niſi ſi forte ratio adſit, prudētiaque, ſecundo fortunæ curſu non auferri. Eorundē eſt diffluere luxuria: nam & delicati molleſque ſunt, & copiarum oſtentatione beati videri volunt. Ad ſummam, ſtulta pecunia eſt, ſed fortuna, & felix. Præterea autē multo hæc ſunt eadem nouis in diuitiis deteriora, quā vt in veteribus vitia: repēte enim diuites facti, ſunt abundandi, vt ita dixerim, imperiti, vt pleriq; Romæ. In quo ſi qui fortaſſe fuerint, qui detrahi ſibi à nobis querātur, ii meminiſſe debebūt, non hunc nobis de hominibus, ſed ipſa de re inſtitutum eſſe ſermonem. Potentium autem mores partim cum locupletum natura & conſuetudine congruunt, partim aliquanto ſunt etiā probiores: nam & honorum ſtudium in his eſt, & animus virilis, atq; ad agendum promptus: prębet enim potentia facultatē, & propter dignitatem grauitas quędam ineſt. Ac de locupletum quidem, ac potentium moribus hactenus. In paupertate vero atque inopia, omnia iis contraria reperientur.

Sic igitur animati erga potentes & pecunioſos, tenues amici eſſe debebunt, vt illorum incommoda, contumelias, iniurias, ineptias non modo facile perferant, ſed amanter etiam tegant: eoſque, quoad fieri poſſit, diligant: colant quidem certe omnibus locis, atque obſeruent.

diligi enim volunt, propterea quod exiſtimant, à quibus amentur, iiſdem ſeſe probari. Itaque cum omnia ſibi diuites arrogent, amicorū obſequiis, atq; obſeruantia magnopere delectantur, ſui enim de ſe iudicii habere eos aſcriptores putant. Difficile eſt autem diligere eum, quem non probes: nihiloque factu facilius ſic motatos, quemadmodum dictum eſt, probare. veruntamen, vt ait Tireſias ille:

Quando pauperiem miſſis ambagibus horres,

deuoranda hæc ſunt, ferendumque æquo animo, quod corrigere nequeas: præſertim cum non virtute & probitate hæc neceſſitudo contineatur, ſed emolumentis, & fructu. Stulte igitur faciunt, atque inutiliter, qui, tanquam Horatianus Dauus, decembri in dominos abutuntur libertate:

Tu, cum ſis, quod ego: & fortaſſis nequior.

perniciosa enim hæc ſunt, præſertim aduerſus potentiam, ſuperbiamque. Quare non modo dici, proferrique hæc nō expedit, ſed ne cogitari quidem ſine detrimento poſſunt: retrahunt enim nos ab obſequio & cultu potentis amici, ſine quo contineri neceſſitudo hęc diutius non poteſt. Nō minus eſt autem eorum vitium, damnum certe idem, qui de ſuperioribus amicis in omni ſermone abſentibus detrahunt, eoſq; quos reuereri & colere nō modo decet, ſed etiam fructuoſum eſt, lædunt. Itaq; dupliciter accuſandi ſunt, & ꝙ ab officio recedunt, & quod eorum cū factis minime conſentit oratio: cum eo enim

eo enim re viuunt, quem ſermone improbant. Superbi etiam atq; arrogantes monendi ſunt, atque, vt ab hoc ſtudio deſiſtant, hortandi: nam nihil obſequio atq; obſeruantiæ tam eſt aduerſarium, quam arrogantia: obſeruamus enim & colimus, quos inſigni aliqua re antecellere nobis putamus: omnia autem ſibi qui arrogant, nę illi longe abſunt vt cuiquam obſequi velint. Ac ſunt omnino quidã nulla de re tã ſolliciti, quam vt ne cuiquam ſuccumbere, aut quicquam cuiquam cõcedere videantur: ii ſeſe inferiores appellari, mortis inſtar putant, pauperiores tantũ dici volunt auſteri, triſtes, duri, omnia ſummo iure ſeuere agentes, atque acerbe: qui ſi appellentur modo, continuo ad calculos abeant, cõfeſtim ſua atque aliena digitis metiantur: rationem ſubducant, à qua ne punctum quidem cuiuſquã cauſam decedere ius eſſe arbitrentur. ii, vt antea dictum eſt, ad aliud ſtudium traducendi ſunt, ne ætatem ſollicite anxieque degant, & ea exacta, fruſtra, quod nihil proceſſerit, fortunam quod facere ſolent, accuſent, cũ ipſi in culpa ſint. Nobis autẽ leni homine opus eſt, molli flexibilique ingenio prædito, qui & de ſuo iure decedere didicerit, & parere fortunæ: idq; animo hilari, aut certe ęquo facere poſſit, vt nõ appareat coactum obſequi: nemo enim, quẽ cogit, illi inuitus obtemperat. Quoniam igitur ſuperbiæ occurrendũ eſt, nihil eſt autem ad eam molliendam ac demulcendam valentius obſeruantia atq; obſequio, in eo exiles atque inopes

amici elaborare debebunt, vt in ſuperiores omne officium, omnemque cultum conferant: id partim in dictis apparebit, partim in factis. In ſermone igitur & congreſſionibus non modo comitas & ſuauitas adhibenda eſt, ſed quædam etiam reuerentia: aſſentatio autem, de qua mox dicetur, procul amouenda. Permultum vero id refert: nam neq; quicquam eſt, quod tam crebro incidat, quam vt loquamur, & ad cõciliandos hominũ animos ſumma in oratione vis eſt. Illa igitur primũ cautio adhibeatur in verbis, vt ſummiſſa, vt humilia ſint, vt prope abiecta: blãdum enim in ſeculũ incidimus, cuius in errore nihil eſt, cur verſari nos cũ reliquis pudeat. cõtumax eſt nõ modo monere, ſed etiam conſiliũ dare: reprehendere vero non ferendum. Longum eſt autem ſingula perſequi. Quare genus ipſum indicaſſe, ſit, opinor, ſatis. Deinde repugnandum, ſi qua in re forte fuerit, vt pedetentim timideque fiat, & tamen & raro, & non niſi neceſſario: neq; enim eſt obſequentis aduerſari: ſæpe autem in congreſſionibus, aut in conuiuiis diſputationes inducuntur, incertis aut ſubtilibus de rebus: in quo docti quidem homines, & ingenioſi, facere ſane imprudenter ſolent: arripiunt enim ipſi tanquam ſuo iure ſermonem, obloquuntur, interturbãt, pertinaciter reſiſtunt, redarguunt deniq;, idque acerbe, atq; acriter: non ſunt hæc obſeruantiæ, aut obſequii ſigna. At non mea, inquiunt, culpa eſt, quod homo rudis, atque illiteratus, & fortaſſe
hebes

hebes, de rebus obſcuris atque inuolutis balbutiens me laceſſat, irritet, in contentionẽ vocet, præſertim eam ipſam artẽ, ad quam diſputatio pertineat, profeſſum: ſed parcendum tamẽ eſt, quaſiq; cum amico lucteris, non cum aduerſario, non eſt viribus vtendum. ſcitum eſt enim in loco cedere, aut ſuccumbere: victoria vero ſæpe perniciẽ habet: ex quo vetus illud: νίκη καδμεία. At difficile eſt, inquiunt, præſertim concalefactis iam altercatione animis, tum in eo ipſo quod profiteamur, cuiquam nos cedere videri, pati non poſſumus. Ego neque hoc diſputo, &, ſi poſtulant, etiam concedo: illud teneo atque denuncio, inutile id illis eſſe, plane etiam perniciosum. Quare ſuperbiam excutiant, animum molliant, aut amicitiam ſeſe gerere neſcire fateantur. Diligenter etiam caueant, ne quando committant, vt cum potenti amico iocari aggrediatur, niſi ab eo ipſo inuitati, ac prope iuſſi: ineſt enim in ioco æquabilitatis ſignificatio, & ſecuritas quædam, qua ſuperbia irritatur: cauillationem autem, & dicta ſuperiorum, quanquam habebunt ſæpe aculeum, & contumeliam, hilaritate & lepore excipiant: iracundiam, ne qua forte erumpat, (effer ueſcet enim illa quidẽ) quam diligentiſſime poterunt, comprimant: ac, ne ſi acrius quidem pupugit, quicquam mordere audeant: neque enim eſt obedientis, doloris ſui pœnas perſequi. quo autem cuiquam vberius erit ingenium, atque acutius, eo difficilius is præſtare hoc poterit: multa enim

occurrent falſa, quę vix reticebit. Eſtque omnino haudquaquam mediocris patiētiæ, cum ſæpe vapules, telum autem ſemper teneas, nunquam referire: ſed iracundia tamē perquā diligenter cohibenda eſt, neque cum ſuperiore, ne iuſta quidem de cauſa, concertandum: nam & victi oderūt, & pares cum diſcedunt, tamē vinci ſeputant. Itaq; alio ſeſe conuertunt, & eos quorum tractata ſemel læſit aſperitas, in poſterum nō attingunt. Quo autem modo iucunda conſuetudine, aſſiduiſque ſermonibus, & comitate ſuperbia mollitur, ita ſilentio, ſeueritate, & triſtitia recrudeſcit: tum ſtultum eſt, quorum contumelias perpeti neceſſe habeas, eorum nō ferre iocos. Quare ita ſeſe tenues comparare amici debebunt, vt potētis vel immoderatam in iocando licentiam, non modo bonam in partem accipiant, ſed etiam, quo familiarius tractētur, habere ſe gratiam ſignificent. Reliqua vero in vitæ conſuetudine ea moderatio adhibeatur, vt in ſermone plurimū hilaritatis, plurimum & feſtiuitatis inſit, nō effuſæ, ſed ad voluntatem nutumq; diuitis amici omnis oratio temperetur: triſtitia vero, & taciturnitas abſit, quæ minime amabiles, & plerunque inuiſæ, ſuſpectæq; ſunt: quos enim triſtes animaduertunt, iis ſe ſuſpicantur nō ſatisfacere. Præcidatur etiam loquacitas: eſt enim reuerentis adhibere modum. Neq; vero ſermonem ipſi priores inducant, niſi ſi forte iuſſi ſint aliquid in mediū, conſumendi otii cauſa, vt fit, proponere: ad ſuperiores enim

nim pertinet iudicare, qua potiſſimum de re velint audire, neque immerito is arguitur, qui præfeſtinet, vbi herus adſit, præloqui.

Quod autem dictum à me eſt, procul ex hac conſuetudine amouendam aſſentationem eſſe, videamus, quam vim habeat: nō ſum enim neſcius, ſecus à plerìſque ſolere præcipi: qui cum adulationem vnam omnium rerum fructuoſiſſimam eſſe cōtendant, facile permultos nominant haud magni precii homines, qui vna aſſentatione adiuti, non modo diuitias pararunt, ſed ad ſummos etiam dignitatis gradus irrepſerunt. ſed, quanquam ab vtilitate profecta hæc ratio eſt, non debebunt honeſtatis & iuſtitiæ obliuiſci. Itaq;, ne quid turpitudinis, lucri cauſa, contrahatur, operam dabunt, tuebunturq; iuſtitiā, ſi non ſummam illam bonorum, at hanc popularem ſaltem vulgi: etenim vnum pecuniæ fructum ſi qui ſi volumus, neque honeſtatem audimus, eos ipſos ſuperiores amicos ſpoliemus licet, aut aduerſariis prodamus. Cauendum eſt igitur, quamquam ab vtilitate profecta hæc ratio eſt, ne longius ſi progreſſi erimus, iuſtitię fines tranſgrediamur. Quid eſt autem, quod ab honeſtate longius abſit, quam aſſentatio & blanditia? quarum cura & nutrimentis hominum educentur, ſæpe etiam gignantur, & procreentur vitia. Metue igitur,

Scurrantis ſpeciem præbere, profeſſus amicum.

Finitima eſt autem obſequio blanditia: tum in vnaquaque re difficile eſt ſtatuere quatenus

ſunt enim vitia cum virtutibus prope continẽtia, aut ita certe inter ſe coniuncta, vix vt appareat commiſtura: ſed quędam tamen eſt regula, qua vti qui volent, neq; à probitate diſcedent, & vtilitati tamen conſulent. Eſt igitur in congreſſionibus ſermonis quædam temperatio, & modus, quam quidem virtutẽ, cum ea vocabulo carere videretur, ab amicitia mutuati, φιλίαν Peripatetici nominauerunt: quod eius compotes qui ſint, talem ad omnem congreſſum, humanitatem, affabilitatemque adhibeant, qualem adhibere inter ſe amici conſueuerint. In eo autem poſita eſt, vt neque omnia ad voluntatem loquamur, & petulantia tamen abſit, & triſtitia, auſteritaſque vitetur. Ad eam autem mediocrem retinendã, permagni refert, quo cum loquare, quique ipſe ſis. Id quale ſit, vt pleraque omnia, in iis animaduerti maxime poteſt, qui, longo quodã interiecto tanquã interuallo, inter ſe diſtant, vt in parẽtibus, & liberis, vt in priuatis, & iis, qui ſunt in magno aliquo imperio: quæ enim in priuatum cõmode dicta exiſtimãtur, eadẽ in magiſtratum collata, petulantię habentur non ferendæ. Ac parentes quidem obiurgare flagitium eſt, magiſtratũ nefas, parem vero non dedecet. Hanc in ſermone mediocritatem retinere hic noſter vel mordicus debebit: lubricus enim locus eſt, vt neque ad aſſentationem delabatur, minimeq; ſit amarus, aut agreſtis. Id autem, niſi quid me fallit, ea ratione efficere non incommode poterit, ſi, quæ

ſuperiore in amico probāda erunt, ea & ſuo loco, & pleniore etiam aliquanto, vt dicitur, ore laudabit, peccata vero non attinget omnino: ad pares enim amicos monitio, atque obiurgatio, non ad inferiores pertinet. Qui vero ea laudāt, quæ non probant, improbi hominis fungūtur officio, & vani, ac fallacis, & fraudulēti. Omnis autem ſermo verecundiæ plenus eſſe debebit: non modo, quia ſic omnino bene moratos decet, ſed quia ſecuritatem etiam petulantia prę ſe ferre videtur. Abſit igitur obſcœnitas: terræ etiam, immundæque res ne appellentur, ſinguliſque cum dictis tum factis ſignificatio quædam inſit, non negligere tenuem amicum, quid de ſe ſuperior ſentiat. Prouideant etiam, vt geſtus, motus, inceſſus, ſtatus, ſeſſio, accubatio, manus, oculi, vox, non ineptiis modo vacent: eſt enim id alius cuiuſdam diſciplinę præcipere: ſed vt reuerentiam quandā erga potentem amicū, cultumque indicent. Remoueantur igitur cachinni, & clamores, & palæſtrici quidā motus, tum oſcitatio frequens atq; excreatio, reliquaque id genus quæ ſoluti liberique ſunt animi, ad amicorum æquabiles congreſſiones reſeruentur. Veſtitus etiā ratio habeatur, vt elegans, vt mundus, vt aptus ſit: volunt enim oſtentatione diuitiarum, quemadmodum dictum eſt, beati videri: tum ad luxuriam pertinet, quorum vtantur miniſterio, eos non agreſtes, nec ſordidatos habere, ſed elegantes, & ornatos.

Quamquam autem in ſermone plurimum

cultus obſeruantiaq; elucet, permultum tamen etiam in factis apparet. Quamobrẽ ſuperioribus inferiores præſto ſint, obſequãtur, obtemperent, neq; re tantum ipſa, ſed etiam ſignificatione quadam, & ſpecie: nihil enim neceſſe eſt tantas amicorum cateruas domi alere: ad ſpeciẽ comparantur, & pompã. Quare ne hæc quidẽ negligant: adſint, aſtent, ſectentur, aſſiduitatem præſtent, moleſtiam caueant: neque ſic cogitent, non haſce ſibi datas eſſe partes, ſed certum quoddam munus aſſignatum: ſunt enim communes inferiorũ omnium amicorum. Qui vero cũctatur, qui tergiuerſantur, & ceſſant, perniciosum genus in hanc communionem inducunt: parce enim ac reſtricte munus ipſi ſuum cum exequuntur, potentem amicum prope admonent, vt benignitatem ipſe quoq; ſuam contrahat, ac minutatim, exigueque præbeat omnia. In rebus autem gerendis, curandiſq; mandatis, primum fides integritaſq; præſtanda eſt, non modo quia decet, rectumque eſt, ſed quia fructuoſum eſt etiam: quos enim fideles experti ſunt, iis ſeſe totos committunt, & tradunt, eoque bene etiam illis facere coguntur. Deinde cura, & diligentia, & ſolertia, quaſi in re propria adhibeatur, maior etiam ſi fieri poſſit: quo difficilior eſt cura rerum alienarum. Sed hæc communia ſocietatum omnium: illud huius coniunctionis eſt proprium. Neque enim, quod commodiſſimum, aptiſſimumquequaq; in re fuerit, ſpectare debebunt, ſed illud modo atten-

attendere, quod maxime potenti amico probetur: id quod vna in re notatum ad reliqua omnia transferri poterit. Qui igitur vllo fere in gradu dignitatis locati ſunt, homines eruditos atque in ſcribendo exercitatos ſeorſum parant, qui de omnibus rebus, quæcunque inciderint, epiſtolas componant, vt ex ſuperiorum amicorum nomine reddantur: ii per ſæpe ea præcepta ſeruantes, quę magno labore didicerunt hominibus illiteratis, à politaque & accurata oratione abhorrentibus ſuas lucubrationes non probant: optima quæque aptiſſimaque inducuntur: omnia peruertuntur, retexuntur omnia. Quid igitur eſt tui conſilii? illud ſcilicet Euripidis de Phœniſſis:

Potentium ſtultitia perferenda eſt:
Et (quanquam difficile factu eſt)
Vna cum inſipientibus deſipiendum.

Vnam igitur habebunt non ſcriptorum modo, ſed etiam actionum omnium regulã, potentis amici voluntatem, ac iudicium: ad eam ſe formabunt, eaque metientur dicta, factaq; omnia: neq; vero perpendent, quam recta ſit, aut praua, ſed tantum elaborabũt, vt eam bene cognitam obſeruandoq; notatam habeant: dabuntque operam non vt recte, ſi quid mandatum eſt, curent, ſed ad voluntatem ſuperioris amici apte atque accommodate. Itaque inferior amicus imperiũ herile diſcat, vt quod frons velit, oculi ſciant. Hæc fere ſunt inferiorum partes atque officia amicorum, vel ſtirpes potius quę

dam atque initia, è quibus ea orta, ac profecta ſunt: expoſitis enim generibus, ſingulas tamen ſecare ac perſequi partes, cum infinitum duximus, tum vero etiam minime neceſſarium.

Locupletibus vero & factioſis multo, ne errent, huiuſcemodi præceptiones attẽtius audiendæ, retinendæq; ſunt: eſt enim potentia, niſi ſi quis artem, hoc eſt rationẽ adhibeat, ipſa per ſe licentior. Itaq; ſolutam eam ac liberam paulo ſi diuitius ſi ... eis vbi ſe corroborauit, exultat, effrenateq; effertur, ac ruit. Quid enim mereat quis, vt nonnullorum, quos ſignificari à me, quam nominari eſt æquius, immanẽ ac barbaram ſuperbiam ferre velit? qui quidem eo vſque ſunt odio digni, nihil vt mirũ ſit, ſi abiectiſſimi quoque homines egeſtatem, vel ſummam perpeti malint, quam eos nõ modo ferre, ſed ne aſpicere quidem. At tenues, atq; inopes, ſatis ab ipſa neceſſitate, quod ſui ſit officii, admonẽtur: &, ſi quid tamen peccent, ſane haud deeſſe corrector poteſt. Statuant igitur diuites ſe quoque legem tenere: quando patrium etiã ius quibuſdam quaſi cancellis natura circumſcripſit, quos tranſire nefas, impiumq; ſit: nec quos fortuna atque opibus anteeunt, eos tanquam deſertos omnino, ac neglectos, pro nihilo habeant: nec vero abiectiſſimum quoddam obſeruantiæ genus, cultumque ſeruitio proximum omnes ab omnibus requirant: dilatantur enim interualla, contrahunturque, quibus alii alios præcurrunt. Ad eorum igitur magnitudinem, & ſpa-

& ſpacium tenuium officia amicorum referantur: neq; enim par eſt ſuperiorum omniũ præſtantia. Itaque Deum (plurimum enim inter ſe diſtantibus in rebus id, quod monſtrare volumus, apparebit maxime) Deum igitur veneramur, & colimus: homo autem paullo locupletior ſacrificium ſibi quoq; ad aram fieri ab inopi amico ſi poſtulet, inſaniat: ne claros quidem atque illuſtres ciues pari obſeruantia colimus, ac Perſarum regem. Vt igitur inferioris partes ſunt, obſequium vt præſtet non grauate, ſed libenter, nec ſemper monitus, ſed ſæpe vltro: ita ſuperioris contra eſt officium, eorum ſedulitate nec abuti, nec acerbe obſequium exigere: ſicq; cogitare, amicorum vti ſeſe opera ſi nõ gratuita, ac voluntaria, at certe libera, non autem ſeruis imperitare: liberi enim ſunt, nec lege tantũ (nam id quidem perſpicuum eſt) ſed etiam natura: ſiquidem is natura ſeruus eſt, cuius vnum eſt, aut certe præcipuum, in corporis, membrorumque vſu poſitum munus, quique ita rationis eſt particeps, illam vt ſenſu percipiat non ea ipſe vt præditus ſit, ii autẽ, quos iamdudum inferiores amicos appello, non vt operarii quidã, ac baiuli, membrorũ robore, ac lacertis, ſed potius induſtria, & ingenio, & rerum vſu, animi denique viribus, nõ corporis commendantur. Liberi igitur ſunt: verum conſuetudo atque dicendi mos famulatum, vt antea quoq; dictum eſt, triſti ſane verbo, coniunctionis huius neceſſitudinem nominauit: ſed idem tamen

molliuit. etenim vel ſuperiores qui ſunt amici apud eos, quos diligunt, quamquã tenues ſunt, ſeruitutem ſeruire ſeſe, quia ita mos eſt dicendi, dicunt: vt iam beneuolentiæ id, obſeruantiæq; nota, non ſeruitii vocabulum ſit. Sed verum inueſtigãtes de rebus, opinor, potius, quã de nominibus ſollicitos eſſe oportet. Nam quamdiu veteribus ſeruos bella ſuppeditarunt, nec habere eos lege prohibitũ eſt, nihil magnopere fuit, cur liberorum opera & miniſterio vterentur. Itaque nihil mirum, ſi non ſuum propriumq; eſt ei rei vocabulum impoſitum, quæ fere eſſet incognita. Vbi vero & bellica noſtris in hominibus frangi virtus cœpta eſt, atq; hominem religionis ſocium ſeruitute premere impiũ exiſtimatum, veriſimile eſt, vt infimi initio homines mercedula adducti eum facere quæſtum occeperint, vt opulentioribus ſeruorum vice miniſtrarent: deinde vero re paulatim in morem inducta, honeſti quoq; homines eum ipſum quęſtum non ſint aſpernati. Verum ſero viguit hic quidẽ mos, eo ſcilicet demum tempore, cum ii è medio ſublati ſunt, qui ei rei nomen cudere, & tanquam fabricari poterãt. Itaq; in re noua vetus vocabulum quod vſurpemus, niſi quid me forte fallit, non eſt: nouare autem nobis quidem non licet: iis enim hæc tractare conamur vocibus, quæ multis antea ſeculis prope conticuerunt; quam hæc inuenta communio ſit. Sed nos eo redeamus, vnde digreſſi ſumus. Tenuiores igitur amicos ad famulatum vſque qui depri-

deprimunt (quotus autem quiſq; eſt, qui id non conetur efficere?) ii non modo inhumaniter faciunt, atq; inclementer, ſed etiam iniuſte, ac plane tyrannice. Cuius enim eſt dominatus, in xyſto multas horas quotidie ambulantẽ amicos adeſſe ad vnum iubere, eoſque apertis capitibus dextra, ſiniſtra ſtantes ne reſpicere quidẽ? Regibus igitur hæc, atq; huiuſmodi imperia relinquantur: qui vero parem illis prẹſtantiã aſſecuti non ſunt, deſinant eorum ſpeciem affectare, ne & ſuis odioſi, inuiſique ſint & irrideantur ab alienis. Nihiloq; clementius illud eſt, cum leui quaque de cauſa cõtumeliis, conuicioq;, & clamoribus honeſtos ſæpe homines cõlectantur: idq; palam in publico. Quid vos ſeruis faceretis? vt enim ſit impotentium amicorum ferre omnia, veſtrum certe eſt, quantum eos oneretis, videre. Nam qui eouſque proterui ſunt, atq; effrenati, vt manus etiam hominibus liberis afferant, eos tanquam deſperatos aliquos coercendos cenſemus, nõ admonendos. Negat Ariſtoteles, vllum eſſe officium, quod in ſeruum, quia quidẽ ſeruus ſit, tueri dominus debeat: ſed quia homines tamen ſerui ſunt, aduerſus eos quoq; humanitatis leges inuiolatas ſeruari cẽſet oportere. Nec vero illud incommode, quod falſus ille Sauria, quamquam ſeruus, & quidem nequam, homini libero reſpondit in iurgio:

Tam ego homo ſum, quam tu.

At ii ne liberos quidẽ homines putant, quorum etiam durior eſt, quam beſtiarũ quarum-

Digitized by Google

dam, apud eos cauſa. etenim quibus equis ipſi vehi cõſueuerunt, eos curari diligẽter ſtudent, neque labore nimio defatigari, feſſoq; recreari, & conquieſcere volunt: hominibus vero quando aut quiſquam parcit, aut medetur, aut vlla in re conſulit? aut quodnam Romæ genus eſt tam omni indignitate atq; iniquitate exercitum, quam potentium tenues amici? ſunt hęc non modo Chriſtianæ caritati atque humilitati repugnantia, ſed ab humanitate quoq; hac cõmuni, longe, longeq; abhorrent. Ne igitur humanitatem fortuna obruat, neque opes, & potentia libertatem coerceant. Difficile eſt autem omnibus in rebus modũ non ſolum tenere, ſed etiam, qui ſit, cogitatione inueſtigantes ſtatuere: variantur enim officia perſonis, temporibus, ætatibus, rerum natura, hominum moribus, locorum cõſuetudine, rebus aliis prope innumerabilibus: quam quidem varietatem vno aſpectu intueri, & comprehẽdere, hominis eſt acute, celeriterque diſpicientis. Nos neque acrius cernere nos quicquam putamus, neque id magnopere nunc quidem neceſſe eſſe arbitramur: ſatisfieri enim huic loco poſſe ſtatuimus, ſi pręcipiemus, vt ea, quæ ſuperius memorata ſunt, retinere velint. Sunt autem duo, vnum, vt amicorum obſequio atque opera tum clementer, & benigne, tum etiam iuſte, hoc eſt congruenter, vtantur: alterum, vt ipſi minime ſint amari, minimeque difficiles ac moroſi. In muneribus igitur aſſignandis, dandiſque negotiis, perſona-

ſonarum ratio & delectus habeatur, vt, ſi quid ſordidius tractandum inciderit, viliſſimo cuiq; mandetur: neque per homines nobiles, quod nonnulli peruerſitate quadam adducti ſludēt, verrantur ædes, aut è tricliniis conclauibuſque immunditiæ efferantur: laborioſa vt ne imbecillis neue ſubturpia quędam honeſtis, aut ludicra & leuia grandioribus natu imperentur. Nec enim Homerus Phœnicem Achillis iuſſu pocula miniſtrantem facit, hominem ſenem & grauem, ſed adoleſcentem, æqualemque ſuum Patroclum. Illud etiam præſtent, vt nihil omnino cuiquam maioris aut oneris imponatur, aut laboris, aut cōtentionis, niſi neceſſario, aut certe magna de cauſa: præcipit enim humanitas, vt ne aliena, ſollicitudine & cura, præſertim quę grauior ſit tanquam animi cauſa, abutamur. Nam ii quoque, qui ſerui plane ſunt, ferre hæc grauiter, ægreque pati ſolent.

Hæc heri immodeſtia coegit me,
Qui hoc noctis à portu ingratis excitauit?
Nonne idem hoc lucis me mittere potuit?

Ferramenta, & vectes reliquumque inſtrumentum animale habuiſſe Dædalus dicitur: num igitur eum cenſemus, aut quæ terrę eſſent opera, cœlo mandare ſolitum, aut eam ipſam, cum moliendum tamē nihil eſſet, vetuiſſe quieſcere? Hunc igitur imitentur, ſitque imperium in amicos iuſtum & clemens. Qui vero acerbe ab amicis operas exigunt, qui ſemel atq; iterum ceſſantibus ſuccenſent atrociter, qui ſe impla-

cabiles atq; inexorabiles præbent, præterquam quod iniuriam faciunt, non amicorum cateruis ſeſe ſtipatos eſſe cogitare debent, ſed hoſtium. Atq; etiam eſt in ſermone & conuictu ſuperiorum comitas quædam vel ſeueritas potius, ſed humanitate & iucunditate condita, qua prędití qui fuerint, eos domeſtici amici, quaſi parentes verebuntur, non autē, vt tyrannos, metuēt, eoſque etiā diligent. Omnes enim, quē metuunt, eundem oderunt. Verum pleriq; familiaritatē nimiam vitare dum volunt, quod apud eos, qui in conſuetudinē ſeſe penitus immiſerint, retinere ſe dignitatem vix putant poſſe, contumaces ſunt atque inhumani. Ac fuit omnino Deioces quidam Medus, vir ſapiens imprimis, qui cum propter iuſtitiam, vt apud Herodotum, rex eſſet cōſtitutus, cum alia multa dicitur habuiſſe ſalutariter inſtituta, tū illud in primis, quod ad maieſtatem pertinet: quæcunque enim inciderent, tranſegiſſe per interpretem dicitur, vt Medorum audiret ipſe neminem, neq; cuiquam aſpiciēdi ſui poteſtatem faceret. Metuebat ſcilicet vir magnus inuidiam: ægreq; laturos ſentiebat ciues ſuos, qui cum pari dignitate tā multos annos vixiſſent, eum ipſum tāto ſibi honore præferri. Huic igitur malo occurri ea ratione putauit poſſe, ſi ſeſe non familiaritati modo, ſed etiam oculis ciuium ſubtraxiſſet: fore enim, vt paulatim ab ea, quam de ſe cogitationem habere ſoliti eſſent, deſuefacti, maius quiddam animo conciperent & mente: ſic eſt enim omnino: nam

no: nam quæ incognita, intractataq; habemus, ea maiora plerumq; animo nobis fingimus, & ſuſpicamur eſſe. Neque vero ego is ſum, qui ſuperiorib. id præcipiam, vt ſeſe inferioris ordinis amicis, quaſi germanis fratribus, patefaciant ac nudent: ſit hoc ſimplicis ſinceræque amicitiæ proprium: ſed, vt hoc non probarim, ita auſteros, triſteſq;, & duros eſſe eos nolim. Recte autem Deioces, vt in Barbaris quidem, dominatioeque noua: quamquam multa eum ſecuta eſſe incommoda neceſſe eſt, in primiſque illud, quod æqualiũ, quod ſuorum, quod ciuium deniq; conſuetudine & conſpectu caruit. Dignitatẽ igitur potentes retineant, ſed bono modo, audiantque, negotiis curiſq; vacui, domeſticos amicos, & quidem humaniter, benigneque reſpondeant: interdum etiam vltro ipſi appellẽt, familiariter quoque garriant, denıq; ſeſe ad lenitatem: vt intelligant homines tenues non tamẽ ſeruiliter ſe tractari. Eſt enim hominis natura minime dominationis patiẽs, quo magis ſeruitutis ac famulatus ſpecies, quę vt in ſuis appareat, de induſtria quidam efficere ſolent, occultanda eſt atque opprimenda. Sed eſt etiam in nõnullis malitia quædã ſimulata comitas, qui, quo diutius amicorũ operis fruãtur, gratis homines miſeros atq; abiectos ſpe producunt, & clementiæ bonitatiſque ſimulatione lactant, vt annorum multorum labores vna cum blanda appellatione cõpenſentur. Tollatur igitur meretricius hic mos, malitiaq; & fraus non ex hac

conſuetudine ſolum, ſed è tota vita pellatur: nec, pecunia fraudare quempiam ſi turpe putamus, vitæ, atque ætatis alienæ fructus intercipere, fruſtrarique per bonitatis ſpeciem homines vel amicos, vel certe familiares, tenues quidem atque inopes, rectum honeſtumque cenſeamus: Callida eſt etiam, malitioſaque eorum interpretatio, qui, quod tenuibus amicis non iniuſte, aut grauiter imperarint, quodque in eos ingenio leni & clementi ſint, vigilias, labores, curas, pericula, damna omnia diſſoluta illis eſſe exiſtiment, affatimq; ſatisfactum autument: quaſi vero id initio ſpectatum ſit, vt obſequium obſequio, ac non pecuniæ fructu, atque emolumentis compenſaretur. Neq; enim citharœdum, in epulis qui caneret, iidem ſi cõduxerint, atque is vbi poſtridie mercedem exigat, aſſidere hominem iubeant, audireq; ſe viciſſim vel modulatius canentes, nõ iniuſti ſint: non enim commodata oblectatio eſt, eandem vt reponere ęquum ſit, ſed quaſi vendita. Quomodo autem ſuperiorum incommoda & contumelias inopes perpeti decet, neque id patienter ſolum, ſed etiam demiſſe: ita viciſſim, ſi quid offenſum ab inferiorib⁹ forte ſit, ſi quid repertum vel in natura eſt, vel in moribus vitii, æquo animo tolerabiliterque ferre id ſuperiores debent. Quam enim difficile ſit ad alienum arbitrium ſenſumque viuentem, vt cum dicta, tum facta tum ipſe medius fidius motus geſtuſque ad alienam voluntatẽ dirigatur, nihil offendere, nuſ-

re, nuſquam incurrere, ex eo intelligere licet, quod ne, ad noſtrum quidem iudicium, ad libidinemq; cũ viuimus, facile nobiſmet ipſis ſatisfacere ſolemus. Prouideant igitur, ne, ſi quid aut quotidiano in miniſterio minus apte, minuſue elegãter forte ceciderit; aut in rebus mandatis gerendis non exquiſitam quandã ſolertiam, induſtriam, diligentiã, celeritatem prǽſtiterint, tenues amici, continuo excandeſcant, atq; efferantur iracundia: quod faciunt quidam, & ſane furenter, & ſæpe. Nihil eſt enim facilius, quam per alium efficere quod velis, qua id ratione, commodiſſime fieri poſſit, optantẽ cogitatione deſignare: ſed facientes multa impediunt, multa interturbant, & retrahunt. Quamobrẽ cum indulgere potentes inopum peccatis ęquũ eſt, tũ ſe ipſos excutere perſcrutariq; decet, ne, ſi quid forte in animo mendi latuerit, quam ipſi culpam ſuſtinere debẽt, eam amicis attribuant: ſæpe enim vſu venit, vt ſuperiorum inconſtantia, peruerſitate, feſtinatione, iracundia, leuitate, bene ac prudenter inſtitutæ, procurat æque res, accurateque ac diligenter adminiſtratæ conturbentur, ſecuſque cadant. Ex quo illud è vetere comœdia:

Quam arduum, dii boni, negotium eſt,
Dementi herò cum ſeruitutem ſeruias.

Caueant igitur hoc quoque: neq; in amicos ſtomachũ erumpant, cum irati ſibimetipſis eſſe debeant. Quoniam autem non beneuolentia, neque caritate adducti, ſed præmiorum illecti

ſpe, quemadmodum antea quoq; dictum eſt, ad hanc coniunctionẽ accedunt, procurandũ eſt, vt, qui ſuas partes diligenter accurateq; peregerint, qui obſeruantiam, & ſedulitatem, fidemque & ſolertiam præſtiterint, ne laborum ſuorum præmio mercede fraudentur. Ac quo modo ad inferiorum quidẽ officium pertinet, vt ne quicquã acerbius exigere videantur, neque potẽtem amicum flagitent, neue vrgeant, ſed tantum admoneant, & rogent, idque verecunde (longe enim ab obſequio atq; obſeruantia recedit, qui ad ſummam illam rationẽ ac veritatem ius ſuum perſequitur, eamq; ob cauſam indigne parentes ferre ſolent, cũ à liberis in iudicium vocantur: exæquari enim cum iis ſe nolunt) ſic hæſitantis eſt, atque adeo iniuriam cogitantis, cunctari expectareq;, dum admonearis, vt quod debeas, diſſoluas. Eſt enim plane debitũ ne forte errent, vt, quorũ vita in noſtris commodis conſumitur, eos remuneremus. Nõ igitur beneficium ſeſe dare arbitrentur, neque in gratię loco potentes atque opulenti ponant, cum bene de ſe meritos tenues amicos facultatibus augent ac locupletant: ſed ita exiſtiment, obſequii ſe atque obſeruantiæ præmium ſoluere, iuſtum quidem ac debitum: quaque ipſi menſura operas induſtriamque ab illis exegerunt, eadem retribuant mercedem, imitenturque terræ, agrorumque conſuetudinem, qui, à quibus diligentius coluntur ac laborioſius, iis vberiores fructus ferunt: præterquam enim,

quod

quod officio facient ſatis, vtilitati etiam conſulent: grati enim habebuntur ac benefici: atque ea re omnium erga ſe volantates ſtudiaq; amicorum excitabũt, vt ſumma alacritate, ſummaque cõtentione adſint, obſequantur, obtemperent. Illud etiam ſummopere vitandum eſt, in quod pleriq; ſolent incurrere, vt domeſticis familiaribuſq; amicis male ne ſit, neue cibaria reſtricte nimium dent, ne viliſſima quæq; & contemptiſſima conſectentur, ne algeant, ne eſuriant: nam id quoque in mercedis, non in gratiæ loco ponendum eſt, vt illi, ſua quiſq; pro dignitate, alantur. Qui vero aut dementum, quaſi ſeruis, exigue ſordideque præbent, aut, ſi quis quid commiſerit, ſi quis vſpiam ceſſauerit, id cibo & potione ſubducenda vindicant, dupliciter reprehendendi ſunt, & quod illorum in ſe cum odia, tum etiam voces irritant, à quibus diligi, colique velint, & quod per quos lautitiam magnificentiamque oſtentari, elucereque volunt (nullã enim aliam ob cauſam tantos ſuſcipiunt ſumptus) per eoſdem illorum ſordes, auaritiaq; detegitur, atque effertur. Huc accedit, quod aſpere auareque tractati, de potentis amici benignitate cum ſemel deſperarunt, in poſterum quoque eum contemnunt. Itaque neque dant operam, vt illius ſibi gratiam cõcilient, & ſi quã etiam collectam habẽt, dilabi facile patiuntur: neq; enim gratis diligere ac ne diligi quidẽ, niſi ex ea re ad ſe vtilitas redeat, volũt. Itaq; aut nulli, aut viliſſimus quiſque in officio eſt: vtilitas

enim, quæ huiuſmodi neceſſitudinẽ conſtituit, eadem tollit. Quamobrem ſua quoq; intereſſe potentes ſtatuere debent, vt quoad fieri poſſit, alacres, ſpeique bonæ plenos inferiores amicos habeant, amanteſque ſui, vltroque ac libenter obſequentes. id aſſequentur, ſi leniter, ſi humaniter vtẽtur imperio, & ſi bene benigneq; merentibus fecerint. Nunc vero imitantur pleriq; ciuitatum quarundam leges, nõ ſapientiſſimas illas quidem, quę pœnæ ſupplicijq; metu deterrere improbos ab iniuſtitia tantũ conantur, ſatiſque habent, ſi illud præſtiterint, vti facinoroſis inutile ſit peccare, aut plane etiam ærumnoſum. Rectius autem eſt eas ſequi, quæ regiæ à Xenophonte appellantur: eæ enim efficiunt nõ modo vt peccare inutile perniciosũmq; ſit, ſed etiam vt recte facere ſit fructuoſum, cum præmia bonis fortibuſq; proponant. Studeant igitur potentes, vt voluntario amicorũ obſequio vtantur: ita enim demum potentia iucunda eſt, ſi in volentes eam exerceas: in inuitos autem, ac repugnãtes, imperium iis dediſſe mihi Deus videtur, quos dignos iudicauit, qui ita affecti viuerent, quemadmodum Tantalus, quem apud inferos ferunt ſemper ſecũdæ mortis metu torqueri. Callidum eſt etiã quorundã, verſutumque conſilium, qui domeſticos inferiores amicos inter ſe congruentes metuunt, eoq; in diſcordiis diſſidiiſq; in familia commouendis, odiiſq; fouendis, atq; alendis ſunt occupati: conſpiraturam enim in partem familias cõſentientem

tem domum aiunt, diſſidentem autem inter ſe cum eo cõuenturam. qui ſi in improbos inciderunt atq; infideles amicos, quid eſt, cur cauere eos, q̃ coercere, aut omnino iis carere malint? Sin probos integroſq; nacti ſunt, metuere nihil attinet: qui autem eſſe poteſt diſcrepantium inter ſe amicorũ vſus? Addiſcant igitur imperii gerendi rationem: neque enim facilis quædam res eſt, aut peruulgata: ac, ſi verum quærimus, ne humanitatis quidem vſquequaque, ſed magna ex parte diuinitatis: verum ea doctrina ab alia quadã arte petenda eſt, quam qui tenebũt, næ illi facile præſtabũt, vt ab iis, qui inter ſe vel fraterne diligant, colantur ipſi, atq; amẽtur plurimum: ea tamen illud habet præceptũ ſaluberrimum, quo iubentur, qui cum aliquo imperio ſunt, eorum quib. dominentur, voluntates, beneuolentiamq; collectam & cõparatam habere: nam & dominatio tutior eſt ac munitior, & obtẽperantiũ vſus tum fructuoſior, tum longe, multũq; iucũdior. Quo magis accuſandi ſunt, qui æternũ cum familia ſua bellum ſuſceperũt, qui non modo ſuorum patrocinium nõ ſuſcipiunt, ſed etiã ipſi oppugnant, & quaſi aduerſariis atq; inimicis, quibus poſſunt locis, incommodant, ac, quo quemque induſtriorem, fideliorem q; experti ſunt, eo deprimunt magis, veriti ſcilicet, ne, ſi ſemel emerſerint, vel ad aliũ ſe cõferant, vel rem ſuam agere velint: rectius autem erat, quomodo veteres efficiebãt, vt è ſeruis ſibi libertos haberẽt eos qui liberaliter ſeruirent, ſic

hos à mercenaria & ſeruili, ad gratuitã & libe-
ralem amicitiam illos euocare: neq; vero recti-
us tantũ, ſed etiam vtilius. Quod eſt enim præ-
dium, quæue poſſeſſio tã opima, tamq; omniũ
fructuum ferax & fertilis, quam amicus eſt?
Quantũ vero intereſſe putamus, per gratuitoſ-
ne amicos res noſtra, noſq; ipſi curemur, an ne
per hoſce in quib. amicitiæ ſimulacra vix illa q-
dem apparẽt? amicitia vero ipſa plane longe ab-
eſt. Etenim, qui vitæ ſuæ velut vſuram locant, ii,
fieri nõ poteſt, quin laborũ mercedulã, ſpemq;
dubiam vtilitatis ſpectent, ſeſeque reſpiciant,
deque ſe vnis anxii ſollicitique ſint. Itaque quo-
modo coloni, qui non ſuos, ſed de dominis cõ-
ductos fundos colunt, nec arbores ſerere, neq;
fundum inſtruere, nec vero villam ędificare or-
nareue volunt, ſed eam modo culturã adhibẽt,
quę pręſentes fruges, quam minimo fieri poſſit
impẽdio, quam vberrimas habeat: ſic ii, quam-
diu quidẽ, tanquam operarii aliqui, deſeruiunt,
nulla re augeri aut amplificari ſuperiores ami-
cos ſtudẽt, neq; dant operã, illi ne nudi, inaneſ-
que ſint, ſed, ipſi vt quam breuiſſimo temporis
ſpatio quamplurimum auferant, in eo laborãt.
Vbi vero à quæſtu ad caritatem, atq; amicitiam
ingenuam illam ac gratuitã traducti ſunt, iam,
quaſi agrorum domini, non illud modo atten-
dunt, quantum ex ea cõiunctione vno illis, aut
altero anno reficiatur, quantumq; ex ea re ca-
piãt, ſed vti nos ornatos, beneq; cultos habeãt,
id vero curant, atque enituntur. Itaque, amore
ac be-

ac beneuolentia complexi nos, omnem laborē ſuſcipere, omneq; adire periculum geſtiūt noſtra cauſa, non ſecus quidē ac ſua: nec iam defatigantur, aut conquieſcunt, aut ſeparatim ſibi quicquam à nobis proſpiciunt: quæ quidē amicitia, niſi ſuperbia humanitatē obterat, niſi hominis ponamus naturam, immanitatem autem beluarum induamus, ſua ipſa ſponte oriatur, atque adoleſcat: nihil eſt enim, quod homini accidere iucūdius poſſit, q̃ hominis conſuetudo, præſertim cōgruentis: vt ſapientem quoq;, qui hęc tractant, in ſolitudine beatum fore negent. Nihil eſt autem procliuius, quam vt, quorū iucunditate oblectemur maxime, ea diligamus, atq; amemus plurimū. Magna præterea eſt cōuictus, & contubernii, ad hominū animos beneuolētia implicandos, vis. nam beſtiarū quoque nonnullarum animaduertere deſideriū licet, cum ab iis eas diſtrahas, quibus cum paſci cōſueuerint: vt qui eū, cuius fidem experti ſunt, induſtriam probant, mores laudant, cuiuſq; beneuolentiam, atq; amorem erga ſe perſpectum & cognitum habeant, non corde ament, neque cum eo opes ſuas æquabiles faciant, naturæ mihi vim adferre videantur humanæ.

FINIS.

Digitized by Google

NATHANIS CHYTRÆI NOTÆ, IN GALATEVM IOANNIS CASÆ.

IN QVIBVS PRÆTER DIFFICILIOREM EXPLICAtionem, loci quoq; nonnulli bonorum auctorum, tam Latinorum, quam Græcorum indicantur, quos in ſcriptione Galatei auctor expreſſiſſe, aut ſaltem reſpexiſſe videri poſſit.

NO-

Digitized by Google

NOBILISS. ET OPTIMÆ INDOLIS, AC SPEI ADOLESCENTI BOIOCCONI, Nobiliſs. & ornatiſs. D. Caſparis von der Wenge/in Sauuert/& Olderſum capitanei integerrimi filio, diſciplinæ ſuæ alumno cariſſimo, S.D.

NATHAN CHYTRÆVS.

CVM has in Galateum noſtrum Notas, ſcholis puerilibus, vt ſpero, non futuras inutiles, in manibus haberem; eo ipſo tempore, nobiliſsime adoleſcens, factum eſt, vt à reuerendo & docto viro D. Martino Rochollio Eccleſiæ Olderſumenſis paſtore, in ſcholam hanc noſtram, vberioris ingenii cultus capiendi gratia, adducereris.

Cum autem ex aſpectu & colloquio tuo ſtatim animaduerterem indolem quandã ſingularem, & ad eximiam morum honeſtatem & elegantiam inclinantem, ex ipſo vultu tuo

Digitized by Google

vere modeſto & amabili elucere; felici quaſi omine inſtigatus, cogitaui tuo præ aliis nomini eas ipſas Notas inſcribendas eſſe. Vt ſcilicet hac ratione ipſius Galatei lectio tibi fieret planior & expeditior. Tuque progreſſu temporis bene in hoc genere cœpta eo felicius poſſes perpolire. Paulo etiam poſt in eodē propoſito plurimum me confirmauit habitum hic cum nobiliſsimo & prudentiſsimo patre tuo D. Caſpare Von der Wenge / *quod aliquot horas durauit, Colloquium, in quo præter ſtudium puræ & orthodoxæ religionis, amoremq́; communis patriæ ſalutis, & in ea procuranda ſingularem prudentiam, perſpexi etiam quantopere te filium ſuum vnicum & cariſsimum, litteris & moribus bonis quā optime cuperet inſtitutum & perpolitū. Quæ ſane cura longe omniū honeſtiſsima cum paucis noſtri ſeculi parentibus illi cōmunis eſt, quorum pleriq́; hoc agunt, vt multos agros & paſcua opeſq́; adeo ampliſſimas ſuis relinquant: vt autem probi, eruditi & bene morati euadant, plane negligūt. quos equidē Xenophō ſimiles eſſe aiebat equos alentibus, quos ea quæ ad res equeſtres & bellicas requiruntur non docent, multum vero pabuli iiſdem exhibent, & in futurum quoq́; præparant,*

rant,

rũt. Qui ſane hac ratione equos habituri ſunt pinguiores & corpulentiores; ſed interim rerũ, quas præſtari à bono equo oportebat, prorſus ignaros. Sicuti etiam liberi eorum de quibus diximus, parentũ poſſeſsiones quidẽ magni precii habituri ſunt; ipſi autẽ apud omnes, qui rẽ hanc recte intelligunt, viles erunt. Cũ contra oporteret poſſeſſorem rebus quas poſsidet, multo eſſe precioſiorem. Quãto igitur nobiliſsimæ familiæ veſtræ opes diuinitus contigerunt ampliores; tanto magis ſapientiſsimus tuus parens, hoc tibi cenſet agendum, vt aliquando virtutis & doctrinæ tuæ precio, illas ipſas opes quam longiſsime ſuperare videaris.

Quo ipſo nomine te potiſsimum in noſtra hac ſchola erudiri voluit. de qua tanquã aſsiduus ephorus, vere teſtari poſſũ, nihil prætermitti, quod ad liberalis doctrinæ fundamẽta recte iacienda pertineat. Ad morum vero honeſtatem & elegãtiam quantum attinet, etiamſi de iis quoq; quotieſcunq; fert occaſio, diſciplinæ noſtræ alumni moneantur: tamen in illa lectionum & exercitationũ, neceſſaria ſane in talibus ſcholis, varietate, aliquid hac in parte, vt & alibi, deſiderari forte poſſe nõ nego. Cui defectui vt aliquo ſaltem modo mede-

Digitized by Google

rer, æſtate proximè ſuperiori in ſecũda & tertia claſſe Galateum hunc prælegendo percurri, vt opportunitatem haberem, de morib. quoq; honeſtis & politis auditores monendi, è qua ipſa natæ ſunt hæ, quas tibi communicandas cenſui notæ. Quarum ope tu quoq; paulo poſt, vel tuo Marte in Morum conformatione non infructuoſe vti poſſes. Et quidem hunc ipſum ſcriptorem, inter omnes qui in hoc genere argumenti cum laude aliqua verſati ſunt: perfectiſſimum eſſe fatentur omnes, qui eum legerunt & recte intelligunt: ſed tamen multo etiam plura de eo ipſo argumento ſcribi potuiſſe res ipſa loquitur. In talibus enim quiſq; ſimilibus, non omnia chartis tradi poſſe, ſed multa eorum ſapientum monitu, ſuaſu, & exemplo, nec non tempore, vſu & experientia diſcenda eſſe, ſciendum eſt.

Qui igitur in hac parte officii, honeſtatis & elegantiæ ſtudioſus eſt, his admonitionib. initio quantum fieri poteſt, obtemperet; deinde prudentiores & ſeniores conſulat: conſuetudinibus pareat: temporum locorumque diuerſitati prudenter ſeſe accommodet.

Quod tibi nobiliſſime adoleſcẽs eo erit facilius, quod à præſtantibus in hoc genere paren-

tibus

tibus natus & educatus, ſemperq́; cum politis & bene moratis hominibus es conuerſatus: naturæq́; adeo generoſæ inſtinctu quodam ad moderationem, & morum elegantiam ferri videaris. Ad quam ſi litterarum quoq́; (quod ſane facis non inſtrenue) cognitionem adiunxeris; non video quid in ampliſſimo hoc patrimonio deeſſe tibi poſſit, quo minus metam ab optimo patre tibi præfixam, quæ eſt, veræ eruditionis præſtantia, bonorumque morum honeſtas & elegantia quam feliciſſime conſequaris. Quod ipſum vt cum nobiliſſimorum parentum tuorum voluptate & gaudio, & gentilium ornatiſſimorum approbatione, tuoque adeo proprio ornamento & ſalute fiat, vere & ex animo tibi opto: & ſi ad metam illam aſſequendam, mea quoque qualiſcunque opella aliquid conducere tibi poſſit; id omne animo quam promptiſſimo tibi defero. Bene cum cariſſ. parentibus & quam diutiſſime vale. Bremæ Nonis Ianuarij, inchoantibus annum à Nato Saluatore CIƆ IƆ XCVII. quem, & omnes ſequentes, tibi, tuiſque omnibus, quam feliciſſimum precor.

Digitized by Google

NOTÆ IN GALATEVN.

GALATEVS) Hanc inſcriptionem cur hic liber nactus ſit, patet ex eius p. 10. v. 23. vbi inter alia dicitur in familia Ioannis Matthæi Giberti Epiſcopi olim Veronenſis, fuiſſe virum quendã ſenem, doctum, humanum, diſertum, gratioſum, ſuauem, affabilem, perurbanum, & in magnorum principum aulis diu & cum laude verſatum, nomine Galateum, cuius inſtinctu ſe hunc libellum conſcripſiſſe auctor fatetur.

An ſtudium bonorum morum deceat Chriſtianum.

Elegãter & recte in quadam epiſtola ad Atticum dixit Cicero: *Exculto animo nihil ineſſe agreſte, nihil inhumanum.* Et quidem iſta humanitatis & ciuilitatis officia à viris quoque ſanctis nõ aliena eſſe, docet inſignis Theologus Petrus Martyr, explicans ſecundi libri Regum cap. 4. Vbi cum Propheta Helias ex monte Carmelo vidiſſet Sunamitidem hoſpitam ſuam propere ad ſe currentem; miniſtrum ſuum his verbis alloquitur: Age curre ei obuiam & dic ei: *Eſtne pax tibi? eſtne pax viro tuo? eſtne pax puero?* Vbi interpres, *Vir Dei è monte Carmelo eam è regione conſpexit, atque agnouit, cumq; videret feſtinantem & extra tempus aduentare, veritus eſt ne quid*

ne quid mali ei contigiſſet. Quocirca ſeruũ ſuum miſit ei obuiam honoris cauſa, vtque decet bonum & humanum hoſpitem, diligenter atque humana ſollicitudine iuſſit inquiri, an ſalua res eſſent. Vtq; magis amplificaret & exprimeret ſollicitudinem, qua erga illam familiã afficiebatur, interrogationem per partes diſtribuit, rogando an recte ipſi mulieri eſſet, an recte viro, an recte filio; Huiuſcemodi officia cum Prophetæ ac ſancti viri coluerint, nos quoque ab eis non debemus abhorrere. Quod idcirco memoro, quod quidã reperiuntur Anabaptiſtæ, qui ſe σκυθρώπους omnino præbent, & quadam agreſti durtitie atque ruſtica ſeueritate gaudent, omnino reſpuentes ciuilia & amica officia, quaſi ſtulta & inepta ſeueritas aliquem Deo & hominibus commendet.

Similia ex Colloquio Dauidis cum Abigaile, Samuelis libro 1. cap. 25. & ex Colloquio Prophetæ Nathanis cum Rege Dauide 2. Samuel. cap. 12. colligi poſſunt. Et grauiſſimi probri loco obiicitur Nabali, quod eſſet durus, & malis moribus, & improbior, quam vt quiſquã eum poſſet alloqui 1. Samuel. c. 25. Sicut alias nemo hominum mediocriter elegantium eſt, qui vt Cicero ad Atticum alicubi ſcribit, nõ magnopere improbet *ſi quid in communi vita, vel iracunde, vel inſolenter, vel in omni genere ſtultitiæ inſulſe, aut arroganter dicatur, vel taceatur.* Idem Cicero in iiſdem Epiſtolis, admodum in fratris filio improbat τὸ ἀνηθοποίητον, ſeu mores male formatos: atq; ideo in eius inſtitutione ἤθους ἐπιμελητέον, ſeu

bonorum morum curam habēdam eſſe cenſet. Et inter Philoſophos Zeno quoque, licet Stoicus, dicere nō dubitauit: δεῖν τοὺς νέους πάσῃ κοσμιότητι κεχρῆσθαι καὶ πορείᾳ, καὶ σχήματι, καὶ περιβολῇ. h. e. *Oportere adoleſcentem omni honeſtate & elegantia vti in inceſſu, habitu & veſtitu.* Simile etiam quid in tertio Apomnemon: Xenophontis Socrates præcipit Theodotę, vt nimirum recte homines diſcat tractare, amice inuiſere, libenter venientes excipere, ingentem ex eorum ſucceſſibus voluptatem capere, ſcire etiam, quibus verbis exhilarentur, quibus offendantur. Imo ipſo intuitu gratiam ſibi eorum conciliare; vbi hæc memorabilia addit. *Violentia enim neq; ceperis, neque retinueris amicum; beneficentia vero & ſuauitate hæc fera tum capi ſe patitur, cum ab eo non diſcedit qui ceperit.*

Pag. 2. Cum iter hoc vitæ humanæ) In exordio hoc formando videtur imitatus illa in Ciceronis Catone maiore verba, Lęlio iuueni Catonem ſenem alloquenti tributa. *Volumus ſane, niſi moleſtum eſt tibi Cato, tanquam longam aliquam viam confeceris, qua nobis quoque ingrediendum ſit, iſtuc, quo perueniſti, videre quale ſit.* Quæ ſcribēs Cicero forte reſpexit illa Platonis in 1. De Rep. vbi ſenem Cephalum, interprete Serrano ita alloquitur Socrates, *Gaudeo maximopere Cephale, dum eos alloquor, qui ſunt valde prouecti ætate. Operæpretium enim mihi videtur, ab illis audire, veluti iis, qui viam eam peregerint priores, quæ neceſſario à nobis eſt ineunda, nimirū*

quænam

quænam ipſa ſit, aſperane & difficilis, an facilis & expedita, &c. Quod autem hic de itinere terreſtri dixit, id Cicero pro Murena concinne tranſtulit ad nauigationes marinas.

Quod ſi, inquit, *è portu ſoluentibus ii qui iã in portum ex alto inuehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolent; & tempeſtatum ratione, & prædonum, & locorum; quod natura affert, vt eis faueamus, qui eadẽ pericula quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem animo me eſſe oportet prope iam ex magna iactatione terram videntem, in hunc, cum video maximas Reipublicæ tempeſtates eſſe ſubeundas?* Quiddam etiam aliquo modo huc faciens habet Plutarchus in fine libelli de vitioſo pudore. *Sicut enim*, inquit interprete Xylandro, *viatores, vbi in ſaxum impegerunt; & nautæ apud promontorium aliquod nauim ſicubi alliſerunt, memores ſui caſus non iſta modo ad quæ offenderunt, ſed & ſimilia horum perpetuo horrent atque vitant, &c.*

Pag. 3. verſ. 17. Illa enim frequenter) Maius autem (teſte Ariſtotele ῥητ. α) bonum eſt quod plures & crebriores vſus præbet, quam quod pauciores & rariores.

Pag. 3. v. 5. Vnam tantum ob cauſam) Morum elegantiam & ſuauitatem ex eo commendat, quod etiam ſine aliis præſtantioribus & laude dignioribus virtutibus poſſit conſiſtere, & aliis ſe commendare. Hæ autem ſine illa nequaquam, quod probabiliter itidem docet Ariſtot. libro iam indicato.

P.5.v.10. Multa & varia ſupellectile indigent.) Maius autē & potius eſt, quod minus aliis eget. Morū elegantia minus quā cęterę virtutes aliena ſupellectile & inſtrumentis eget, Ergo eſt potior, Ariſt.ρ'ητ.α. de maiore & minore bono.

P.5.v.27. Qui nihil penſi habet) Hæc ſcribens reſpexiſſe videtur ad illa Ciceronis 1.offic. *Negligere quid de ſe quiſque ſentiat non ſolum arrogantis eſt ſed etiam omnino diſſoluti.*

P.6 v.1. Qualeſnam res illæ ſint quibus homines delectantur) Eæ autem copioſe explicantur ab Ariſt.Rhetor.lib.1. Vbi agit de genere iudiciali, ſub titulo bonorum iucundorum.

P.7.v.5. Speciē ſpurciciei animis repræſentāt) Huius admonitionis memor eſt Cicero in 2.de Nat.Deorū vbi de expulſione excrementorum alui agens ſic loquitur: *Quemadmodū cibi reliquiæ depellātur, tum aſtringentib. ſe inteſtinis, tum relaxantibus, haud ſane difficile dictu eſt. ſed tamē prætereundū, ne quid habeat iniucūditatis oratio.*

Ib.v.19. Aures offenduntur flatu) Quo pertinent etiam ſtertentium ronchi, de quibus alicubi Cicero ad Atticum. *Marcellus candidatus ita ſtertebat, vt ego vicinus audirem.*

Ibid.v.21. Colliſione duorum lapidum) Ariſtot. prob. ſect. 7. q. 5. Quærit cur inhorreſcamus cum ſerra exacuitur, vel pumex ſecatur, aut lapis mola frangitur quem vide.

Ib.v.24. A cātu abſtinebit) Cur hoc cauendū etiā aliā causā affert Iul.Cęſ.Scaliger, Epidorpidum lib.4. ſub titulo *Cantillatores & triſtes fuge.*

Capti-

Captiua caue guttura cantiuncularum,
His nil lenius, contra etiam, magiſque triſtes.
Hos, nil quibus eſt perfidioſius, caueto.

Ib. v. 29. Qui natura minime idonei.) Hoc ad alia quoq; grauiora transferri poteſt. Fere enim fit, vt imperiti & nō idonei lōge prōptiores ſint in reb. arduis aggrediēdis, q̃ sūt maxime idonei & periti. Iuxta illud: *Dulce bellū inexpertis, experti⁹ metuit.* Huc aliquo modo pertinēt illa Oui.

Exige quod cantet, ſi qua eſt ſine voce puella.
Fac ſaltet neſcit ſi qua mouere pedem.
Barbara ſermone eſt fac tecum multa loquatur, &c.

Pag. 8. v. 4. Pituitæ aſpergine) Aut pituitam ex naribus propendentem, cum ſono quodam ingratiſſimo ſubinde retrahunt.

Ib. v. 15. A nimia oſcedine) Quantum hoc vitium apud veteres Romanos habitum ſit, patet ex Gellii li. 4. c. 20. *Vbi deliberatum eſt*, inquit, *de nota eius, qui ad Cenſores ab amico aduocatus eſt; & in iure ſtans clare nimis ac ſonore oſcitauit: atq; inibi prope vt plecteretur fuit; tanquā illud indicium vagi animi foret & hallucinantis, & fluxæ atque apertæ ſecuritatis. ſed cum ille deieraſſet, inuitiſſimum ſeſe ac repugnantē oſcitatione victum, tenerique eo vitio quod oſcedo appellatur, tum notæ iam deſtinatæ exemptus eſt.*

Ib. v. 21. Præſens ſodalitium auerſetur) Quod ipſum indiciū eſt ὀλιγωρίας καὶ καταφρονήσεως, quarum omnes impatientes cum ſint, facile offenſiones & iræ inde exiſtunt Ariſtot. ῥητ. β.

Digitized by Google

Ibid.v.28.Si vnus aliquis oſcitet) Ab hac conſuetudine ſimile hoc petiuit Roterodamus. *Vt oſcitant permulti*, quod vnũ conſpiciant oſcitãtẽ, & micturiunt ꝙ meientẽ viderint: ita quidã nullo certo iudicio ad ſuſcipienda negotia permouẽtur, ſed qđuis in aliis imitãtur ac referũt. De cauſa huius oſcitationis diſſerit Ariſt.probl. ſect.7.q.2.vbi quærit. Διὰ τί τοῖς χασμωμένοις ἀντιχασμῶνται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; Et Alexãd. Aphrod.probl.1. quærit. Διὰ τί οἱ βλέποντες τοὺς χασμωμένους, χασμῶνται; &c. Vide prouer. Oſcitante vno, oſcitat & alter. Quod explicat Eraſmus Chil.3.cent.5.prou.95.

P.9.v.18.Piropi) Gemmæ ab igneo ſeu flammeo rubore ſic dictæ Germanice, ein Rubin.

Ibid.v.24.A nobis alienarẽtur) Huc pertinent quæ Ouidius de remedio amoris obſeruare iubet, ab amore liberari cupientes.

*Pag.*10.v.11.*Vt ex naribus aliquid excidat etiamſi.*) In menſa autem non tantum ab omnibus nauſeam mouẽtibus, verum etiam à ſuſpicionem & imaginationem eius concitantibus accurate cauendum eſt.

Ibid.v.20.Vulnera minuta ſi multa) Huc paucis mutatis refero illud Ouidii:

Forſitã hæc aliquis (nã ſunt quoq;) parua vocabit,
Sed quæ non lædunt ſingula, multa necant.

Pertinet eodem locus Auguſtini ex libro de 10. chordis. vbi, *Noli*, inquit, *illa cõtemnere, quia minora ſunt; ſed tunc quia plura ſunt. Attendite fratres mei, minuta ſunt, nõ ſunt magna, nõ eſt beſtia quaſi leo, vt vno morſu guttur frãgat, ſed beſtiæ plerum-*

plerumque minutæ multæ necant; Si proiiciatur quiſquam in locum pulicibus plenum, nunquid nō moritur ibi? Non ſunt quidem maiores, ſed infirma eſt natura humana, quæ etiā à minutiſſimis beſtiis interimi poteſt. Sic & modica peccata, attendite quia modica ſunt & cauete quia plura ſunt. Quā minutiſſima ſunt grana arenæ? ſi arenæ amplius in nauim mittantur, mergunt illam vt pereat. Quā minutæ ſunt guttæ pluuiæ? nonne flumina implent & domos deiiciunt? Ergo iſta nolite contemnere. Idem alibi de peccatis paruis quidem, ſed crebris inquit, *Quid intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim ſubrepens aqua in ſentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque ſubmergat.*

V. 24 Nominatur Epiſcopus Veronenſis, Io. Matth. Gibertus, cuius etiam meminit Paulus Iouius Hiſtor. 25. his fere verbis: *Clemens* VII. *pontifex à Caroli* V. *Cæſaris exercitu anno* 1527. *captiuus factus, cum ei liberatio, ſi militibus ſtipēdia perſolueret, promitteretur: & tamen in aliena poteſtate conſtitutus, nullam omnino tutam rationem cogendæ repræſentandæque pecuniæ reperiret, longe cariſſimos atque honeſtiſſimos ex familiaribus qui ſecum erant repræſentādæ pecuniæ obſides, frementibus depoſcentibuſque Germanis tradere coactus eſt. Hi fuere. Ioan. Maria Montanus Archiepiſcopus Sipontinus, & Onofrius Bartholimus, Piſanus Archiepiſcopus. Epiſcopi vero Ioan. Matthæus Gibertus Veronenſis. His acceſſere alii*

pecunioſi nobileſq; & arcte propinquitate pontifici coiuncti, quorũ manibus illico barbari catenas iniecerunt, & tanta truculentia ad exprimendũ aurum tenuerunt, vt in Campo Floræ ad erectas dicataſq; latronũ ſuſpendiis furcas damnatorum more catenati perducerentur, parato ibidẽ ad lege agendum carnifice, ſi paulo aſperior concionis fremitus annuiſſet. Per hunc modũ miſeri, pallenteſq; & extremi ſupplicii metu perfuſi, terq; in concionẽ producti præclara ope magni numinis ſeruati ſunt, cũ ſpes auri vel in efferatis diuturna immanitate animis miſericordiã exprimeret. Siquidem paulo poſt in carcere cuſtodib. ex inſtituta cœnæ crapula, multoque falerno conſopitis, catenas exuerunt, & per vaporarium foci tubum in ſumma Riariæ domus tecta extracti fumibus euaſerunt, tanta felicitate, vt pedibus egreſſi vrbem ad Vrbinatis caſtra, quæ tum erant in Vmbriæ finibus confugerent.

Pag.12.v.22.Vt munus) Eſt enim candida & amica de vitiis noſtris admonitio munus omni auro & gemmis precioſius, & quo idipſum rarius, eo carius intelligentibus eſſe debet.

Ib.v.25.Iudicat te Dominus) Exemplum prudentis, amicæ, cum laude admonendi coniunctę & decentibus verbis prolatę admonitionis.

Pag.13.v.4.Niſi vni actui tuo) Quaſi diceret. Omne bonum quod habes contaminat vnica labes, Quo & illud vulgare, Qui ſint abſq. Niſi, non ſunt homines mihi viſi.

Ib.v.7 Poppyſmate) Poppyſma eſt vocis blãdimentũ, quo equi inter tractandũ à curatorib. demul-

demulcētur. Ger. das pfoyffen/à Græco ποππύζω.

Ibid. v.22. Si dona) Exemplum hominis modeſti, & bonas admonitiones non reſpuentis, ſed cordate & eleganter eas admittentis, & ſecundum eas malos mores emendantis.

Ib. v.23. Talia eſſent) Nudis verbis cōſtantia.

Ib. v.25. Opulentiores) In aliis.n. precio nummario æſtimatis muneribus, is qui donat, quantum aliis impertit, tantum ſibi detrahit, hic autē plane nihil auri vel argenti decebat donanti.

Pag.15. v.18. Immundiciei ſuſpicio) Suſpicari enim poteſt Dominus inter expuendū, tuſſiendum aut ſternutandum aliquid in patinas, aut pocula excrementorum illorum incidiſſe, etiamſi nihil inciderit. Multo igitur peius faciunt illi, qui digitum indicē ſaliua madefactum ſalino imprimunt, & ſalē ei adhæreſcentē lingunt.

Pag.16. verſ.3. Suo illum halitu) Quod ipſum non ſine moleſtia ſentimus in tonſoribus, capillitium aut barbam nobis reſecantibus, qui nonnunquam vt pilorum minutias cuti, aut veſtibus adhæreſcentes abſtergant, buccis vſque adeo plenis nos afflant, vt cum ipſa Borea certamen inſtituiſſe videantur.

Ibid. ver.25. Sed aliis quibuſdam conſiſtunt) Vt iratus appetit vindictam. Guloſus delicias in cibo & potu. Libidinoſus expletionem libidinis, Auarus incrementum pecuniæ.

Ibid. ver.27. Beneuolentia, obſeruantia, & aliis nō diſſimilibus.) Quæ omnia Pāphilo inſunt Terētiano, iuueni vere ὁμιλητικῷ. Cuius ſic vita erat

Digitized by Google

Facile omnes perferre ac pati, cum quibus erat, cumq; vna, ſiue ii ſuperiores eſſent, ſiue pares, ſiue inferiores His (ſcilicet ſuperioribus) ſeſe dedere, eorumq; obſequi ſtudiis. aduerſus nemini (ſcilicet æqualium) nunquam præponens ſe illis (ſcilicet inferioribus) atque ita facillime ſine inuidia laudem apud omnes inueniebat, & amicos ſibi parabat.

Pag. 17. v. 26. Ad vngues reſecandum.) Aut auriſcalpium, quo ſordes aurium eximat.

P. 18. v. 13. Amoris & familiaritatis indicium) Reſpexit hæc ſcribens locum Ariſtotelis qui eſt in ſecundo Rhetoricorum, vbi agit de affectu amoris, & amare homines ait eos: πρὸς οὓς οὕτω ἔχουσιν, ὥστε μὴ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς δόξαν, &c. Seu erga quos ita ſint affecti, vt non pudeat coram illis ea facere, quæ vulgo turpia habentur, modo id non fiat ex contemptu, quod fieri ſolet apud homines conditionis abiectę, quorum de ſe iudicia non verentur. Apud eos enim ſi quis tali libertate vtatur, aliter eſt affectus, ac ſi idem faceret apud honoratum amicum. Pertinet huc illud Martialis in Criſpum.

Nil aliud video, quo te credamus amicum,
Quam quod me coram pedere Criſpe ſoles.

Ibid. verſ. 23. Honeſtę quoque veſtitus) De hoc generatim ita pręcipit Demonico ſuo Iſocrates: εἶναι βούλου τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα φιλόκαλος, ἀλλὰ μὴ καλλωπιστής. ἔστι γὰρ φιλοκάλου μὲν τὸ μεγαλοπρεπές, καλλωπιστοῦ δὲ τὸ περίεργον. Hoc eſt, *In veſtitu eſſe velis ſtudioſus elegantiæ & munditiei, ſed nequaquam fuci. Elegantiæ enim*

tiæ enim ineſt magnificum, ſed fuco ſupernacaneum.

Pag.19.v.11. Caſariem oſtentare) Inſtar noui alicuius Catonis, de quo Lucanus lib. 2.

Intonſos rigidam in frontem deſcendere crines
Paſſus erat, mœſtamq; genis increſcere barbã.

Aut poetaſtri illius Horatiani, *Qui tribus Anticyris caput inſanabile nunquam Tonſori Licino committebat.*

Pertinent huc cirri & miris artibus intortæ comæ, quibus hodie multi cincinnatuli & calamiſtrati Androgyni, ingenia ſua monſtroſa & effœminata patefaciunt.

P.20.v.14. Veſtes habiles & corpori cum decore accommodatæ) Inter quas nequaquam referri poſſunt prægrandes illę & corrugatæ faſcię circa colla hodie ſerpentes. item thoraces illi, tanquam hydropicum aliquem tegerent tumidi, ac prodigioſe prominentes ventres goſſipio aut pilis infarti, quibus multi contra naturam ſeipſos hodie faciunt προγάστορας.

Ibi.v.21. Quid venuſtum non intelligant) Hos vna voce Græci vocant ἀπιροκάλους, & ipſum vitium ἀπειροκαλίαν, aut ſi dedita opera hoc fiat μισοκαλίαν. Cum hominem elegantem in rebus omnibus φιλόκαλον potius eſſe deceat. Qualis Xenophon fuiſſe ab Æliano perhibetur. Variæ hiſtoriæ lib. 3.

Pag.21.v.2. Toti ſocietati in mora ſunt) Tales qui ſunt, vulgo etiam his rhytmis in hoſpitiis Saxonicis paſſim conſpicuis notantur.

Digitized by Google

Es ſteht geſchriben
Das ſechs oder ſiben
Nicht ſollen harren
Auff einen Narren
Sondern eſſen
Und des Narren vergeſſen.

Notat etiã tale quid in Lollio Horatius Epi. 18.

Nec cum venari volet ille poemata panges, &c.

Pag.21. v. 26. Sui tantum ab aliis rationem] Quaſi neminem præter ſe liberum putent. homines vere non εὐξύμβολοι ſed δυσξύμβολοι, vt Xenophon eos appellat.

Pag.23. v. 6. Tali vlna) Vt poteſtatem quaſi cenſoriam ſibi ſumant, de aliis exacte iudicandi, quanti precii & æſtimationis ſint. Quod etiam rhytmis Germanicis præcipitur.

Laß ein andern bleiben der er iſt/
So bleibſtu auch wer du biſt.

Imprimis autem cauendum eſt, ne de abſentibus male loquamur. Qui enim adſunt atque audiunt, & de nobis peius exiſtimant, & plerũque ea quæ audierunt, ad eos deferunt, aut mutilata σοφιστικῶς, vt facit Diabolus in Euangelio: aut amplificata συκοφαντικῶς. Præclarum igitur habeatur Demoſthenicum illud:

Ἐπαινεῖν μὲν οὐ δύναμαι:
Ψέγειν δ᾽ οὐ βούλομαι.

P.23. Potius Dominii quam ſodalitatis) Simile quid Demonico præcipit Iſocrates. Γίνου πρὸς τοὺς πλησιάζοντας ὁμιλητικὸς, ἀλλὰ μὴ σεμνός. τὴν μὲν γὰρ τῶν ὑπερηφάνων ὄγκον μόλις ἂν οἱ δοῦλοι καρτερήσειαν. τὴν δὲ τῶν ὁμι-

τὸν ὁμιλητικὸν τρόπον ἅπαντες ἡδέως ὑποφέρουσιν. ὁμιλητικὸς δ' ἔσῃ, μὴ δύσερις ὤν, μηδὲ δυσάρεστος, μηδὲ πρὸς πάντα φιλόνεικος, φιλαίτιος, φιλεπιτιμητής. h. e. *In conuerſatione cũ familiaribus dexter eſto & iucundus, non nimis grauis aut ſuperciliosus. Faſtũ enim hunc ſuperiũ vix ſerui tolerent. Mores autẽ illi faciles & æquabiles omnibus ſunt iucundi. Talis autẽ eſſe videberis, ſi non eris litigioſus, atq; difficilis, neq; ad omnia cõtentioſus & accuſandi reprehendendiq; alios cupidus.* Huius virtutis inſigne exemplũ fuit Plato, ita ſuauiter & ἀτύφως cõuerſatus cũ hominibus ſibi ignotis, quibus & ipſe ignotus erat, vt iis iucundiſſimus eſſet, eoq; ipſo oſtenderet, ὅτι δύναται, καὶ ἄνευ τῶν συνήθων λόγων χειροῦσθαι τοὺς συνόντας. h. e. *Quod poſſet etiam ſine vſitatis in Academia diſputationibus familiarium ſuorum beneuolentiam ſibi conciliare.* Sicut ea de re loquitur Ælianus 5. Hiſt. lib. 4. ſub initium.

P. 24. v. 11. Sicut acria ab aliis mandu.) Ita ſi quẽ videamus ſinapi magna copia ori infundere, aut pharmacum amarum, cuius ſapor nobis non ignotus eſt, ſubito exhaurire: ipſi quoque quodammodo cohorreſcimus, & eiuſdem acrimoniæ & amaritiei nobis conſcii eam auerſamur. Vide Ariſto. probl. ſect. 7. q. 5. Vbi in cauſam inquirit, ob quam dentes nobis ſtupeſcant, cum alios rem acidam edentes aſpicimus.

P. 24. v. 16. Refractarius proprie) dicitur equus oris duri qui Æſchilo eſt σκληρόστομος, Polluci, ἀπειθής, δυσάγωγος. aliis δυσυπότακτος, δυσκάθεκτος. Inde vox transfertur ad homines ſimilis ingenii.

Digitized by Google

Ibid. v. 29. Niſi damnum aut pudor) Tum enim obſequio potior eſt veritas.

Pag. 25. v. 10. Qui amici ſunt) Talis conuerſatio fuit inter Scipionem & Lælium, inter Ciceronem & Atticum.

Pag. 25. v. 28. Officioſe prolata reſpuunt) Talium etiam mentionem facit Seneca lib. 3. de ira cap. 10. vnde ſimile hoc. *Vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad ſuſpicionem tactus condoleſcunt: ita animus affectus minimis offenditur, adeo vt quoſdam ſalutatio, epiſtola, oratio, interrogatio, ad litem euocent.*

Pag. 26. v. 1. Manu in carpum) Καρπὸς *inter* alia etiam Græcis ſignificat iuncturam manus cum cubito. Ariſtot. de part animal. ἄρθρον δ᾽ χειρὸς ἐ βραχίονος καρπὸς.

Ibid. v. 6. Extra ſeipſum) Subintelligit hominem ἐκστατικὸν ἔκστασιν, id eſt, mentis emotionem, ſeu ἐκ τῆς τοῦ σώματος paſſum.

Ib. v. 14. Ab aliorum cõſuetudine abſtinerent) Contra hanc admonitionem peccauit Thomas Aquinas, qui Pariſiis cum Rege Galliæ cænans, animo alienatus, cum ne oculis quidem conniueret, tandem percuſſa manu menſa exclamauit, Aduerſus Manichæos concluſum eſt. Quod factum cum Rex admiraretur, Thomas cũ rubore reſpondit, argumentum eo ipſo tẽpore ſibi in mentem veniſſe, quod Manichæorum dogma penitus euerteret. Ita B. Bernhardus cum ad ripam Lauſanenſis lacus toto die iter feciſſet, & fratres itineris illius comites veſperi de lacu illo

illo multa verba facerent, rogauit eos Bernardus, vbi lacus ille fuiſſet, cumque rem omnem audiuiſſet, miratus eſt, eumque lacum à ſe viſum negauit.

Ibid.v.21.Vitrorum inſtar) In quos quadrat hoc epigramma:

Quid facit Aphthonius? vitreum ſe credit, ab omni,
Sic ſibi, ceu nimio forte, labore cauet.
Eiice ſi ſapis, hunc animum ſegnem atque puſillum.
Vſq; adeo vitreos non decet eſſet viros.

P.27.v.11. Supra modum ſeipſos amant. Quod ſane faciunt ſine riuali φίλαυτοι καὶ αὐτάρεσκοι, illi ſibipſis nimium placentes.

Nam ille placet ſtulto qui placet ipſe ſibi.

Pag.28.v.6.Ruborem incutiat) Vt ſi quis in pręſentia perſonatum de pudicitia ſuſpectarum laudet caſtitatem Ioſephi, aut Lucretiæ. Aut in præſentia gibbo; vel caluitie deformium narret Therſitæ deſcriptionem ex Homeri 2. Iliad. cuius hæc eſt ſententia.

Hic deformi omnes, ſuperabat corpore Graios,
Diſtortis oculis, talo vitiatus in vno,
Pectore gibboſis humeris coeuntibus arcto, &c.

Aut in conuentu militum glorioſorum vituperationem inſtituat Thraſonis, aut in præſentia puellarum de partu & puerperiis agit.

Ibid.v.12.Contra Deum & ſanctos) Si enim in genere, οὐχ᾽ ὁσίη κταμένοισιν ἐπ᾽ ἀνδράσιν εὐχετάασθαι: hoc eſt. Impium eſt inſultate mortuis; quanto

magis impium erit vere ſanctis inſultare; aut parum honorifice de iis loqui.

Ibid. v. 16. Ioannis Boccatii) Patria Florentini, cuius multa exſtant opuſcula hiſtorica & geographica. Liber centum nouorum, qui hic indicatur, eſt ſcriptus lingua Italica magna ex parte plenus iocis & vanitatibus. Claruit Boccatius Anno Chriſti 1370.

Ibid. verſ. 24. Qui iis ex locis cupide diſcedant) Quod feciſſe aiunt Ioannē Apoſtolum & Euangeliſtam, cum Epheſi in balneis blaſphemias ſuas euomeret Cerinthus. Ipſe enim ex balneis eſt egreſſus, & diſcipulos egredi iuſſit: Quo facto mox balnea corruerunt, & Cerinthum cū ſuis oppreſſerunt. In Aphrica Olympius Epiſcopus Arianus cum itidem in balneis ſacroſanctam Trinitatem blaſphemaſſet, ſubito fulmine ictus & multis videntibus combuſtus eſt. De deo autem & rebus diuinis caute & reuerenter loquendū etiam Plato in Cratylo & alibi cenſet; qui & Homerum ob temere confictas de Deorum rixis & libidinibus fabulas, grauiſſime reprehendit.

Ibid. v 30. Etiam propria vitia in aliis oderunt) Vnde Germanico prouerbio dicitur, Nullam matrem tam malam eſſe, quæ ſuos liberos ad honeſtatem non cupiat educari.

Ib. v. 31. De rebus perſonis audientibus contrariis) Vt ſi in conſeſſu anicularum de modeſtia adhibenda in choreis, vel de iucundo matrimonio, & pie educandis liberis verba quis

faciat,

faciat, rectius facturus ſi de præparatione ad εὐθανασίαν eaſdem moneret.

Pag.29.verſ.7.Hiſtoriæ melancholicæ.) Contra quod multi peccant, qui in conuiuiis nihil norunt dicere, quam de morbis & morte, nec non de furum, prædonum, piratarum & veneficarum extremis & capitalibus ſuppliciis, quibus auditoribus horrorem incutiunt, non hilaritatem conciliant.

Sinapis acrimonia) de qua Columella.

Seque laceſſenti fletum factura ſinapis,
Atque oleris pulli radix lacrymoſaque cepa.

Vnde prouerb. κρόμμυα ἐσθίειν, cepas edere, pro lacrymari, de quo Eraſm. Adag. Chil. 3. cent. 2. prouerb. 38.

Ibid. verſ.31. Philoſtratus apud Bocatium) Locus eſt in Decamerone lib. 4. Nouella 9. Vbi hic ipſe Philoſtratus narrat, quomodo quidam in Prouincia Gallica nobilis Roſſiglio, alterum nobilem Guardaſtagnum vxoris ſuæ adulterum per inſidias lancea traiecerit, eique ex pectore ferro aperto, ſua manu cor extraxerit, & illud ipſum cor in minuta à coco redactum & opipare conditum vxori ſuæ adulteræ dederit deuorandum. Quomodo item adultera re cognita ex alta feneſtra præcipitem ſe dederit, & mox Roſſiglione in fugam verſo, vna cum Guardaſtagno adultero in vno eodemq; monimento fuerit ſepulta.

Pag.30.v.13. Scirtus) Vti libuit hoc nomine pueri Terentiani, pro quolibet nomine puerili.

Græcis autem σκιρτάω eſt ſalio & ſalto. Sunt aũtem pueri maxime σκιρτητικοὶ, cũ exultare & laſciuire ſoleant. Quo & Horatius reſpexit in arte.

Reddere qui voces iam ſcit puer & pede certo,
Signat humum geſtit paribus colludere.

Ibid v 9. Somnia) Refero huc illa Eccleſiaſtę Salomonis c. 4. verſu 6. *In multitudine ſomniorum, & vanitates & verba ſunt multa.*

Item Syracides c. 34. v. 2. *Qui captat vmbram & perſequitur vētos; ita eſt qui ſe adhibet ſomniis: Somnia vana ſunt, & multos ſeduxerunt, & exciderunt qui ſpem in iis habuerunt.*

Ibi. v. 31. Sapientes in libris ſuis ſomnia) Quale eſt ſomniũ Scipionis, & ſexto de Rep. item ſomnia à Cicerone libris de diuinatione incluſa.

Pag. 31. v. 10. Somnium i Tomarocii) Hoc ſomnium tantopere laudat, quia diſcretionem ante omnia nobis commendat; qua ſane ipſa præditi qui ſunt, ab inepta illa ſomniorum recitatione abſtinebunt.

Ibid. v. 18. Eclıgmata) Latine Illinctus, medicamenta ſunt, quæ ori indita ſenſim liqueſcunt & degl utiuntur. Germanice Ein lattwerge / ab ἐκλείχω illingo.

Jb. Hypotrimata) ab ὑποτρίβω ſubtero, bellaria ſaccharata. Confect/vnd gebacken zucker.

v. 22. Ampulla) vas vitreum, ventre amplo.

P. 32. v. 16. Diſcretio) ſeu διάκρισις, δοκιμασία. Danæo in Ethicis Chriſtianis eſt examẽ ſeu diſquiſitio diligens inter duo, quorum alterum reipſa tale eſt, quale nobis apparet: alterum falſam

ſam tantum illius, quod eſſe creditur, imaginẽ & ſpeciem externam præ ſe fert & gerit. Eſt igitur Diſcretio nõ tam virtus, quam quædã prudẽtiæ ſubſeruiẽs moderatrix & auriga affectuum, & morum bonorum doctrix, omni ſcilicet virtuti ordinem, modum, decorem præſcribẽs. Italis: *La diſcretion è madre delle virtù*. h. e. mater virtutis. Tolle hanc, & virtus vitiũ erit, ipſaq; affectio naturalis in perturbationem cõuertetur, vt Bernardus loquitur. Ante quem Gregorius quoq; monuit, Neceſſe eſſe vt non ſolum intueamur quod agimus; ſed etiam cum quanta diſcretionẽ agamus. In ſacris quoq; commendatur Spiritus διακρίσεως. Germanis Geſcheidigkeit oder Beſcheidenheit. Vitium ei contrarium dici videtur poſſe ἀκρισία Vnbeſcheidenheit.

P. 32. v. 15.] Vbi ait, viros bonos & eruditos, etiam cum dormiunt, meliores, ſapientioreſq; eſſe improbis & indoctis: alluſiſſe videtur ad locũ quendã Ariſtotelis, qui eſt in primo Ethicorum, non longe à fine, vbi cum indicare vellet, quid boni ab improbis in ſomno differrent, inter alia his verbis ex Græco redditis vſus eſt: *Atqui bonus ab improbo in ſomno minime internoſcitur. Hinc negant inter beatos ac miſeros per dimidiatũ vitæ tempus quicquã intereſſe. Idque iure ac merito accidit, propterea quod ſomnus animi eſt requies, qua ratione bona dicitur vel mala: niſi ſi quo modo motiones quædam ſenſim oriantur, eoque meliora viſa ſint proborum quam quorumlibet ſomnia.* Plutarchus quoq; in libello de pro-

fectu in virtute, Zenonis ſententiam ponit, qui dicere ſolebat, etiam ex inſomniis ſuis vnumquemq; ſentire poſſe ſuos in virtute profectus, cum videlicet animaduertat ea prioribus ſomniis honeſtiora & meliora eſſe.

P.33.v.9. Temporis ſucceſſu.) Vere enim Menander: Ψευδόμενος οὐδεὶς λανθάνει πολὺν χρόνον.

Ib.v.10 Fides non habetur) Etiã vera loquentibus, teſte fabula de Paſtore, lupũ gregem inuaſiſſe falſo in vicinia clamante. cui poſtea vere idipſum nuncianti fidem habere voluit nemo.

P.35.v. 9.) De extenuatione ſuiipſius nimia agens, notat vitium, quod in defectu humilitati oppoſitũ eſt, & ab Ariſtotele vocatur φαυλοπανουργία, ab aliis modeſtiæ & humilitatis ſimulatio, quæ eſt duplex ſuperbia. In admiratione enim ſui ſeipſam extenuat, & negatione eorum, quæ tamen in animo ſibi ſeu vere, ſeu falſo tribuit, & recuſatione bonorũ & officiorum, quæ maxime tamen expetit, & conſequi clam conatur; vel laudationem ſui, vel opinionem humilitatis & modeſtiæ venatur. Canon autem huius obſeruationis eſſe poteſt illud vulgatum: *Nec te collaudes, nec te culpaueris ipſe: Hoc faciunt ſtulti, quos gloria vexat inanis.*

Ib.v.14. Iottum) Iottus hic ante annos 260. pictor & architectus fuit eximius Florentię, vbi hodie adhuc hoc eius monimentum viſitur:

Ille ego ſum per quem pictura extincta reuixit,
Cui quam recta manus, tam fuit & facilis.
Naturæ dederat noſtræ quod defuit arti,

Plus

Plus licuit nulli pingere nec melius.
Miraris turrim egregiam ſacro ære ſonantem?
Hæc quoque de modulo creuit ad aſtra meo:
Deniq́; ſum Iottus, quid opus fuit illa referre?
Hoc nomen longi carminis inſtar erit.
Obiit anno 1336.

Fuit alias homo deformis. Quod Magiſter ſalutari noluerit recitat Boccatius Giornata VI. Nouella V. vbi etiam inſigne eius extat elogium.

P. 36. v. 7. De ſeipſo tacere) non περιαυτολογεῖν.

Pag. 37. v. 17.) Ceremonias illas ineptas maiorib⁹ ignotas fuiſſe ex eo arguit, quod nec nomen quidē habuerint, quo eas lingua vernacula exprimerēt. Quæ ratio aliquo modo cōgruit cū illa Ciceronis in ſecūdo de Oratore, vbi prolixe agit de voce Ineptus, & poſtea hæc ſubiungit: *Hoc vitio cumulata eſt eruditiſſima illa Græcorūnatio. Itaq́; quod vim hui⁹ mali Græci nō videt ne nomen quidē ei vitio impoſuerūt. Vt enim quæras omnia quomodo Græci ineptū appellēt, nō reperies.* Adſcribere hic libet verba Theodori Bezæ ex Homilia 15. in Cāticū Cantic. Salomonis: vbi *Alludit*, inquit, *ad mores paſſim, omniq́; tēpore viſitatos, quib. homines decentibus quibuſdam ritib. mutuam beneuolentiā demonſtrant, varie tamen ac pro cuiuslibet gentis more & arbitrio. Sic in his regionib. conſuetū eſſe videmus caput aperire, corpus inclinare, & procidere in pectus honoris atq́; amicitiæ ergo, taliq́; geſtu ſeſe quodāmodo alios aliis ſubmittere: dextras etiā alter alteri dare ſolemus, eo teſtantes, paratos eſſe nos facultates noſtras, atq́;*

adeo cor ipſum amicis tradere: ſed inter cætera neſcio quid ſingulare obtinet exoſculatio. Quũ enim vita in reſpiratione ſita ſit, & ore ſpiritus meet ac remeet, os ori admouere, eſt veluti ſignum, nos libẽter animam pene ipſam in amicũ, ſi fieri poſſet, inſinuaturos. Qui mos ab omni æuo obtinuit, præſertim apud Orientales populos, & quidem inprimis iam olim inter populum Dei, atq; adeo in Eccleſia Chriſtiana vetere tum Orientis tum Occidẽtis, vt apparet ex Rom.16.16. & 1 Petri 5.14. & aliis Apoſtolicarum Epiſtolarum locis.

Pag.38.v.5. Caput aperire) Tanquam partem corporis præcipuam, cuius nudatio ad alterius honorem facere videtur, & ſimul eodem geſtu aures quoque detegimus, eoque ipſo indicamus, nos ad audiendum, iuſſa capeſſendum, & obediendum, cum quodam prolubio, promptos eſſe.

Ibid. v. 6. Oſculari manus) Quod in Arriani Epicteto lib. 3. eſt, τὴν χεῖρα καταφιλῆσαι. Quã vetus autem ſit hæc conſuetudo, in honore alicui habendo, manũ ſuam ad os admouendi, docet Muretus V.L. lib. 10. c. 2. his verbis. *Quod hodieque in conſuetudine poſitum eſt, vt in ſalutandis potentibus, aut in honore eis habendo, noſtram ipſi manum ori admouere ſoleamus, id quæſitum eſt ex me, num à veteribus quoq; factitatum eſſet, an, vt alia pleraque, ita hoc quoque inepte adulandi genus, ſeruilia recentiorum aulicorum ingenia excogitaſſent. Reſpondi, eum morem vſque ab impia illa, & ridicula veterũ, qui multos Deos colebant, ſuper-*

ſuperſtitione ductum ac propagatum videri. Solebant enim & illi, cũ aut fanum aliquod præterirẽt aut lignum, lapidemue aliquem aſpicerent, in quo diuinitatis aliquid eſſe opinarentur: neque enim vilior illis temporibus vllius rei quam Deorum annona erat: manum ad os referre, & tenui murmure illos ligneos aut lapideos deos, vt ſibi fauerent, precari. Ouidius:

Ecce lacu medio ſacrorum nigra fauilla,
Ara vetus ſtabat tremulis circumdata cannis.
Reſtitit, & pauido, Faueas mihi, murmure dixit Dux meus: & ſimili, Faueas mihi, murmure dixi.

Apuleius apologia prima: Nã, vt audio, percenſentibus iis, qui iſtum nouere, nulli deo ad hæc aut ſupplicauit; nullum templũ frequentauit: ſi fanum aliquod prætereat nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Minutius Felix in Octauio: Cæcilius ſimulacro Serapidis denotato, vt vulgus ſuperſtitioſus ſolet manum ori admouens, oſculum labiis preſſit. Quo igitur geſtu illi diis ſuis honorem exhibebant, eodẽ nos hodie in potentibus ac fortunatis hominibus colendis vtimur. Hæc Muretus. In ſacris quoque litteris manum ori admouere, ſignum eſt ſibiipſi ſilentium indicẽtis, quod ipſum cum ſignificatione reuerentiæ & obſeruantię alicuius coniunctũ eſt. Iob. 29. v. 8. & 9. Iobus ipſe de ſua priori inter ſuos populares dignitate & auctoritate ita loquitur: *Videntes me iuuenes abdebant ſe, ſenes vero aſſurgebant & ſtabant. Principes cohibebant ſermones & manum admouebant ori ſuo, &c.* Et ex eiuſdem Iobi

Digitized by Google

capite 31. de Idololatris dicitur, quod iam tum manu ori admota ſoliti ſint Idolis cultum exhibere, eademque phraſis repetitur cap. 40. v. 37. Vnde patet opinione vetuſtiorẽ eſſe hanc conſuetudinem. Inter Theologos enim doctiſſimi hiſtoriam Iobi referunt ad ea tempora, quibus Idumeis florentibus, Iſraelitæ in Ægypto commorabantur. de quo vide Bezæ paraph. in Iob. cap. 38.

Pag. 41. v. 22. Si ſingulari ad eundem numero) Non aliena ab hoc loco eſt narratiuncula, quã Eraſmus inſerit explicationi prouerbii. Virum improbum vel mus mordeat, quod eſt Chil. 1. Cent. 8. nu. 96. *Medicus quidam, mihi vt patria communi, ita & amicitia coniunctiſſimus, ciuem quendam Londonienſem, virum egregie nummatum, & habitum adprime probum, arte curaque ſua liberarat, non ſine ſuo ipſius periculo. Nã is peſtilentiſſima febre tenebatur, &, vt fit in periculis, medico mõtes aureos fuerat pollicitus, ſi non grauaretur ſibi, in tãto vitæ diſcrimine dexter adeſſe, obteſtatus & amicitiam, quæ illi cum eo intercedebat. Quid multis? perſuaſit & iuueni, & Germano. Adfuit: nihil non fecit. Reuixit ille. Vbi verecunde de pecunia medicus admonuiſſet, eluſit nugator, negans de mercede quicquam addubitandum, cæterum arcæ nummariæ clauem penes vxorem eſſe. Et noſti, inquit, mulierum ingenia. Nolo ſentiat tantam pecuniæ ſummam à me datam. Deinde poſt dies aliquot hominem obuium forte factum iam nitidum, & nulla*

nulla morbi veſtigia præ ſe ferentem, appellauit, & nondum datæ mercedis admonuit. Ille conſtanter aſſeuerare pecuniam ſuo iuſſu ab vxore numeratā eſſe. Medicus negare factum. Hic vide, quam anſam bonus ille vir arripuerit. Cum forte Medicus eum Latine numero ſingulari appellaſſet: ibi velut atroci laceſſitus iniuria, Vah, inquit, Tu homo Germanus tuiſſas Anglum? moxque velut impos animi, præ iracundia caput mouens, diraque minitans ſubduxit ſeſe.

P. 43. v. 31. Glandibus veſcebantur) Quos vna voce Greci vocant βαλανοφάγυς q. d. Glandiuoros, is enim priſcis illis, ante inuentas fruges, cibus fuiſſe perhibetur. Vnde à frugibus ad glandes redire is dicitur, qui à melioribus regreditur ad deteriora.

P. 44. v. 23. (Ciuibus Rhodiginis) Rhodigium oppidum in quodam quaſi Iſthmo poſitū inter Patauium & Ferrariā, patria Cœlii Rhodigini. hodie Rouigo, cuius meminit Leander ſub finem deſcriptionis Romagnæ di la dal Pop. 353. editionis Venetæ.

Ib. v. 25. Aſulanis) Aſula vel Aſola, caſtellum eſt in territorio Veneto, cuius meminit Leander in deſcriptione Marcæ Triuigianæ p. 481. eiuſdem editionis.

Pag. 46. v. 26. Ex debito præſtat) Quocirca idipſum iuſtius exigere quam rogare, & in mercedis potius quam beneficii loco numerari poſſe & debere videtur, vt fere loquitur Cicero epiſt. 6. ad Curionem lib. 2. Famil.

Digitized by Google

Ib.v.30.) Mentionem facit dicti, celebris cuiuſdã & eximij Poetę, qui Heſiodus eſſe videtur. Is enim in ſecũdo operũ & dierũ hos verſus poſuit, aliquo modo cũ hac ſententia congruentes:

Μηδὲ πολυξείνου δαιτὸς δυσπέμφελος εἶναι.

Ἐκ κοινοῦ πλείστη δὲ χάρις, δαπάνη δ' ὀλιγίστη.

Simile quiddam dixit Ouid. Amor.3 El.4.

Gratia ſic minimo magna labore venit.

P.48 v.12.) Narratiunculam de colloquio Oedipi cũ Theſeo deſumpſit ex Sophoclis Oedipo Coloneo, vbi inter alia hæc quoq; verba Theſeo attribuuntur. Οὐ γὰρ λόγοισιν τὸν βίον σπουδάζομεν. Λαμπρὸν ποιεῖσθαι μᾶλλον, ἢ τοῖς δρωμένοις. Præclarius autem eſſe factis quam dictis excellere, etiã teſtatur Cicero in Lælio, his verbis: *Caue Catoni maximo & ſpectato viro ne iſtum quidẽ, quem Apollo ſapientiſſimum indicauit, anteponas; Huius enim facta, illius dicta laudantur.* Quo nomine etiam Ludouicus Arioſtus poeta Italus celebrat ſuum Orlandum, ſeu vt nos eum vocamus Rolandum, Caroli Magni Imp. ex ſorore Bertha nepotẽ, cuius coloſſus in foro noſtro Bremenſi, ſicuti in aliis quoque vrbibus Saxonicis, tanquam priſcæ libertatis indicium conſpicitur. Verba Arioſti cantu 11. ſub finem hæc ſunt:

Perche Orlando a far l'opre virtuoſe,
Piu che a narrar le poi, ſempre era pronto.

h. e. Siquidem Rolandus ad faciendum plena virtutis opera, quam ad ea poſtmodum narrandum ſemper erat promptior.

P.49.v.8.Vanus, arrogans & ſtupidus) Qualis re-

lis repręſentatur Thraſo in Eunucho Terētiana.

Pap.51.v.12. A boue fœnum in cornu habente) Verba petita ex Satyra 4.li.1.Serm.Horatii, vbi de Poeta Satyrico, tanquā de Tauro cornupeta dicitur; Fœnū habet in cornu. Sic Romani M. Craſſum dicebāt Fœnū habere in cornu, quod vellicationum impatiens, acer & durus eſſet ad vindictam. Solebant autem Ruſtici boum cornupetarum cornu ſiniſtro fœnum alligare, vt obuii eo ſigno moniti, ſibi ab eo cauerent. Et de Cæſare dicitur, quod Craſſo fœnum detraxerit, quod primus ſe ei acriter oppoſuerit.

P.51.v.16.) Reprehendit homines rixoſos, & in diſputationes & altercationes temerarias pronos. de quibus etiam Cicero in 2. de Oratore, *Omnium, inquit, ineptiarū, quæ ſunt innumerabiles, haud ſcio an vlla ſit maior, quā quocūq; in loco, quoſcūq; inter homines viſū eſt, de reb. aut difficilimis, aut non neceſſariis argutiſſime diſputare.*

Pag.51.& 52.) Nimis pertinax in diſputando vincendi ſtudium reprehēdit, quam ipſam admonitionem elegantibus hiſce Senariis expreſſit Nazianzenus.

Μὴ πάντα νικᾷν. μηδ' ἀεὶ σπουδὴν ἔχε,
Καλῶς κρατηθῆναι κρεῖσσον, ἢ νικᾷν κακῶς.

Pag.52.v.12.) De rudibus loquitur, quos ait raro mentē ab oculis & aliis ſenſibus ſeuocare, hoc eſt raro in cogitationes & meditationes ſerio incūbere. Anima enim quo plus diſtrahitur à ſenſibus, eo ratiocinatur melius. Quo plus ſenſibus indulget, eo ratiocinatio eſt hebetior.

P.54.v.18. Trochiſci & paſtilli Medicis ſunt medicaméta quęuis, ad rotulę aut orbiculi formã redacta. Eſt.n. τροχίσκος Diminutiuũ à τρόχος.

Ib.v.29.) Agit de certis quibuſdã hominum generibus, quibuſcum nemo libenter cõuerſetur. Quo in loco reſpexiſſe videtur illa Ariſtotelis in octauo Ethic. Οὐδεὶς γὰρ δύναται συνημερεύειν τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ. Sicuti Iſocrates quoque vult, vt Demonicus ſuus nõ ſit δύσερις, δυσάρεστος, φιλόνεικος, φιλαίτιος, φιλεπιτιμητής, ſed poti⁹ ὁμιλητικός.

Pag.55. v.30.) Blæſus cui lingua eſt impedita & inexplanata. τραυλός Ein Liſpeler.

Ibid.) Loripes, cui in lori modum obtorta ſunt crura βλαισόπους Ein krumfuß/klunckfuß.

Ib. Gibboſos) Pertinet huc dicterium Auguſti Imp. qui *Galbæ, cuius gibbo informe corpus erat, agenti apud ſe cauſam, & frequenter dicenti, Corrige in me ſi quid reprehẽdis; Reſpondit Ego te monere poſſum; corrigere non poſſum.* Macrob. Satur. lib. 11. c. 4. Ita cum gibboſus quidam Leoni Byzantio imbecillitatem oculorum obieciſſet, reſpondit Leo; Humanam affectionem obiiçis, cum in tergo feras ipſe Nemeſin.

P.56.v.2. Quod deformis.) Cum Galeottum Martiũ Matthiæ Coruini Regis Vngariæ præceptorem, Venetus quidã ſtrigoſa proceritate, & impudicę vxoris probro inſignis per ludibriũ præpinguem porcum appellaſſet; conuerſus ad eum Galeottus, Pinguis inquit porcus, quam macer hircus eſſe malo. Ita Rodolphus 1. Imp. cũ Naſum haberet aquilinum; in decliui anguſta-

que

Digitized by Google

que ſemita obuium habuit dicaculum quendã, qui ex ea ſemita cedere Regi à ſatellitib. aliquoties iuſſus, Regis, clamauit, Naſus viam implet, vt deflectere nequeam. Ad quod ſubridẽs Rex (alius inclementior bipennibus eum interfici iuſſiſſet) flexo in alterũ latus naſo, prætirire eũ iuſſit. Huc & illud, *C. Iulii in Manciam. Iam oſtendã cuiuſmodi ſis. Cum ille, Oſtende quæſo, ibi ille demonſtrauit digito pictum gallum in Mariano ſcuto Cimbrico diſtortum, eiecta lingua, buccis fluentibus. Riſus eſt commotus. Nihil tam Manciæ ſimile viſum.* Vt Narrat Cicero 2. de Oratore. Non autem decere prudentem vitia corporis alteri obiicere, multis exemplis probat Muretus V.L. lib. 11. cap. 10.

Ibid. Inconſpicuus, puſillus) Sic Cicero Lentulum alias Dolabellam generũ ſuum, exiguę ſtaturæ hominem, cum longo gladio accinctũ vidiſſet. Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit. Nec Q. Fratri circa ſimilẽ mordacitatem pepercit. Nam cum in Aſia vidiſſet clypeatam eius imaginẽ, ingentibus lineamentis vſq; ad pectus ex more pictam (erat autẽ Quintus ipſe ſtaturæ paruæ) Frater, inquit, meus dimidius maior eſt quam totus. Ita in 2. de Orat. *Cum puſillus teſtis proceſſiſſet, Licet, inquit rogare? Philippus, Tum quæſitor properans, Modo breuiter. Hic ille Non accuſabis, Perpuſillum rogabo. Ridicule. Sed ſedebat iudex L. Aurifex breuior etiã quam ipſe teſtis. Omnis eſt riſus in iudicem conuerſus. Viſum eſt totum ſcurrile iudicium.* (1. de

P. 56. v. 27. Sibiipſi mirãdo) Ita. n. ipſe Act. 1. Sc.

Digitized by Google

hoc amore *Vah ait, quemquamne hominem in animo inſtituere aut parare, quod ſit carius, quam ipſe eſt ſibi?*

P.57.v.7. Artem tam dubiam) Pertinet huc aliquo modo illud Macrobii Saturnalium lib.7. cap 3. ad Auienum. *Cum videas anceps omne eſſe ſcommatum genus, ſuadeo in conuiuiis, in quibus lætitiæ inſidiatur ira, ab eiuſmodi dictis faceſſas & magis quæſtiones conuiuales, vel proponas, vel ipſe diſſoluas.*

Pag.57.v.18. Ludus eſt deceptio) Macrobius quoque cap.3. lib.7. *Scomma inquit, pene dixerim morſum figuratum. quia ſæpe fraude vel vrbanitate tegitur: vt aliud ſonet, aliud intelligas.*

Ibidem) Amari inquit cauillatores facetos & iucundos. Sicuti Ariſtoteles quoq; ῥητ. β. Amabiles eſſe dicit, qui ſunt dextri in ludendo & iocando, aliorumque ludis & iocis perferendis & eludendis. οἱ ἐπιδέξιοι καὶ τῷ τωθάσαι καὶ τῷ ὑπομεῖναι. Vnde apud Lacædemonios à Lycurgo eſt inſtitutum, vt adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere, & ab aliis in ſe dicta perpeti diſcerent. Ac ſi quis eorũ in indignationem ob tale dictũ prolapſus fuiſſet, vlterius ei in alterũ dicere non licebat. Talis fuit Aſinius Pollio Ciceronis æmulus, dictus leporũ & façetiarũ pater, & homo omniũ horarum. Nec ei, ſi Suidæ credimus, diſſimilis fuit Siſinnius Nouatianorũ Conſtantinopoli Epiſcopus, Moribus feſtiuus, & in cõgreſſibus iucũdus, qui & lepide cauillari, & dicteria ſine offenſa ferre, & eleganter atque ex tempo-

tempore quæſtionibus reſpondere commodiſſime poterat.

Pag. 58 v. 11. Iocationes ab iniuriis difficulter poſſent diſcerni) Talem iocationem his verbis recitat Macrob. Satur. 7. cap. 3. *Oculorum orbitas non ſine excitatione commotionis alteri obiicitur. Quippe Antigonus Rex Theocritum Chium, de quo iurauerat quod ei parſurus eſſet, occidit propter ſcomma ab eodem de ſe dictũ. Cum enim quaſi puniendus ad Antigonum raperetur, ſolantibus eum amicis, ac ſpẽ pollicentibus, quod omnino clementiam regis experturus eſſet, cum ad eius oculos veniſſet, reſpondit: Ergo impoſſibilem mihi dicitis ſpem ſalutis. Erat autem Antigonus vno orbatus oculo. Hæc importuna vrbanitas, male dicacem luce priuauit.*

Ibi. v. 12. Cum quibus propter naturæ duritiẽ) Qua in parte peccaſſe videtur Cicero in Oratione pro Murena, iocans cũ Catone, à quo audire coactus eſt illud. Vah quam ridiculum Cõſulem habemus. Qui ipſe ſcurra Conſularis à Vatinio quoque dictus eſt. De fatuis idem præcipit vulgaris verſiculus:

Cum fatuis cari pueri nolite iocari.

Ibid. v. 21. Caſtellum Laterinum) Forte id, cuius in deſcriptione territorii Florentini ſeu Toſcanæ regionis meminit Leãder Albertí p. 50. 6.

V. 27. Vbi enim riſui locus non eſt) Laſciuiæ huius intempeſtiuæ nonnulla exempla recitat. A. Gellius lib. 4. c. 20. inter quæ hoc poſtremum eſt. *Cenſores P. Scip. Naſica & M. Popilius cum*

Digitized by Google

equitum cenſum agerent; equum nimis ſtrigoſum & male habitum. ſed equitem eius vberrimum & habitiſſimum viderunt. Et cur, inquiunt, ita eſt, vt tu ſis quam equus curatior? Quoniam inquit, ego me curo, equum Statius meus ſeruus. Viſum eſt parum reuerens eſſe reſponſum, relatuſq; in ærarios, vt mos eſt. Ita apud Terent. Clitiphoni deſperabundo roganti: Quæ ſpes? Syrus reſpondet: Nos eſurituros ſatis.

Pag.56.v.26.) Facit mentionem Mitionis & Æſchini, qui locus notus eſt ex Terentii Adelphis Act.4.S.5.

Pag.59.v 1. Inſtar ouium non canum) Seu vt ſale tincti ſint, non bile. Vt cum roganti, Quid me allatras? alter reſpondet, Quia furem video.

Pag.60.v.5. Aſino illi Æſopico) Qui videns patremfamilias amanter complecti catulū Melitæum, epulanti accumbentem & circum ſubſilientem, caudamq; quaſſantem, & ſoni quoque aliquid iucundi proferentem, & nonnunquam in gremium quoque eius inſilientem. Idem & ipſe ſperans, ſi, pariter aſſultaret domino, euenturum ſibi, in illum irruit, quaſſans caudam, & rudens vt putabat, ſuo more abblanditur hero. Sed hic aduocatis ſeruulis, ineptias & peruerſum hoc Aſini ſtudium repulit, fuſtibuſque ſtultitiam eius correxit. Duo enim cum idem faciunt non eſt idem. Non quod diſſimilis res ſit, ſed quod is qui facit.

Pag.60.

Pag.60.v.10.Ad vnumquodque verbum aliud quoddam) Vt Philippus Lippus, Caſimirus Irus, Marcus arcus, Vinoſus Oſus, Sacerdotium otium, Auguſtus vſtus, Muſculus culus, & ſimilia.

Ib.v.13.Alios ſyllabas permutare) Quod fit in anagrãmatiſmis ineptis & ridiculis, vt pro Polycarpus Policopros, Decretũ Dreccetum, Vigilius Vormilius, Medicus mẽdicus, Merdicus.

Ibid.v.16. Sine aliqua ſubtilitate) Nam alias dicta ἀπροσδόκητα etiam apud Rhetores tanquam venuſta & gratioſa celebrantur. Vt hæc Plautina in Amphytrione, Quiſquis huc venerit pugnos edat. Apage, non placet me hoc noctis eſſe, cœnaui modo. Item hoc à Ioan. Iou. Pontano de Sermone lib.4.c.2. allatũ. Stabat ſutor ſenex, cui ad naſum pẽdebat pituita grandiuſcula & pellucida. Hunc præteriens quidam dicaculus iocãdi opportunitatẽ nactus, Perpulcrum inquit adamanta & precioſum? Tũ ſutor, Et anulo tuo dignum. His quæ hic ponuntur ſimilia ſunt illa ex Plauti amphytr. Merc. Næ tu hodie huc aduenisti conſutis dolis. Sos Imo tunicis conſutis huc aduenio, non dolis. Merc. At mentiris etiam, certe pedibus nõ tunicis venis.

Ib.v.23. Ab aliis doctoribus & artificibus) Rhetorib. videlicet & Oratorib. Tractat autẽ hanc materiã de iocis & ridiculis exprofeſſo Cic lib. 2. de oratore, & poſt eum Io. Iouianus Pontanus de Sermone, libro paulo ante indicato.

P.61. v.18. Sannionũ ineptias) Sanniones di-

ctos volũt à Sannis, quarum tria genera recitat Perſius Satyra 1. Quarum primum eſt, manu ſignificare ciconiam, quod fit cum medium ſeu infamem digitum exerendo roſtrum ciconiæ exprimitur. Secundum, Aures aſini imitari. Tertium, Linguam ſitientis canis æmulari. Sunt igitur Sanniones, qui his vel aliis modis alios habent ludibrio. Die Narren oder poſſenreiſſer bey einem ſpiel.

P. 61. v. 3. Prolixa & continuata oratione) Totius huius de bonis & concinnis narrationibus doctrinæ, qui exempla meliora non habet, adhibeat argumenta omnibus & ſingulis fabulis Terentianis præmiſſa à M. Antonio Mureto.

P. 63. v. 23. Amatorculi Plautini) Locus eſt in Aulularia ſub finem Actus quarti.

Ib. v. 28.) Magnus ille & peregrinus dicendi magiſter Ariſtoteles videtur eſſe, qui illud ipsũ, cuius meminit, præceptum in librum de Re poetica retulit, cuius tamen ſenſum auctor hic non exacte videtur aſſecutus. Docere enim ibi vult Ariſtoteles, quod diſcrimen ſit inter nomina perſonarum Comicarum (Mitio, Demea) quæ ſuo arbitrio Poetæ comminiſcantur, illiſq; imponant: & inter nomina perſonarum Tragicarum (Oedipus, Atreus) quæ cum reuera aliquando vixerint, fecerintque & paſſæ ſint talia, qualia in Tragœdiis ipſis attribuuntur, nõ licere ait Poetis temere illa mutare. De quibus plura P. Victorius in Comment. libri Ariſtot. de Poetic. p. 94, 96. editionis Florentinæ.

Pag.

Pag.64.v.8.) Tantalus ex XI. Odyſs. Homeri, & ex prima Satyra Horatii notus eſſe poteſt, vbi dicitur:

Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina. quid rides? mutato nomine de te,
Fabula narratur, congeſtis vndique ſaccis,
Indormis inhians & tanquam parcere ſacris,
Cogeris aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Euclio ex Plauti Aulularia primus litteris vel leuiter tinctis notus eſt.

P.65.v.17. Rancida & exoleta) Qualia ſunt ab vltimis & iam diu obliteratis repetita temporibus, vt Topper pro cito: antigerio pro valde. Nauſtibulum pro alueo ſimilitudinem nauis habente. Calpar pro nouo vino. Lucar pro ære ex lucis accepto, & ſimilia. Quibus in oratione latina qui vtuntur, non diſſimiles ſunt tyranno Mezentio: *Mortua iampridem iungenti corpora viuis.* Iidem perinde faciunt, ac ſi quis hodie in Germanico ſermone recitare vel et orationem Dominicam, eo modo quo recitata eſt ante annos ſeptingentos.

Fater vnſer/du im himele biſt, din namo werde geheiliget. din [illegible] erdo alſo im himele. [illegible] hinte vnd vnſere [illegible] belaſſend vn [illegible] teſt du vnſich/nu [illegible] Amen.

Quo nihil eſt [illegible] lum. Si enim, quod apud Gellium [illegible], *inuſitatum verbũ non aliter* [illegible] *orationē*

vitandum eſt; quid de his verborum monſtris erit ſentiendum?

Ib. v. 4. Voces homonymæ) Quæ alias dicuntur Æquiuocæ, quæ vno vocabulo res duas aut plures ſignificāt, vt Cancer, Taurus, Liber, Phœnix, Volo. Sicuti Synonymę, quę duob. aut pluribus vocabulis rem eandē ſignificant, vt Enſis, gladius, Scutum, clypeus. Aqua, vnda, lympha, Nais. Pontus, æquor, mare. Quod autem ibidē ait, voces homonymas in conformatione ænigmatum conſtrui, exemplo eſſe poſſunt hæc ænigmata Iul. Cæſ. Scaligeri.

Ore gero gladium, matriſq; in pectore condo,
Vt mox quæ nunc ſunt mortua viua colas.
Dux meus à tergo caudāq; trahēs retrahenſq;,
Haſta, non me, vt eam verberat, aſt alios.

Quibus verbis ſignificatur Aratrum. Ænigma ita Germanice reddidi.

Mein Schwert im Maul die Mutter ſticht/
Das von ihr komm das beſte Gericht.
Mein Furer folgt mir hinden nach/
Dem macht mein Schwantz vie Vngemach.
Den zeucht er auff/den truckt er nider.
Den ſchuttelt er krumb hin vnd wider/
Sein Spieß mich gar nicht ruret an/
Stupfft damit zwen Cornuten an
Das ſie beid tapfer gehn von ſtatt/
Dan er hieuon ſein Narung hat.

Item hoc eiuſdem:

Eſt dorſum tumidum, ventris planiſſima ſedes.
Summa ſibi dentes cauda reflexa tenet.

Imeſti-

Inteſtina foris ſunt, è quibus edere vocem,
Quod nequit, ipſa ſibi muta miniſtra facit.

Hoc eſt Teſtudo, quam ita Germanice feci loquentem:

Mein Bauch mir ſtehet hinderwertz/
In meinem Leib iſt gar kein Hertz/
Kein Leber/Lung/Kein Miltz noch Mag/
Das Geder in ich auff dem Rucken trag/
Der iſt ſo glatt/ſo platt vnd eben/
Ein ſchone Roſe darauff thut ſchweben/
Samt einem ſteg gar eng vnd ſchmal/
Seind vngeruret ohne Schall.
Der krumb Schwantz ſteht mir oben auß/
Dar guckt ſo mancher zan herauß/
Ob ich wol ſtumm bin gar vnd gantz
Doch ſchwingt die Stummē auſ mir ein Tātz.

P.66.v.25. Patriā linguā) Quod de ſua etiā Romana lingua pręcipit Cicero 1. Offic. *Sermone eo vti debemus, qui nobis eſt notus, ne, vt quidā Græca verba inculcantes, iure optimo irrideamur.*

P.67.v.4. A ſingularib. iſtis.) Vt ſi pro Apocha, in gratiam barbari vocē illā non intelligētis dicas Quitantia. Si pro, Iliacos intra muros peccatur & extra; dicas, vnus diabolus eſt tā bonus, quemadmodum alius. Pro, Fallacia alia aliā trudit; vnus nequam venit ſuper alium. Quo etiam refero ridiculum illud Bartoli de Falcone. vbi; *Ruſticus inquit Falconem cuiuſdā nobilis venatoris perditum reperit, cum gettis & ſonalis, quem poſuit ſub banco, & dedit ei beccare panem.*

P.67.v.9. Verbis inquinatis) Qua de re etiā

Digitized by Google

præcipit Iſocrates Demonico cum ait: ἃ ποιεῖν αἰσχρὸν ταῦτα νόμιζε μηδὲ λέγειν εἶναι καλόν.

Ib.v 11. *In ſono & voce*) Qualia in Latina lingua videri poſſint: Bracca, Rauduſculum, Coxendix, Coccyx, Caudex. Item omnes fere voces huius verſiculi coniunctim conſideratæ:

Xanthe retro propera verſiq; recurrite riui.

V.17. In eorũ locum magis decentia ſubſtituere) Vt ſi pro podice aut natib. dicat ſedes. Pro cloaca aut latrina locus ſecretus, pro mẽtula, menta puſilla. Ita decentius dixeris Clyſteris vſum monſtrauit Ibis, quæ roſtro adunco per eã corporis ſui partem ſe perluit, qua redduntur cibi reliquię, quam ſi dicas per anum aut culũ, ſtercora. Præcepti huius non ignarus Cicer. 2. de Natura Deorum ita loquitur: *Quemadmodum autem reliquiæ cibi depellantur tum aſtringẽtibus ſe inteſtinis, tum relaxantibus, haud ſane difficile dictu eſt, ſed tamen prætereundum, ne quid habeat iniucunditatis oratio.*

V.19. Verbum quoddam excidit) Qualia in Italica lingua ſunt Cazzo, pro membro virili. Potta, pro genitali aruo, ſeu lanuuio.

Ib.v.30 Magis aut minus honeſtum) Ita honeſtius dixeris Laſanum, quã receptaculũ ſtercorũ. Mitram, quam inuolucrum teſtium. Curucam quã maritum vxoris mœchæ. Poſteriora, quam anum. Coprophorum, quam purgatorem aut exoneratorem latrinæ vel cloacæ. Quot ſedes habuiſti? quam quoties cacaſti?

Pag.68.v.10. Poeta quidam.) Sc. Martialis, qui lib.8.

lib. 8. Epigr. 14. In crudelem amicum hoc quoq; diſtichon ponit: *Hybernis obiecta Notis ſpecularia puros Admittunt ſoles & ſine fece diem.*

Ibid. v. 18. Prouerbia) Quorum, loco omniũ, in Latina & Germanica lingua exemplum ſit, verſiculus hic prouerbialis;

Hoc ſcio pro certo, quod ſi cum ſtercore certo,
Vinco vel vincor, ſemper ego maculor.

Cuius ſententiã Germani ſatis inquinate ſic efferunt: Wer mit einen dreck rammelt, der gehet beſchiſſen dauon. Cuius etiam generis hoc eſt, ſi Germanice efferatur: qui in hypocauſtum aulicum reliquias ventris excernat, & qui eaſdem expurget, eandem gratiam mereri. Nec non vulgatum illud hoc diſticho expreſſum.

Stercora mande, caca obryzum non inuidus aurum:
Sic tua vel quæuis eſſe puella volet.

P. 69. v. 4. Cum errorem vtriq; veſtrum facies communem) Id quod in admonitionibus quoq; & obiurgationibus amicorũ facere iubet Plutarchus in libello de diſcrimine adulatoris & amici. Vt nimirũ, ſi quam alteri obiicimus culpã, in ea nos quoq; ipſos eſſe quouis modo fateamur. Beneuolentiam enim & auctoritatẽ monitori hoc modo conciliari cenſet, adducto illo Iliad. λ. Cur nos virtutis Tydida obliuio cœpit?

P. 68. Si modo ea quæ loqueris vera ſunt) His enim verbis non obſcure aliquẽ argueres mendacii. Quocirca aliquo modo molliẽda ſunt talia, vt Cicero fecit. 1. de Nat. Deor. cum Demo-

criti quandam opinionem ſtultitiæ arguere volens, ſic ſcripſit: *Quæ quidem omnia ſunt patria Democriti quam Democrito digniora.* Patria autem Democriti fuit Abdera, fatuitate nobilis, vnde ἀβδηριτικὸν pro ſtulto.

Pag. 60. v. 28. Inter oſcitandum) cauſam indicauit pluribus ſupra p. 8.

P. 71. v. 1. Balbus) Qui balbutiũt Græce dicũtur βατταρίζειν iiſque hæſitãs & impedita eſt lingua. τραυλίζειν dicuntur Blæſi, qui ſuum vitium quod eſt τραύλωσις ægre pronunciant, quandoquidem pro τρ, ſonant τλ. Eo aliquãdo laboraſſe ferunt Demoſthenem, ita vt artis ſuæ primã litterã recte pronunciare non poſſet, pro ρ videlicet λ proferens ψελλότητα definiunt, quum quis literam aut ſyllabã ſupprimit, pro πιπτύω dicẽs πιτύω. & ſimilia. In quibus corrigẽdis nõ infeliciter laboraſſe ſcribunt Demoſthenẽ, & Metellum Pontificẽ in voce Opifera rite exprimẽda nec nõ Imp. Maximilianũ I. Friderici tertii filiũ q in pueritia pene elinguis; perfecta ætate eloquentia omnib. notis & exteris fuit admirabilis.

P. 71. v. 27. A Poeticis loquendi modis in familiari ſermone abſtinendum) Exempli cauſa cum dicere voles proſa oratione, veſperam ingruere, non dices cum Virgilio:

Aſpice aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et iam ſumma procul villarũ culmina fumãt
Maioreſq; cadunt altis de montibus vmbræ.

Cũ indicare voles te patria tua delectari, nõ dices volupe tibi eſſe: *Fumũ de patriis poſſe videre focis.*

Pro

Pro Impetu nō dices Impete. nō Lamna pro lamina. non Valdius pro Validius. atq; ita de reliquis. Eadem admonitione notari videtur Poetaſtri inepti & futiles, qui verſiculis leuiter & cū oſtentatione effuſis obuios cōpellant, aut proſa oratione ipſos cōpellātib. carmine reſpōdēt, & ſibi quoq; tūc cōuenire putāt illud Ouidianū.

Quidquid conabar dicere verſus erat.

P. 72. v. 14. Si nimirum de materia) Continēt hęc & ſequētia verba ſex quaſi pręceptis cōprehenſas omnes artis Rhetoricæ partes earundēque quaſi nucleum, Siue de inuētione, diſpoſitione, elocutione, vel etiā pronunciatione quæſtio ſit. Quibus ſi (maxime in hiſtoriarū narratione) ſex bonarū narrationum elementa, quæ græci Rhetores διηγημάτων στοιχεῖα vocāt adiunxeris, eaq; in narrando dextre & concinne adhibueris, nihil eſt quod eo in genere magnopere ſis deſideraturus. Ea aūt ſunt Perſonæ, Factū, Locus, Tempus, Modus, Cauſa. Si etiā pueri & adoleſcentes ſtudioſi in ſtyli exercitationib. ſex has admonitiones ſemper in conſpectu habuerint breui fructum eius diligentiæ percipient & ſentient vberrimū. Exempla talium Narrationum eſſe poſſunt, ea quæ ſupra p. 10. de Comite Richardo & p. 31. de Somnio Tamarotii, item quæ paulo poſt in his ipſis Notis de pictore Zeuſide ex Cicerone commemorantur.

P. 73. v. 13. De naui loquitur, qua etiā velis cōtractis mouetur. Cui quiddā ſimile habet Ariſtoteles in lib. de inſomniis c. 2. circa principiū,

Digitized by Google

Quamuis enim ibi Philoſophus non de motu nauis, ſed de ligno aut lapide manu hominis violenter proiecto loquatur: tamen in genere hi duo loci inter ſe conſentiunt. Verba acutiſſimi Philoſophi hæc ſunt: ἓν γὰρ ἐπὶ τῶν φερομένων, τοῦ κινήσαντος οὐκ ἔτι θιγγάνοντος, κινεῖται, &c.

Ib.v. 30.) Deus agit quæ iram hominis prouocent. Inter quæ præcipuum eſt, ſi deſiderium & voluntas alicuius ex improuiſo impediatur. Quibus verbis exprimitur ἐπηρεασμός, de quo Ariſtoteles lib. 2. Rhetoricorum, ἔστι γὰρ ὁ ἐπηρεασμὸς ἐμποδισμὸς ταῖς βουλήσεσιν, οὐχ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκείνῳ, &c. Quorum verborum ſententia eſt ἐπηρεασμὸν eſſe ſtudium alteri aduerſandi, ac conatus deſideriaq; eius impediendi, non vt commodum aliquod ipſe ea ex re nanciſcare; verum vt eius commoda & deſideria corrumpas, cuius quidem ἐπηρεασμοῦ exempla nonnulla hic recitantur. quibus adde quod ſequitur: Pleno curſu ad metam contendentem ſubito & ex improuiſo retrahere. item illud in Terentii Hecyra, vbi actionem eius fabulæ interrupiſſe dicitur Funambulus.

P.75. v. 26. Qui minimum ſcit plurimum loquatur) Sicuti etiam ſtulti, primi ſuam dicunt ſententiam. Nam dolia inania ſi pulſentur, maximum ſonum edunt, plena vero minimum. Nam vt Demaratus dicebat ὁ μωρὸς οὐ δύναται σιωπᾶν, Stultus non poteſt tacere.

P. 76. v. 12. Nimia taciturnitas.) Huc illud Theophraſti qui ad quendã in conuiuio tacentem di-

tem dicebat εἰ μὲν ἀμαθὴς εἶ, φρονίμως ποιεῖς. εἰ δὲ πεπαιδευσαι, ἀφρόνως. h. c. Si indoctus es, prudenter facis, ſi vero doctus, imprudenter.

Ibid. v. 15. Symbolam conferre) Quæ Ciceroni 2. de Oratore collecta eſt, vbi dicit: Quoniam collectam Craſſe à conuiua exigis. Eſt igitur Symbola (ſic dicta à συμβάλλειν zuſamen ſchieſſen) collatio in cœnę apparatum ſiue pecuniaria ſiue pænuaria, vt Adr. Iunius loquitur, aliis cœna collatitia. vnde qui nihil ad tale conuiuium confert, Terentio eſt Aſymbolus, quem Virgil. 4. Georg. denotat hoc verſu:

Immuniſq; ſedens aliena ad pabula fucus.

Ib. v. 28.) Meminit Polycleti, qui fuit patria Sycionius Ageladis diſcipulus, de quo hoc memorabile habet Ælianus Var. hiſt. lib. XIV. Inſignis hic ſtatuarius eodem tempore duo ſimulacra fecit, alterum ad arbitriũ plebis (ad ſingulorum ſcilicet reprehenſionẽ mutans aliquid & tranſponens) iterum iuxta peritiæ artiſque ſuę normam. Tandem publice propoſuit vtrumq;. Cumq; alterum quidem admirationi, alterum vero omnibus ludibrio eſſet; atqui hoc inquit, quod vituperatis à veſtro iudicio & cenſura profectum eſt: hoc vero quod tantopere laudatis, ego mea arte & iudicio perpoliui. Oſtendere volens nihil vulgi iudicio temere tribuendũ.

Ibid. Artifex clariſs.) Reſpicit ad Græcum πολύκλειτος, hoc eſt, valde celebris, à κλείω celebro. Nam πολύκλητος idem eſt quod à multis vocatus à καλέω.

P.77.v.6.Canona) κανὼν Regula, norma, quid ſit, patet ex his verbis Æliani: ὥσπερ ἐν τῇ τεκτονικῇ, ὅταν εἰδέναι βουλόμεθα τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ μή, κανόνα προσφέρομεν. Apud Plutarchum κανὼν καὶ κριτήριον coniunguntur. Sic Cicero alicubi vocat Tironem κανόνα ſcriptorum ſuorum, & apud Auſoniū nominantur Grāmatici Canones, regulæ ſeu præcepta Grammatices, ad quæ tanquā ad normam ratio loquendi dirigẽda eſt. Ita Canon ſacrarum literarum eſt catalogus certorum librorū, quorum inuiolabilis cenſetur auctoritas, & ad quos tanquam ad certiſſimam normā omnia religionis Chriſtianæ dogmata ſunt exigenda. Græce κανονικὰ βιβλία. Quibus opponūtur ἀκανόνιστα βιβλία, ſeu libri in Canonem illum non relati. Canonis Polycleti etiam meminit Plin. lib. 34. c. 8. his verbis: Fecit & quẽ Canona artifices vocāt, lineamẽta artis ex eo petentes, velut à lege quadam. Soluſq; hominum artem ipſe feciſſe, artis opere iudicatur. De quo ipſo plura habet. Galenus lib. 5. περὶ τῶν καθ' ἱπποκράτην καὶ πλάτωνα δογμάτων. his verbis: Ἐπεὶ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἀκριβῶς αὐτὰ διωρίσατο (ὁ χρύσιππος:) τὴν μὲν ὑγίειαν ἐν τῇ τῶν στοιχείων συμμετρείᾳ τιθέμενος, τὸ δὲ κάλλος ἐν τῇ τῶν μορίων. ἐδήλωσε γὰρ σαφῶς τοῦτο διὰ τῆς προγεγραμμένης ὀλίγον ἔμπροσθεν ῥήσεως, ἐν ᾗ τὴν μὲν ὑγίειαν τοῦ σώματος ἐν θερμοῖς, καὶ ψυχροῖς, καὶ ξηροῖς, καὶ ὑγροῖς συμμετρείαν εἶναι φησὶν, ἅπερ δὴ στοιχεῖα δηλονότι τῶν σωμάτων ἐστίν. τὸ δὲ κάλλος οὐκ ἐν τῇ τῶν στοιχείων, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν μορίων συμμετρείᾳ συνίστασθαι νομίζει, δακτύλου πρὸς δάκτυλον δηλονότι, καὶ συμπάντων αὐτῶν

αὐτῶν πρὸς τε μετακάρπιον καὶ καρπὸν, καὶ τούτων, πρὸς πῆχυν, καὶ πήχεως πρὸς βραχίονα καὶ πάντων πρὸς πάντα, καθάπερ ἐν τῷ πολυκλείτου κανόνι γέγραπται. πάσας γὰρ ἐκδιδάξας ἡμᾶς ἐν ἐκείνῳ τῷ συγγράμματι, τὰς συμμετρίας τοῦ σώματος ὁ Πολύκλειτος, ἔργῳ τὸν λόγον ἐβεβαίωσε, δημιουργήσας ἀνδριάντα κατὰ τὰ τοῦ λόγου προστάγματα, καὶ καλέσας δὴ καὶ αὐτὸν τὸν ἀνδριάντα, καθάπερ καὶ τὸ σύγγραμμα κανόνα. τὸ μὲν δὴ κάλλος τοῦ σώματος ἐν τῇ τῶν μορίων συμμετρίᾳ κατὰ πάντας ἰατροὺς καὶ φιλοσόφους ἐστίν. hoc eſt, *Interprete noſtro Io. Caſelio, V. C. L. Etenim in corpore, ipſa exquiſite diſtinxit Chryſippus, ita vt ſanitatem in elementorũ, pulchritudinẽ in membrorum cõmenſuratione conſtituerit. Diſerte enim hoc indicauit in ſentẽtia paulo ſuperius ſcripta, qua ſanitatem corporis cõmenſurationẽ in calidis & frigidis, & in humidis & ſiccis eſſe dicit: quæ videlicet elemẽta ſunt corporũ: pulchritudinẽ vero nõ in elementorũ ſed in membrorũ commenſuratione conſiſtere arbitratur, nempe digiti ad digitũ, & eorum omnium ad palmã, & manus articulũ, atq; horũ ad cubitũ, & cubiti ad brachiũ, & omniũ ad omni, quemadmodũ in Norma Polycleti ſcriptũ eſt. Cum enim nos omnes in illo libro cõmenſurationes corporis Polycletus docuiſſet; opere doctrinã confirmauit fabricata ſtatua ad præcepta libri: indiditq; nomen Normæ, ſtatuæ quemadmodũ & libro. Ita pulchritudo corporis conſiſtit in partium cõmenſuratione, ex omnium medicorum, & Philoſophorum ſententia.* De Polycleto vide etiam, ſi libet, animaduerſa Hadriani Iunii lib. 4. c. 18.

P. 79. v. 17. Dicũ beſtias per ſe ratõe plane deſti-

Digitized by Google

tui. Quod quomodo dextre accipiendum ſit, ſcire ſi libet, conſule Plutarchi Gryllum eiuſdemque libellum de ſolertia animalium.

P.80.v.30. Naturæ neque calcaria neq; freni) Huc illud Prætoris cuiuſdam Itali, de compeſcendis Iuuenum libidinibus vagis interpellato; *Chi puo bridare il cazzo?* Egregiá vero laudem.

Pag.81. v.8. Canitiam) Contra dictum Spartani illius, qui interrogatus, cur barbam prolixam & canam iam aleret, reſpondit, vt canos aſpiciens nihil iis faciam indignum.

P.82. fit mentio Theodori Tragœdi cuius etiam meminit Ariſtoteles lib. 7. Politicorum in extremo. Ibi enim cum confirmare inſtituiſſet, oportere pueros abſtinere ab omni aſpectatione & auditione rerũ turpiũ, quod ea quę primo in illa ætate audiuntur, firme admodum animis noſtris, etiam annis ſequentib. ſoleát inhærere: idipſum iudicio nobilis huius Tragœdi voluit confirmare. Verba ſapientiſſimi viri hæc ſunt. Ἴσως γὰρ οὐ κακῶς ἔλεγε τὸ τοιοῦτον Θεόδωρος ὁ τῆς τραγῳδίας ὑποκριτής. οὐδενὶ γὰρ πώποτε παρῆκεν ἑαυτοῦ προεισάγειν, οὐδὲ τῶν εὐτελῶν ὑποκριτῶν, ὡς οἰκειουμένων τῶν θεατῶν ταῖς πρώταις ἀκοαῖς. Hoc eſt, vt P. Victorius interpretatur. *Fortaſſe enim non male dicebat huiuſmodi quiddam Theodorus Tragœdiæ actor. Nulli enim vnquam concedebat, vt ante ſe in ſcenam exiret, ne humili quidem hiſtrioni, vt conciliatus iam theatris primis auditionibus.*

P.82. v.29. Multa enim pulcra & formoſa eſſe poſſunt quæ propterea non habẽ. Charin

ſeu

ſeu venuſtatem. Qua de cauſa apud Homerum v.6. Vulcano arma Achilli fabricaturo in officina ſua, aſſidet vxor Charis, vt ſignificaretur operum Vulcani peculiaris quædam & gratioſa venuſtas, in aliorum fabrorum operibus non adeo conſpicua.

P. 83. v. 10. De pulchritudine quid ſit diſputat.) Cui loco lucem affert definitio pulchritudinis, quæ legitur apud B. Baſilium in explicatione Pſ. 44. Κάλλος γὰρ ἐστὶ τὸ ἐν τῇ συνθέσει τῶν μελῶν εὐάρμοστον ἐπανθοῦσαν αὐτῷ τὴν χάριν ἔχον. hoc eſt. *Pulchritudo eſt illa ipſa in coagmētatione & compoſitione membrorum corporis proportio & concinnitas, cum gratia & venuſtate in ea florente coniuncta.*

Ibid. v. 20.) Deformitas multa complectitur. Exemplo ſit monſtrum in principio Artis Poeticæ ab Horatio deſcriptum.

P. 83. v. 26. Refero huc) Indicæ illius fœminę, præcipui cuiuſdam reguli vxoris inuſitatam & monſtroſam ſpeciem, ab Hiero. Benzone Mediolanenſi lib. 1. interprete Vrbano Caluetone ſic deſcriptam: *Nuda, vetula, virgata toto corpore ac depicta nigro, promiſſis ad pubē capillis. Præterea auriculis infimis adeo productis demiſſiſq́;, vt in humeros vſque dependerent. Deinde per medium fiſſis, ac foraminib. inſertos anellos gerēs leuiſſimos, è ligno elaborato. Vngues ei præter modū longi, atri dentes, os patulū, nares perforatæ inſerto anulo.* &c. Quis nō à tali monſtro abhorreat? contra τὸ καλὸν dictum volunt παρὰ τὸ καλεῖν, ὅτι πάντας ἐφ᾽ ἑαυτὸ καλεῖ. vnde Ariſtoteles interrogatus, Qui fieret

vt pulcri tam facile amarentur? Cæci eam interrogationem eſſe reſpondit. Nam formoſa facies muta commendatio eſt.

P.84.v.8. Pictor cuius hic meminit Zeuſis eſt Heracleotes. Hiſtoriam integre & elegantiſſime, vt omnia, recitat Cicero in principio libri 2. de Inuẽtione. quæ cum exemplũ eſſe poſſet bonarũ & concinnarum narrationũ, de quarum conformatione præcipit Galateus p. 72. non cenſui eam hic prætermittendã. Ea autem talis eſt. Crotoniatæ quondã cum florerent omnib. copiis & in Italia cum inprimis beati numerarentur tẽplũ Iunonis, quod religioſiſſime colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Itaq; Heracleotẽ Zeuſim, qui tũ longe ceteris excellere pictorib. exiſtimabatur, magno pretio conductũ adhibuerunt. is & cæteras tabulas cõplures pinxit (quarum nonnulla pars vſq; ad noſtrã memoriam propter fani religionẽ remanſit) &, vt excellentem muliebris formæ pulchritudinẽ muta in ſeſe imago cõtineret, Helenæ ſe pingere ſimulacrũ velle dixit. quod Crotoniatæ, qui eum muliebri in corpore, pingendo plurimum aliis præſtare ſæpe accepiſſent, libenter audierũt. Putauerunt enim eũ, ſi quo in genere plurimum poſſet, in eo magnopere elaboraſſet, egregium ſibi opus illo in fano relicturũ neq; tamen eos illa opinio fefellit. Nam Zeuſis illico quæſiuit ab eis, quaſnã virgines formoſas haberẽt. illi autem ſtatim hominẽ deduxerunt in palæſtrã, atque ei pueros oſtenderunt multos magna præditos dignitate. etenim quodã tempore Crotoniatæ multum omnib. corporum viribus & dignitatib. anteſteterunt,

ſteterunt, atque honeſtiſſimas ex gymnico certamine victorias domũ cum maxima laude retulerũt. Cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur: Horum, inquiunt illi, ſorores ſunt apud nos virgines, quare quæ ſint illæ dignitatẽ, potes ex his ſuſpicari. Præbete igitur mihi quæſo inquit, ex iſtis virginibus formoſiſſimas, dum pingo id, quod pollicitus ſum vobis, vt mutum in ſimulacrũ ex animali exemplo veritas trãsferatur. Tunc Crotoniatæ publico de conſilio virgines vnũ in locum conduxerunt, & pictori quas vellet, eligẽdi poteſtatem dederunt. Ille autem quinq; delegit, quarũ nomina multi Poetæ memoriæ tradiderunt, quod eius eſſent iudicio probatæ, qui veriſſimũ pulchritudinis habere iudicium debuiſſet, neque enim putauit omnia, quæ quæreret ad venuſtatẽ, vno in corpore ſe reperire poſſe, ideo quod nihil ſimplici in genere omnib. ex partib. perfectũ natura expoliuit. Itaq; tanquã cæteris non ſit habitura quod largiatur, ſi vni cuncta conceſſerit, aliud alii cõmodi, aliquo adiuncto incõmodo, muneratur. Hæc Cicero quæ & paucioribus, licet paulo aliter expreſſit, Plin. li. 35. c. 9. in extremo vbi Zeuſis, inquit, *tãta diligentia, vt Agrigẽtinis facturus tabulã, quam in templo Iunonis Laciniæ publice dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinq; elegerit, vt quod in quaq; laudatiſſimũ eſſet, pictura redderet. Quam pingendi rationẽ in 3. Apomnemoneumat. Xenophontis etiã probant Socrates & Parrhaſius. Vbi etiam Theodota mulier formoſiſſ. quas honeſte poſſet corporis ſui partes pictorib. oſtẽdit depingẽdas.*

Digitized by Google

Quod autem auctor huius libelli Italici ſcribit, Simulacrũ Veneris in templo Iunonis Crotoniatas conſecrare voluiſſe, id tanquam ἁμάρτημα μνημονικὸν non male, vt arbitror, corrigens, ad Helenæ picturam, cuius etiã Cicero meminit, volui referre. Niſi quis forte dicere malit, pictorem hunc nobilem diuerſis vrbibus, in diuerſis quoque tabulis pingendis, gratificari voluiſſe. Quod etiam hic monendum exiſtimaui, ne quis Latina cum Italicis conferens, ſine cauſa hæc ab illis diſſentire arbitraretur.

Pag. 87.*v.*12 *Alterum magis*, alterum minus. Prout ſcilicet homines aut gentes pro affectu ſuo de vitiis iudicant. In Italia maius vitium iudicatur ebrietas, quam adulterium. Apud Germanos contra.

Pag. 91.*v.*23 *Collationem à duabus* domibus, quarum altera elegãter, altera inuenuſte ædificata eſt, deſumpſit ex Marci Varronis de re Ruſtica lib. 1. c. 4. Vbi ille de optimo fundo agens inter alia his verbis vtitur: *Hinc profecti agricolæ ad duas metas dirigere debent, ad vtilitatẽ & voluptatem. Vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Priores partes agit, quod vtile eſt, quã quod delectat: nec nõ ea quæ faciunt cultura honeſtiorem agrum; pleraq; non ſolum fructuoſiorem eundem faciunt, vt cum in ordinem ſunt conſita arbuſta atque olíueta: ſed etiam vendibiliorem, atque adiciunt ad fundi pretium. nemo enim eadem vtilitate non formoſius quod eſt, emere mauult pluris quam ſi eſt fructuoſus turpis.*

Quæ

Quæ eadem & ſequentibus paginis de moribus in conuiuio decentibus, præcipiuntur, nō inconcinne illuſtrari poſſunt exemplo Plautini illius ſenis Periplectomenis, qui in milite glorioſo Act. 3. Sc. 1. hæc de ſe ipſo prædicat:

Vel cauillator facetus, vel conuiua commodus
Item ero, neque ego oblocutor ſum alteri in conuiuio,
Incommoditate abſtinere me apud conuiuas commode
Commemini, & meæ orationis iuſtam partem perſequi:
Et meam partem itidem tacere, cum aliena oratio eſt:
Minime ſputator, ſcreator ſum, itidem minime muccidus:
Poſt Epheſi ſum natus, non in Apulis, non ſum in Vmbria:
PA. *O lepidum ſenem, ſi, quas memorat, virtutes habet:*
Atque equidem plane eductum in nutricatu Venerio.
PER. *Plus dabo, quam prædicabo, ex me venuſtatis tibi:*
Neque ego vnquam alienum ſcortum ſubigito in conuiuio,
Neque præcipio pulpamentum, neque præuorto poculum:
Neque per vinum vnquam ex me oritur diſſidium in conuiuio.

Si quis ibi odioſus eſt, abeo domum, ſermonem ſegrego.

Venerem, amorem, amœnitatemque accubans exerceo,

Et quidem ædepol omnis mores ad venuſtatem iugiter.

Pag.88.v.12. Inſtar hirci olere) Alludit hic ad verſum Horatii.

Paſtillos Ruſillus olet, Gorgonius hircum.

Qui extat ſermonum lib.1.Sat.2.&denuo eiuſdem libri Satyra 4. Tenendum eſt autem hac in parte illud Ciceronis Epiſt.1.lib.2.ad Atticum,

Mulieres ideo bene olere quod nihil oleant.

P.89.v.9.Caſtrucius) Is fuit Caſtrucius Caſtracanis ex Antelminella nobili familia Lucenſis ciuis, qui ex mercatoris inſtitore miles, ex milite Dux inſignis factus, pertinaci virtute ad principatum contendit, nuſquam eius veſtigia, vadentis ad præclarum decus, fallente euentu. Eius effigies adhuc hodie Piſis elegantiſſime picta conſpicitur. Scribunt hũc ipſum multis jam ſeculis in Italia intermiſſam triumphandi conſuetudinem reſtituiſſe. Capto nimirum à ſe, & ante currum triumphalem ducto Raimundo Cardonio, Duce Florentino. Eius elogium habet Paulus Iouius lib.1. Virorum bellica virtute illuſtrium, quod concluditur hoc Gabrielis Faerni epigrammate:

Qui iam obſoletam bellicæ artis gloriam
Caſtrucius Lucenſium Dux, Italis

Reſtituit

Reſtituit, & profactione Cæſarum
Etruriam quatefecit armorum ſono,
Nunc hic quieſcit paruus, è tanto duce,
Puluis, cinisque, & nudula vmbra mortui.

Ib. v. 12. Ludoico Bauaro) Qui electus eſt Cæſar anno Chriſti 1314. menſis Octobris, die 18.

Ibi. p. 20.) Mentio fit Manfredi qui fuit ſpurius Friderici II. Imp. ex Blācha Marchioniſſa Mōtisferrati princeps Tarentinus & rex Siciliæ deſignatus. Vide Cranzium Saxoniæ lib. 8. c. 18.

Ib. p. 23. Reges omni lege ſoluti videantur) Falſum hoc eſſe multis grauiſſimiſq; rationib. probat auctor libelli Gallici, cui Titulus eſt: DE LA *puiſſance du prince ſur le peuple*, &c. Ipſique adeo auguſtiſſimi Impp. Theodoſius & Valentinianus ſic ſcribunt ad Voluſianum Magnum præfectum prætorii, Codice De legibus. Lege 4.

Digna vox eſt maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri. Adeo de auctoritate iuris noſtra pendet autoritas: & reuera maius imperio eſt ſubmittere legibus principatum. Et oraculo præſentis edicti quod nobis licere non patimur, aliis indicamus.

Pag. 90. v. 18. Vir honeſtus in via non curret) Huc referri poſſunt verba Ciceronis ex 1. Officior. *Vbi, cauendū eſt*, inquit, *aut tarditatib. vtamur ingreſſu mollioribus, vt ſimiles pomparū ferculis eſſe videamur, aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur, ex*

quibus magna ſignificatio ſit non adeſſe conſtantiã. Apud Senecam laudatur inceſſus compoſitus, cui apud Petroniũ cõtrarius eſt fictus ad mollitiem. Et apud Apuleium culpatur. *Superfluo inceſſu fœminam mentiri. item ſolutis genibus fractus inceſſus: nec non greſſum frangere, vel ludentibus pedibus incedere.*

P. 92. v. 4. Nunquam ſpuerent) Gens ea fuit Perſica, cuius victus teſte Xenoph. lib. 1. Pæd. Cyri, tam moderatus & cum perpetuis laboribus coniunctus fuit, vt turpe apud Perſas eſſet ſpuere & emungi, atque etiam flatibus plenum videri. Quæ quidem fieri nullo modo poſſent, niſi & victu modico vterentur, & humiditatem per laborem conſumpſiſſent.

Pag. 92. v. 9. Singultus) Qui certiſſimum diaphragmatis nimio cibo diſtenti, & propterea ante greſſæ γαστριμαργίας indicium eſt.

P. 94. v. 17. Propinandi cõſuetudo in ipſa Græcia vſurpata) Vnde Græcari & pergręcari latine dicti ſunt, qui luxuriæ & compotationib. liberiorib. indulgerent. Ita libro decimo Athenæi celebratur ex Homero: Νέστορος τοῦ τελγέροντος φιλοποσία. Ἀλκαῖος φίλοινος, λακεδαιμονίων προπόσεις, Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου πολυποσία, Ἀντίοχος Φιλοπότης.

Ibid. v. 19. & 20.) Meminit cõpotationis Socratis cum Ariſtophane, cuius etiam mentio fit in fine Conuiuii Platonis. Alias in vniuerſa vita nihil Socrate fuit temperãtius, qui & ebrios in ſpeculo ſeipſos contemplari iubebat, & conſpe-

cta ſua deformitate, à vitio illo beluino deterrerentur. Scribitur autem in eodem conuiuio Platonis, Socratem, ſi quando (quod tamen admodum raro fiebat) in conuiuiis liberioribus cogeretur; omnes bibendo longiſſime ſuperaſſe: &, quod maxime eſt mirabile, Socratem ebrium neminem vnquam mortalium vidiſſe. Vide Gellium lib.15.cap.2.

P.95.v.14. Cauſa iniqua vincat. Quod in Ariſtoph. Nubibus eſt, τὸν λόγον ἥττονα κρείττονα ποιεῖν. Ita teſte Gellio li. 17. c 12. Phauorinus philoſophus libenter ἀδόξους καὶ ἀτόπους ὑποθέσεις tractabat. Itaq; Therſitem laudauit, & Febrem quartanam. Ita oſtentandi ingenii & eloquētiæ gratia Galba laudauit Iniuſtitiā, Syneſius caluitium, Hortenſius vituperauit Philoſophiā. Nec noſtra ætate defuerunt, qui podagram laudarent, necnō, qui ebrietatem. Inter quos iucunda cū recordatione nominare libet præceptorē olim meum Arnoldum Burenium, optimarum litterarum in ſchola Rhodopolitana inſtauratorē, & intemperantię oſorem acerrimum, qui in Academia VViteberga Ebrietatis encomiū publice à ſe in magna frequentia recitatum, vt ſe nō ſerio peſtem illam verbis ornaſſe, ſed in materia infami ingenium exercere voluiſſe palam oſtenderet, ſtatim tota ſchola inſpectāte orationem à ſe habitā diſcerpſit. Inter laudatores ebrietatis etiā refertur à Plinio M. Antonius triumuir lib. 14. c. vlt. *Vbi ſanguine ciuiū ebrius, eū-*

demq; inſuper ſitiens, dicitur volumen de ſua ebrietate euomuiſſe, quo ſibi & vitiis ſuis patrocinatus ſit. Et extat pro ebrietate Oratio Gerardi Bucoldiani edita.

Ibi. v. 22. Socrates cum in aliorũ reprehenſione creber eſſet) Socrates in Apologia Platonis, ſui illius moris cauſam affert. Mandatũ Dei, cui ſibi neceſſario ſit obtemperandum. Illiuſque diuini mandati rationem exponit, & teſtem locupletẽ laudat, ſe nimirum oraculi voce omniũ hominum ſapientiſſimum eſſe iudicatum, cuius oraculi ſignificationẽ dum exquireret, ſe omnium hominũ ordines adiiſſe, id eſt & eos qui remp. adminiſtrarent, & Poetas, & mechanicos. Vbique autem in omnibus ſummam ignorantiam cum magna tamen arrogantia coniunctam cõperiſſe, atq; propter illum omniũ ἔλεγχον in tam multorum hominum odia incidiſſe. Quod autem vir vere bonus (quod & ibidem à Galateo dicitur) fuerit Socrates, luculenter de eo teſtatur Xenophon, Apomnemon: lib. 1. vbi inter alia hæc quoque verba leguntur. οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν, οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. Qua laude omnibus fere noſtri ſeculi Chriſtianis fuit ſuperior. Quotus enim quiſque eorum eſt, qui idem ſibi elogium reuera vindicare poſſit?

V. 27. Patria religionis) Legibus ſcilicet patriis præſcriptæ & ſancitæ, & vt Pythagoras loquitur, Νόμῳ ὡς διάκειται. Eam enim opt. cenſebant.

ſebant. Ita Socrates quoque in foro diſſerebat de virtute, & religionem interim populi Attici, hoc eſt publicum errorem colere ſe cum populo teſtatur, vt loquitur Theod. Beza ad 11. cap. ad Rom. v. 2.

Pag. 96. v. 3. Apud quos exulat ebrietas) Recte enim in 10. Athenæi, Μέθη πάντων τῶν δεινῶν μητρόπολις vocatur. Tanto igitur malo carere, non minima pars felicitatis cenſenda eſt. Sed vbi illos inueniemus, apud quos exulet ebrietas. Certe ſicut ille nõ minus argutè quam vere dixit, Morbum Gallicum eſſe hodie catholicum; ita vere quoque de ebrietate dicere poſſumus, hoc eam ſeculo eſſe vitium catholicum. Quod & Plinius libro decimoquarto capite vigeſimo ſecundo aſſeruit, cum per omnes orbis partes diſcurriſſet, tandem concludit, *Nulla in parte mundi ceſſare ebrietatem.* Et quod ibidem de Parthis dicitur, *eos quanto plus biberint tãto plus ſitire: ita vt bibendi conſuetudo augeat auiditatem*; *id pro dolor de multis noſtrorum quoque hominum dici poteſt.*

Pag. 96. v. 7.) Vbi dicitur non eſſe Occonomi ad cœnam herilem extraneos inuitare, illuſtrari id poteſt fabula Æſopica, de cane domeſtico alium canem vicinum ad cœnam heri nuptialem inuitante, quam in ipſo Æſopo vide.

Pag. 97. v. 3.) Ad narratiunculam de Pallade fiſtulam abiiciente refero illa ex vita Alcibiadis apud Plutarchum: *Alcibiades equidem*

cum ad diſcendas artes ſe contulit omnibus Magiſtris morigerum ſe præbuit. tibia tantũ canere noluit illiberalem eam & homine ingenuo indignam artem iudicans. Nam plectrum quidem & lyram nihil de figura & forma, quæ liberalem hominem deceret, diminuere, Fiſtulam autem inflantis faciẽ vix etiam a familiaribus agnoſci. Præterea lyram vna eo qui vtitur canente ſonum ſuum edere. Tibiam eius, qui vteretur, os obſtruere, vocemq́ intercludere. Proinde inquit, tibia canant Bœotorũ pueri qui loqui neſciunt. Nos Athenienſes exemplũ Palladis & Apollinis imitabimur, quorum illa fiſtulam abiecit, hic fiſtulatorem Marſyam excoriauit. Inde factum vt Athenis ars hæc penitus è liberalibus diſciplinis excluderetur. Et nõ illepide fiſtulatoribus accommodari poſſet diſtichon illud ex VIII. Athenæi.

Ἀνδρὶ μὲν αὐλητῆρι θεοὶ νόον οὐκ ἐνέφυσαν,
Ἀλλ' ἅμα τῷ φυσᾶν χ' ὡ νόος ἐκπέταται. h.e.

Dij tibicinibus mentis nihil inflauerunt,
Verum mox cum flatu euolat illa ſimul.

Quod ſimul ad garrulos quoque non inſcite tranſtuleris.

Multiloquis nil mentis ineſt; Simul euolat illa,
Cum tam multiplicis garrulitate ſoni,

Nec non ad clamoſos.

Clamoſis nil mentis ineſt; Simul euolat illa
Cum tam ſtentorei vi ſtrepituque ſoni.

De eadem Pallade fiſtulam abiiciente noti

ſunt

ſunt verſus Naſonis lib.6.Faſtorum, vbi ita loquentem Pallada inducit.

Prima terebrato per rara foramina buxo
Vt daret, effeci tibia longa ſonos.
Vox placuit, faciem liquidis referẽtibus vndis
Vidi, & virgineas intumuiſſe genas.
Ars mihi non tanti eſt, valeas mea tibia, dixi.
Excipit abiectam ceſpite ripa ſuo.

Propertius tamen lib.2. factum hoc Palladis improbans in Mæandrum fl. abiectam refert: verſiculi hi ſunt.

Hic locus eſt in quo tibia docta ſones:
Quæ non iure vado Mæandri iacta nataſti,
Turpia cum faceret Palladis ora tumor.

Vide de re eadem Gellium lib.15.c.17. Bella etiã & obſeruatu vtilia ſunt hæc Plutarchi in libello περὶ ἀοργησίας, quæ interprete Xylandro ſic ſe habent: *At mihi inquit, ſi quis elegans & accuratus comitetur famulus, ægre non tulerim ſi mihi iraſcenti ſpeculum offerret: ſicut nonnullis, vbi lauerint, nulla vtilitate exhibetur. Etenim videre ſeipſum contra naturam affecto & conturbato vultu, non parum facit ad damnandam iram. Iocus fertur, Mineruam, cum fiſtula caneret, Satyro his verbis caſtiganti:*

Non te decet forma iſthæc pone fiſtulas
Et arma capeſſe, componens recte genas,

Non obtemperaſſe: cum autem in flumine faciem ſuam eſſet contuita indignatam fuiſſe, ac miſſas feciſſe fiſtulas. Quanquam ars deformitatem ſuaui-

Digitized by Google

tate cantus hic quidem compenſabat. Teleſtes Selinuſius, quem Ioſephus ille Scaliger tanto patre digniſſimus filius, in caſtigationibus ſuis Propertianis citat. ſic de re eadem:

ἦν σοφὸν σοφὰν λαβοῦσαν
δρυμοῖς ὀρείοις
ὄργανον δῖαν ἀθάναν
δυσόφθαλμον αἶσχος ἐκβοβηθεῖσαν
αὖθις ἐκ χειρῶν βαλεῖν.

Pag.98.verſ.15. Dicitur de minutis & crebris expenſis breui magnam etiam ſubſtantiam cōſumentibus. Quod ipſa comprobat experientia, & teſtantur hi noſtri verſiculi.

Deme parum magno, magno nihil adde, puſillum id
Sic fiet, magnuſq; breui euaneſcet aceruus.

Ibid.v.20. Expreſſi inter interpretādum locum quendam, qui eſt in Oratione Ciceronis in L. Piſonem, quem etiam Caſa, cum hæc ſcriberet, videtur reſpexiſſe. Verba eloquentiſſimi Oratoris deformitatem hanc exagitantis, hæc ſunt: *Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui ſic æquatum præbebas conſulatum tuum, cum eſſes interrogatus, quid ſentires de conſulatu meo, grauis auctor, Calatinus, credo, aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cæſonius, Semiplacentinus Caluentius, reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, crudelitatem tibi non placere.*

V.27. Os diſtorquet) Facie ſcilicet magis, quam facetiis

facetiis ridiculus, vt Cicero ſcribit de Marco Piſone ad Attic. Ep. 13. lib. 1.

Qualem etiam Phœbum illum fuiſſe credibile eſt, quem notat Martialis lib. 3. Epig. 47.

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis,
Nam faciem duram Phœbe cacantis habes.

Idem aut certe non diſſimile vitium in Teſtio Pinario notauit Cæſar, teſte Cicerone 2. de Oratore. Pinarius enim in dicēdo mentum ſolebat intorquere. In hunc Cæſar ita iocatus eſt. *Dic ſi quid velis, cum nucem perfregeris.* Nam qui habet in ore nucem duram, in ea frangenda mentum ſolet intorquere.

Locus Pindari expreſſus pagina 99. v. 1. ſub libelli ipſius finē, extat in poſtrema oda Olympiorum. Verba grauiſſimi Lyrici, Charites ipſas alloquentis hæc ſunt:

Σὺν γὰρ ὑμῖν τὰ τερπνὰ καὶ τὰ γλυκέα
Γίνεται πάντα βροτοῖς.
Εἰ σοφὸς, εἰ καλὸς, εἰ ἄγλαος
Ἀνήρ, &c.

Hoc eſt. Nam per vos delectabilia & dulcia fiunt omnia mortalibus. Si ſapiens, ſi pulcher, ſi quis ſplendidus ſit vir. Neque enim Dii venerabilibus abſque Gratiis regūnt choros, neq; conuiuia. Sed omnium diſpenſatrices operum in ipſo ſunt cœlo.

Digitized by Google

ADDITIO AD GALATEI NOTAS.

PAg. 22. verſu 23. fit mentio Vbaldini Bandinelli, qui, quis, & qualis fuerit, patet ex hoc eius Epitaphio etiam hodie inter Romana celebri. VBALDINO BANDINELLO, *Patritio Florentino, Montis Faliſconis Epiſcopo, viro, non minus vita & morib. integerrimo, quam multiplici rerum ſcientia ornatiſſimo, Franciſca ſoror mœſtiſſima optimo fratri poſ. Obiit* VII. *Martii, Anno à Chriſto nato* M.D.LI. *ætatis vero ſuæ* LVII.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MAMBOR
LEGATORE DI LIBRI
CORSO 32

Digitized by Google